

מדשן ביתך

גליון
מס' 220

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א
נערך לדפוס לע"נ המחנך רבי דוד ב"ר חיים הכהן עדני זצ"ל

ויצא
תש"פ

דווקא את הברכה הזאת - וההסבר, כל היוצא לדרך, יש לו שם קדוש המלווה אותו, והוא השם "יוה"ך", ואלו הן סופי תיבות של "כי מלאכיו יצוה לך", והברכה היא שיזכה לליווי של הקב"ה. והוסף, שהגר"א מוילנא הביא, כי מה שקבעו חז"ל "אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה" [ברכות ל"א], זה דווקא מתוך הלכה פסוקה. ולכן הגאון היה נוהג לומר לאנשים שנפרדו ממנו, הלכה פסוקה היא, "יחיד ורבים הלכה כרבים". ומדוע דווקא הלכה זו? כי ראשי התיבות עולים כשם הקדוש יוה"ך. ולפי"ז מובן היטב למה כתוב "וילך חרנה", שאותיות ויך שבתיבת וילך מיותרות, והאות ל' אינה מיותרת, שהרי בין כה וכה היה צריך לכתוב לחרן, ואילו האות ה' של חרנה שוב מיותרת, וביחד כולם יוה"ך - השם שמלווה לצדיק בדרכו, ואת זה רצה הפסוק לרמוז לנו "וילך חרנה", שאמנם נתקיימו ברכת אמו, והשם הקדוש ליווהו בדרכו.

"ויצא יעקב וילך" (כ"ה - י')

נשאלת השאלה, מצאנו בסוף הפרשה הקודמת שרבקה מצווה את יעקב "ועתה בני וכו' וקום ברח לך אל לבן אחי" - לברוח אל לבן, וכך גם לשון הנביא: ויברח יעקב שדה ארם. ואילו כשהתורה מתארת לנו את השתלשלות הדברים, הלשון ויצא יעקב - ולא ויברח, וילך - ולא וירץ? אומר ה"שפת אמת" מגור זיע"א, מלמד אותנו יעקב אבינו יסוד נפלא, גם שהסכנה היא ממשית, והוא נאלץ לברוח לא מאבדים את יישוב הדעת, למה? כי כל הליכתו היא בגדר השתדלות גרידא, ואם כן אין לו צורך לרוץ, יכול הוא ללכת במתינות וביטחון כי אם לא נגזר הדין מלמעלה, אף אחד לא יוכל לעשות לו כלום, ועד כמה שנגזר עליו חלילה, לא תעזור לו מנוסתו.

"ויצא וכו' וילך" (כ"ה - י')

צריך לבאר מדוע כפלה התורה בלשונה ויצא - וילך, אומר ה"בית הלוי", כאשר אדם הולך ממקום למקום, להליכתו יכולות להיות שתי סיבות, או שהוא מעוניין לעזוב את מקומו או כדי להגיע אל יעד חדש. כשיעקב יצא מבאר שבע ללכת לחרן, זה גם בגלל שרצה לעזוב את מקומו כמוצות אמו שהזהירה אותו שעשיו רוצה להרוג אותו. וגם שרצה להגיע אל חרן כי אביו ציווה עליו ללכת לחרן כדי למצוא את זיווגו, וא"כ מטרת יציאתו היא גם יציאתו מבאר שבע וגם ביאתו לפדן ארם, ולכן כפל הכתוב גם ויצא וגם וילך. וזה גם הפירוש בסוף הפרשה הקודמת, "וישמע יעקב אל אביו ואל אמו", ששמע גם לבקשת אמו לעזוב את המקום וגם לבקשת אביו ללכת לחרן.

רבי משה וויס, מו"צ בעיר גרודק שבגליציה ביאר, הרי כשיעקב יצא מבאר שבע, הוא ברח מעשיו וחילותיו. מה עשה, הלך והתחבא, והאנשים חשבו היכן

"ויצא יעקב" (כ"ה - י')

יש שהוא הולך אצל זיווגו, ויש שזיווגו בא אצלו. יצחק, זיווגו בא אצלו "וירא והנה גמלים באים" [בראשית כ"ד ס"ג], יעקב, הלך אצל זיווגו, דכתיב "ויצא יעקב".

[בר"ר ס"ח - ג]

יעקב אבינו יוצא מבאר שבע לחרן כדי למצוא אשה, אביו לעומת זאת, לא היה צריך ללכת, הביאו את האשה אליו, כי הכל נעשה בהשגחה פרטית, ומציאת הזיווג אצל כל אדם "קרעית ים סוף" הפרטית של כל אחד היא לפי מה שנגזר עליו מהשמים.

"ויצא יעקב מבאר שבע" (כ"ה - י')

יצא משם, פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה. [רש"י]

בספר "לקח טוב" כתב רמז יפה. "ויצא יעקב מבאר שבע", אם מוציאים את הגימטריה של יעקב שהיא 182 מהגימטריה של באר שבע שהיא 575, התוצאה תהיה 393, שהיא הגימטריה של "פנה זוה הודה והדרה" 393.

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (כ"ה - י')

לא היה צריך לכתוב אלא וילך חרנה, אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם. שבזמן שהצדיק בעיר, הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה. יצא משם, פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה. [רש"י].

ידועה השאלה מדוע דווקא יציאתו של יעקב עשתה רושם ואילו ביציאתם של אברהם ויצחק לא כתוב שיציאתם עשתה רושם? מתרץ ה"בלי יקר", שיש חידוש מיוחד ביציאתו של יעקב. - כאשר יצא אברהם ושרה, או יצחק ורבקה, ודאי שיציאתם עשתה רושם שהרי לא השאירו במקומותיהם צדיקים כדוגמתם, ולכן לא היו צריכים להדגיש זאת, כי ברור שזה השאיר רושם. אבל כשיעקב יצא, שנשארו בעיר עוד צדיקים, שהרי יצחק ורבקה נשארו בביתם. באה התורה ללמד, שאינה דומה עיר שיש בה שני צדיקים, לעיר שיש בה שלשה צדיקים, ואפילו שנשארו שניים, עדיין יציאת צדיק עושה רושם ירד מהודה ומהדרה.

ה"חתם סופר" מתרץ, אצל אברהם שהיה גר בין עובדי עבודה זרה, והם לא הרגישו כשאברהם גר אצלם, ויציאתו לא עשתה עליהם רושם. משא"כ יעקב שהשאיר את יצחק ורבקה, עליהם יציאתו עשתה רושם.

"וילך חרנה" (כ"ה - י')

שואל רבי חיים מוואלוז'ין, למה התורה כתבה "וילך חרנה", ולא בקיצור ויצא יעקב מבאר שבע לחרן? ומתרץ, כתוב במדרש [תנחומא ג], שעל יציאת יעקב נאמר הפסוק "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכך" [תהילים צ"א י"א]. ומדוע

יעקב? מן הסתם הלך לפדן ארם. ואמנם, מיד אחרי זה התורה מספרת לנו שעשיו קם ולקח את מחלת בת ישמעאל, ובוודאי הזמין את כל אוהביו וחבר מרעיו לחתונתו, ויעקב ידע שבחתונה של גויים שותים ומשתכרים, ולכן בזמן הזוה המשיך לברוח. ולכן בתחילה "ויצא יעקב" רק יצא והתחבא, ורק אח"כ וילך, ובוה מובן גם הסמיכות של נישואי עשיו עם מחלת בת ישמעאל ל"ויצא יעקב".

"ויפגע במקום" (כ"ה - י"א)

שקפצה לו הדרך. [רש"י]

יעקב רק נתן דעתו לחזור וכבר קפצה לו הדרך. אומר הרב דסלר, מחשבה טובה אחת, וכבר יש שפע של סייעתא דשמיא. שכן הנהגת הבורא עם ברואיו, פתחו לי פתח כחודה של מחט [מד"ר שיהש"ר ה], מעט רצון והחלטה, אז יפתח לו הקב"ה פתח כפתחו של אולם שלא ייסגר לעולם.

המשגיח של פוניבוז' היה אומר, עד כמה עמוקה מידת הדין. כל עתידו של עם ישראל, היה תלוי בחלום של יעקב באותו מקום מקודש, ואעפ"כ אם הוא לא היה נותן דעתו להתפלל, לא היו מעכבים אותו מהשמים. - שאם הוא עצמו לא פותח את הפתח הקטן, זה הקטן כחודה של מחט, לא תבוא כל סייעתא דשמיא.

וה"אמרי אמת" מגור מסביר מה שתפסו חז"ל בלשונם פתח כפתחו של אולם - מה זה האולם. ומבאר, המשנה במידות [ב' ג'] אומרת, כל הפתחים שהיו בבית המקדש היו להם דלתות חוץ מהאולם, שתמיד היה פתוח. וזה מה שרמזו חז"ל, אם יהיה לאדם רק רצון מעט לשוב אל ה', וזה כפתחו של מחט, יפתח לו פתח של אולם שלא ייסגר לעולם.

"ויפגע במקום" (כ"ה - י"א)

שקפצה לו הדרך. [רש"י]

פעמיים מופיעה קפיצת הדרך, אצל יעקב כשהלך לישא אשה, ואצל אליעזר עבד אברהם כשחיפש אשה ליצחק. מכאן, מעשה אבות סימן לבנים, שכשמגיעים הילדים לשידוכים, ובדרך הטבע אין אפשרות לסייע להם, אין סיכוי לקניית דירה, ולא יודעים מה לעשות, וקשה לעשות את הצעד הראשון, צריכים לבטוח בהקב"ה, ויהיה להם קפיצת הדרך.

רבי אהרן לייב שטיינמן זצ"ל אמר לרב יוסף פוגל מרכסים ששמע בשם רבי אלחנן וסרמן הי"ד שכמו שנאמר לגבי הוצאות שבת ויו"ט (ר"ה ט"ז) "לזו עלי ואני פורע", כך גם לגבי הוצאות נישואי הילדים הקב"ה מחזיר. (הו"ד בעלון פרי חיים י"ג סיון תשע"ד)

"ויפגע במקום" (כ"ה - י"א)

למדנו שתיקן תפילת ערבית. [רש"י]

כתב בספר "מנורת המאור" [אלנקווה ח"ב - פ"ג מ"ג]: "ויקץ יעקב משנתו ויאמר", סופי תיבות צבור, מלמד שיעקב התפלל בציבור של מלאכי השרת. ועיין בבעל הטורים שכתב, מכאן שאין תפילתו של אדם נשמעת אלא בציבור.

"ויפגע במקום" (כ"ה - י"א)

למדנו שתיקן תפילת ערבית. [רש"י]

מקור דברי רש"י הם בגמ' בברכות [כ"ז], יעקב תיקן תפילת ערבית, שנאמר "ויפגע במקום", ואין פגיעה אלא תפילה, והגמ' שם אומרת, כי תפילת ערבית

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (כ"ה - י')

בגמרא בקידושין [כ"ט] נחלקו בשאלה, האם מתחילה ישא אשה ורק אח"כ ילמד תורה, או שמא קודם כל ילמד תורה ורק אח"כ ישא אשה, והגמ' מבארת לא פליגי, הא לן והא להו - כלומר - בני ארץ ישראל (לן) שמצבם לא מאפשר להם ללמוד לאחר החתונה, ידחו את החתונה, אבל בני בבל (להו) שמצבם מאפשר להם להמשיך ללמוד אחרי החתונה, יכולים לשאת אשה ואח"כ ללמוד תורה.

החיד"א מבאר על פי גמרא זאת ביאור נפלא. הגמ' בפסחים [ק"ג] אומרת, שלושה דברים אמר ר' יוחנן משום אנשי ירושלים, ואחד מהם, כשאתה יוצא למלחמה, אל תצא בראשונה אלא תצא באחרונה כדי שתיכנס בראשונה. אומר רש"י, כשאתה יוצא למלחמה, אל תתייצב בחזית, אלא צא בסוף, שאם יצטרכו לברוח - תברח הראשון. שואל המהרש"א, הלא העצה הזאת אינה מיועדת לכולם, כי אם כולם יעשו עצה זו, מי יישאר בחזית. וחזן מזה קשה, למה נאמר דין זה בשם אנשי ירושלים. ומתריך, ר' יוחנן לא הביא את דבריו בשם אנשי ירושלים כדי ללמד את האנשים איך מתחמקים ממלחמה, אלא כך היא הכוונה. המצווה הראשונה בתורה היא "פרו ורבו" - לישא אשה. המצווה האחרונה היא "כתבו לכם את דברי התורה הזאת" - ללמוד תורה. כשהאדם יוצא להילחם ביצר הרע, צידו אותו חז"ל בשתי עצות, האחת להתחתן צעיר, והשנייה ללמוד תורה. וזה הפשט, אמר ר' יוחנן, כשאתה יוצא למלחמה, מלחמת היצר, אל תצא בראשונה - ב"פרו ורבו", אלא באחרונה - בתלמוד תורה. והוא אומר זאת משום אנשי ירושלים, כי בירושלים לא יכלו ללמוד לאחר החתונה, וממילא למדו לפני החתונה. ואם אתה חושש מה יהיה עם השידוך, אל תחשוש, כי אם "תצא באחרונה", כלומר תלמד תורה ותהיה ת"ח, הרי שתיכנס בראשונה, כלומר, יהיו עליך הרבה קופצים.

על בסיס רעיון זה מביא החיד"א ביאור בשם מהר"ם הכהן מדוע כתוב "ויצא וילך", כי בתחילה חשב יעקב "ויצא" ללכת מיד לחרן שם חיכה לו זיווגו והיה בידו כסף ורכוש למחיה ויכול היה מיד להתחתן, שהרי כתוב בגמ' בקידושין [כ"ט]: שאדם שיש לו פרנסה ישא אשה ואח"כ ילמד תורה, אבל בדרך פגש אותו אליפו ורצה להרוג אותו, ויעקב התפשר איתו שיקח ממנו את כל רכושו, ומעכשיו הוא עני וחשוב כמות, ואז גם השתנה דינו - ילמד תורה ואח"כ ישא אשה, והלך ללמוד בבית שם ועבר. ורק אח"כ "וילך" לחרן.

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (כ"ה - י')

כתוב בפרקי דרבי אליעזר, כשיעקב אבינו יצא מבאר שבע, הלכה לפניו הבאר כמו אצל בני ישראל במדבר. כשהגיע להר המוריה, אמר לו הקב"ה, אוכל ומים יש לך, תאכל ותשתה ותשכב לישון. אמר יעקב, אבל הערב עוד לא ירד, מיד שקעה לו השמש. (מביא זאת הרמב"ן בפסוק י"ז).

"ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו" (כ"ה - י"א)

התחילו מריבות זו את זו וזאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו וכו' מיד עשאן הקב"ה אבן אחת וכו'. [רש"י]

במדרש [בר"ר ס"ה - י"א] מובא מחלוקת כמה אבנים לקח. רבי יהודה אומר שתיים עשרה אבנים לקח, רבי נחמיה אמר שלש אבנים לקח, רבנן אמרי מיעוט אבנים שתיים. הסביר רבי יחזקאל אברמסקי, לדעת רבי נחמיה שלקח שלש אבנים, לא היו אלה אבנים סתם שייגנו עליו מפני חיות רעות, אלא באו לרמוז על שלושת האבות הקדושים, שהם אבני היסוד שעליהן הושתת כל העולם. אברהם היה עמוד החסד, יצחק עבוד העבודה, ויעקב עמוד התורה.

לפי ביאור זה יובנו דברי חז"ל שהביא רש"י, שהתחילו האבנים לריב זו עם זו, כל אחת ביקשה עלי יניח צדיק את ראשו. האבנים, שהם הרמז לשלושת האבות "התחילו לריב" מי מבין שלושת היסודות הוא ה"ראש", הגדול והחשוב מכולם, ובו צריך להתמקד בעבודתו. אברהם טען שהחסד הוא העיקר, יצחק טען שעמוד העבודה והיראה היא העיקר, ויעקב טען, עמוד התורה היא העיקר. מה עשה הקב"ה? מיד עשאן הקב"ה אבן אחת, צירף את שלושת האבנים יחד, ואמר, מי שרוצה להיות מושלם, מוכרח להשלים את עצמו בשלושת היסודות כאחד: תורה עבודה, גמילות חסדים. מי שיעסוק רק באחת מהיסודות הללו, לא יוכל להיות מושלם בעבודתו. ומספרת התורה "וישכם יעקב בבוקר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וכו' ויצוק שמן על ראשה", ומה נעשה איתה? "והאבן הזאת אשר שמתה מצבה יהיה בית אלוקים", ללמדנו, כי הרוצה להקים בית להקב"ה וששיכנתו תשרה עליו, צריך להיות מושלם בשלושת הדברים שהיו טמונים באותה אבן, תורה, עבודה וגמילות חסדים.

יסוד נוסף רואים באיחוד האבנים, כי לכאורה יש לשאול, מה הרוויחו בזה, הרי יעקב ישן על קצה אחת ועל השאר לא, ותחזור טענתם? אלא מכאן אנו רואים, שאם יש אחדות, אין קנאה וטענות, וכל אחד שמח בשמחת חברו.

פעם הגיע המושל הטורקי לבקר את רבה של ירושלים, רבי יוסף חיים זוננפלד, וכיבדו לשבת. כיסאותיו היו עשויים מרשת קשה, ומפאת כובדו של המושל, נקרעה הרשת ונשבר הכסא והמושל נפל ארצה. פייסו הגר"ח ואמר לו, אצל יעקב כתוב שכל אבן רצתה ש"עלי יניח צדיק את ראשו" ונהיו אבן אחת, וכך גם כאן, כל החורים ברשת רצו שהמושל יישב עליהם ונהיה לחור אחד גדול. נהנה המושל ונתפייס.

"ויקח מאבני המקום וכו' וישכב במקום ההוא" (כ"ה - י"א)

לשון מעוט, באותו מקום שכב, אבל י"ד שנים שישמש בבית עבר, לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה. [רש"י]

בספר "אבן שלמה" לרבי שלמה זלמן ערנרייך שואל, יעקב אבינו בחיר האבות עלה ונתעלה במשך ארבע עשרה שנה כשהיה בישיבתם של "שם ועבר", והתורה מעידה "וישכב במקום ההוא", שבישיבתם של שם ועבר מנע עצמו משינה ועסק בתורה, איך יתכן שדווקא כאן לאחר שישן הגיע לדרגה גבוהה של נבואה וכו' הוא רואה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, לכאורה התגלות זו היתה צריכה להיות בשעה שעוסק בתורה? ומתריץ, ישנם שתי סוגי שינה, יש אדם שאכל ושבע ודשן, ולאחר מכן שוקע בשינה עמוקה, ודאי ששינה זו לא תרומם אותו. אך ישנה שינה המגיעה אחר יום שלם של עבודת

רשות. ולכאורה לא מובן, יעקב בחיר האבות תיקן תפילת ערבית, ולמה דווקא אצלו התפילה היא רשות. מתריץ ה"פרדס יוסף", יעקב כלל לא רצה לתקן תפילת ערבית, והוא בעצם רצה להתפלל מנחה, שזו התפילה של אביו, אלא שפתאום שקעה לו החמה והגיע הלילה, וממילא הפכה תפילתו לתפילת ערבית, ולכן תפילת ערבית היא רק רשות ואנו קיבלנוה כחובה.

ב"תורת חיים" על מסכת חולין [צ"א. ד"ה מיד בא השמש] כתב בענין זה חידוש נפלא, וזו לשונו: "נראה דהיינו הא דתיקן יעקב תפילת ערבית באותה שעה, כמו שאמרו חז"ל, ולא תיקנה קודם לכן, דשמוא נאנס אז ולא התפלל מנחה, לפי ששקעה עליו החמה פתאום שלא בעונתה, וקיימא לן מי שנאנס ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים, הראשונה לשם חובה והשנייה לתשלומין, לכן עמד הוא ותיקן אז תפילת ערבית, והתפלל אותה שתיים".

"ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו" (כ"ה - י"א)

עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות. [רש"י]

שואל ה"כתב סופר", מדוע יעקב פחד דווקא מחיות רעות? ומתריץ, יעקב תבע מעשיו שישבע לו, ועשיו עבר על שבועתו, בזה שרצה להרוג אותו בגלל שלקח ממנו את הבכורה. והגמ' בשבועות [ל"א:] אומרת, שהשבועה חלה על שניהם, גם על הנשבע וגם על המושבע. ובמסכת אבות [ה' - ט'] כתוב, היה רעה באה לעולם על שבועת שווא, ולכן הוא פחד מחיות רעות.

"ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו" (כ"ה - י"א)

עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות. [רש"י]

יעקב לא בנה חומה נגד החיות הרעות, הוא הקיף רק את ראשו באבנים, אבל מצד גופו ורגליו היו יכולים לבוא ולתקוף אותו, אומר הסבא מקלם, רואים מכאן יסוד חשוב בהשתדלות, הנהגת האדם, פרנסתו ושמירת חייו, הכל בדרך נס, וכל ההשתדלות שיישדל האדם, אין בה ולא כלום, אלא שנגזרה גזירה על האדם שצריך להשתדל השתדלות מועטת מצידו, ולדעת כי רק בסייעתא דשמיא אפשר להצליח. זאת היתה הנהגת יעקב אבינו, שאמנם הוא "השתדל", אבל רק באופן כזה שהוא רק לצאת ידי חובת "השתדלות".

"וישם מראשותיו" (כ"ה - י"א)

"עשאן כמין מרזב סביב לראשו וכו' מיד עשאן הקב"ה אבן אחת". [רש"י].

שואל רבי חיים סולובייצ'יק בנו של הרב מבריסק, אם כבר נעשה נס והתחברו כל האבנים לאבן גדולה שהוא דבר שאינו בגדרי הטבע, מדוע לא יכל להתהוות נס שכל האבנים יהפכו לכרית נוחה עליו ינוח ראשו של הצדיק? ומתריץ, הנס נוצר בעקבות המחלוקת שהתעוררה בין האבנים שכל אחת טענה 'עלי יניח צדיק' וממחלוקת לא יכול לצמוח דבר חיובי כמו כרית נוחה... המקסימום שיכול לצמוח ממחלוקת זה "א גרויסע שטיין..." (אבן גדולה).

הוסיף רבי יהודה ויסנשטרן [הופיע במוסף שב"ק של יתד נאמן], שמעתי ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אם נתבונן הרי המחלוקת פרצה בין האבנים לא לשם תועלתו של יעקב אבינו, אלא למען תועלת כל אחת מהאבנים שרצתה לזכות במצווה. סיים מרן הגרי"ש - אבל אם הייתה מטרתם אך ורק למען יעקב אבינו, ולא למען עצמן, הייתה אפילו שמיכה יכולה להיווצר מהמריבה שלהם - ולא רק כרית מאבן!...

ה' והתמדה בלימוד עד כלות הנפש, כאשר הוא הולך לישון, כל כוונתו שלמחרת יוכל שוב לשבת וללמוד בהתמדה, ולכן לפני שהוא הולך לישון הוא מברך ברכת המפיל ומתוודה על חטאיו והולך לישון כדי לקום בבוקר ולקיים את הסעיף הראשון בשולחן ערוך "יתגבר כארי...". אדם זה, השינה היא גם חלק מעבודת הקודש שלו, ואצלו השינה אכן מרוממת אותו ומביאה אותו עד לדרגת נבואה ממש.

"סולם מוצב ארצה" (כ"ח - י"ב)

כידוע, יש מצוה לאכול במוצ"ש סעודת מלווה מלכה, אומר האדמו"ר מרוז'ין, "סלם" ראשי תיבות סעודת לוויית מלכה, "מוצב ארצה" אנשים מזולזלים בזה. אבל, "ראשו מגיע השמימה" - חשובה היא לפניו יתברך. החזון איש התבטא בפני אחד שזולזל בסעודת מלווה מלכה, שיבוא יום והוא יתחרט על זה.

"והנה סולם מוצב ארצה וכו' והנה מלאכי אלוקים וכו' והנה ה' ניצב עליו" (כ"ח - י"ב)

שלושה פעמים מופיע בפסוקים אלו המילה "והנה". א'. "והנה סולם מוצב ארצה". ב'. "והנה מלאכי אלוקים". ג'. "והנה ה' ניצב עליו". מדוע צריך בכל פרט "והנה", אומר ה"אור החיים" הקדוש שהדבר בא לרמז שהיתה פה נבואה ממש, שראה באספקלריה המאירה. "והנה" - ולא בדרך חלום. ומוסיף, שהגמ' בברכות אומרת [נ"י]: חלום, אחד משישים בנבואה. והתיבה "והנה" בגימטריה שישים, ומרמז, שבכל פרט, היו כאן כל שישים החלקים של הנבואה.

"ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" (כ"ח - י"ב)

כתב "בעל הטורים" "סולם" בגימטריה ממון, מכאן בספר "תורי זהב" בשם ה"בעל שם טוב", יעקב אבינו ראה בחלומו סולם הניצב ארצה, וראשו מגיע השמימה. כך גם הממון, שבגללו אפשר להגיע לגאווה ולחטא ולרדת עד שאול תחתית, אך אם האדם יודע לפעול נכון בממונו, הוא יכול להעפיל השמימה... רבי מאיר מפרמישלאן היה אומר, רבש"ע, יהודים רבים מתפללים שיזכו לעושר ולפרנסה ברווח, לשם מה הם צריכים להתעשר, מטרתם היא לשם מצווה, כגון תפילין, ציצית, שבת וחינוך הילדים, שכדי לקיימם צריך כסף. מוסיף ה"תורי זהב", גם עוני גימטריה 136, מכאן ש"סולם" בגימטריה זה גם ממון וגם עוני, שגם העושר וגם העוני הוא ניסיון עבור האדם. וכמו שבניסיון העושר אפשר להעפיל לשמים, כך גם אפשר להעפיל לשמים עם ניסיון העוני.

"ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" (כ"ח - י"ב)

ה"אמרי אמת" שאל פעם את בנו ה"פני מנחם" בילדותו, אם יעקב ראה את מלאכי השרת עולים ויורדים בסולם, מדוע לא טיפס גם הוא בסולם? חידך ה"פני מנחם", אבא, זה היה רק חלום. אך הוסיף האב להקשות, א"כ היה צריך לחלום שהוא עצמו עולה לשמים ולא שהמלאכים עולים? ענה הבן בשנינות, מיד אחר כך כתוב "והנה ה' ניצב עליו", אם הקב"ה לידו, מה לו לטפס לחפשו במקום אחר?...

"והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" (כ"ח - י"ב)

האדם דומה לסולם, כשם שאין נשאים לעמוד על מדרגה אחת, רק יורדים למטה או עולים למעלה, כך הוא האדם, אין הוא עומד על מדרגה אחת, או עולה או יורד. אומר ה"חפץ חיים", הכל תלוי באדם עצמו, זהו שכתוב "עולים ויורדים בו" - בו זה תלוי.

רבי אברהם זלמנס היה אומר, שהדרך שהאדם צריך לדבוק בה, היא כמו הסולם. כשם שהסולם צריך לשלבים, וגם מקום גבוה שהסולם ישען עליו, כך גם האדם בהתעלותו זקוק לגדרים ולסייגים, והם המדרגות, וגם צריך מקום גבוה להישען עליו, שיהיה רב עומד על גביו שידריכו איך לעלות ולהחזיקו שלא יפול, שלא יהסס ויפחד ממה שלועגים לו אותם אנשים נמוכים. אלא ששאיפותיו יהיו למעלה, ועל זה הוא ישען. ואם בדרך טיפוסו יתקל בקשיים, בקוצר נשימה, שלא יתפעל, כי הוא הרי בדרך עליה.

רבי דוד בודניק, מגדולי תלמידי הסבא מנובהרדוק, היה אומר, שאדם עם שאיפות, צריך תמיד לראות את סולמו הפרטי, וצריך להתבונן על ארבע פרטים. א'. תמיד יסתכל למטה גם אם ראשו בשמים. ב'. גם אם הוא ניצב על הארץ, תבט תמיד למעלה. ג'. כשאתה עולה, תשים תמיד לב לעלויות שלך על אף שאתה בעלייתך רואה גם את המורדות שמתחתך, וכמאמר החכם, ראיתי

"והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו" (כ"ח - י"ב)

"עולים ויורדים" - עולים תחילה ואחר כך יורדים, מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חוץ לארץ ללוותו". [רש"י] שואל ה"באר יוסף", הלא חלומו של יעקב על המלאכים העולים ויורדים, התרחש בעת שהיה בהר המוריה, שאינו גבול ארץ ישראל ומדוע התחלפו שם המלאכים? ותירץ, על הפסוק "הארץ אשר אתה שוכב עליה", דרשו חז"ל "מלמד שקפלה הקב"ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו". נמצא שכעת היה יעקב בסוף ארץ ישראל, ומן המקום שהוא כעת משם ואילך הוא חוץ לארץ, ממילא הוצרכו מלאכי ארץ ישראל להתחלף עם מלאכי חוץ לארץ, מלאכי ארץ ישראל עלו לרקיע, ומלאכי חוץ לארץ ירדו ללוותו לחוץ לארץ.

"ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וכו' מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמים" (כ"ח - י"ב - י"ז)

בעת חיפושיו אחר מקום המקדש, אמר דוד המלך [תהילים קל"ב - ב'] "אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב". הקשה רבי מאיר שפירא זצ"ל (הובא ספר "היובל" למהר"ם שפירא), מדוע דוד המלך גזר על עצמו להימנע משינה עד שיאתר את מקום המקדש, ומדוע כינה מקום זה "אביר יעקב". וביאר, כידוע, ליעקב אבינו נתגלה מקום המקדש, כפי שנאמר "ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וכו' מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמים". חתר דוד המלך לידע, במה זכה יעקב אבינו שנתגלה לו מקום זה, עד שגילה "וישכב במקום ההוא" - כאן שכב, אבל ארבע עשרה שנה רצופות שימש בבית מדרשו של שם ועבר ולא שכב! עמד דוד ונשבע: אם אתן שנת לעיני וכו' עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב.

"חסידים" אומרים, כיון ששכב על הארץ בשפלות, מיד שרתה עליו השכינה.

לשומרו. [רש"י]

שואל הרבי ר' העשיל, מניין לרש"י דיוק זה. ומתריץ, על הפסוק "והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו" פירש"י, מלאכים שלווהו בארץ אין יוצאים לחוץ לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חו"ל ללוותו. וקשה, הרי בינתיים נשאר יעקב בלי שמירה? לכן פירש"י "והנה ה' ניצב עליו" - לשמרו בינתיים.

בחור משכיל בא למלבי"ם בשאלה, היות והוא לא יכול לקבל תעודת גמר בגלל שהוא יהודי, האם הוא יכול ללכת לכומר שיזהו עליו כמה טיפות אבל בלב הוא יישאר יהודי. אמר לו המלבי"ם, ישראל נמשלו לעפר, ולעפר יש תכונה שכשמתזים עליו מים הוא נהיה בוץ.

יהודי בא לאדמו"ר בעל "אמרי חיים" מוויזניץ וביקשו ברכה לזרע של קיימא, הרבי הבטיח לו "בשנה הבאה ברית!!! חלפה שנה, ודברי הרבי לא התקיימו. שב החסיד לרבו, ובפיו קושיה: מה עם ההבטחה שהרבי הבטיח? ענה לו ה"אמרי חיים", הקב"ה הבטיח ליעקב אבינו "ושמרתך", ואע"פ כן פחד יעקב אבינו, שנאמר [ל"ב - ח] "וירא יעקב מאוד". מדוע פחד יעקב אבינו למרות הבטחתו הברורה של הקב"ה? מבאר רש"י [שם - י"א], שמא נתמעטו זכויותי על ידי החסידים והאמות שעשית עמו, לכן אני ירא שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להימסר ביד עשיו. אמר בעל ה"אמרי חיים" אפילו יעקב אבינו חשש שמא יגרום החטא לעכב את הבטחת הקב"ה, ואני לא הקב"ה ואתה לא יעקב אבינו..... [הופיע בעלון השבת לאור הנר]

אמר רבי יוחנן, ממשנתו. [מד"ר ס"ט]

שואל ה"נחלת דוד", מה הכריח את רבי יוחנן לשנות את הפירוש כפשוטו ולפרש שקם ממשנתו? ומתריץ, לרבי יוחנן היה קשה, אם הכוונה כפשוטו שיעקב קם משנתו, מדוע היה צריך לכתוב "משנתו", גם בלי מילה זו היינו יודעים שאדם שמתעורר, מתעורר הוא משנתו. וכמו שמצינו שאצל פרעה כתוב רק "ויקץ פרעה" ללא התוספת משנתו. ומוזה הסיק רבי יוחנן שבמילה "שנתו" ישנה כוונה פנימית ועמוקה, שלימוד תורה בלילה מסוגל הוא מאוד להשראת השכינה. וזה משמיעה לנו התורה, במה זכה יעקב להשראת השכינה, וכמו שכתוב "והנה ה' ניצב עליו", בזכות שהיה לומד תורה בלילה.

ישנם כמה סוגי יקיצות. כשהצדיק קם, הוא קם לעבודת הבורא. אבל מי שאינו צדיק, יכול להתעורר ולהמשיך לישון. אצל פרעה כתוב "ויקץ פרעה וישן" [מ"א - ד-ה], ואצל יעקב נאמר "ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה'".

מוסר נעלה עולה לנומזה, ההשגחה סיבבה שקפצה לו הארץ כדי שיישן במקום קדוש זה, אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה, מיד באה השמש שלא בעונתה. נרדם וחלם חלום נפלא, כל הארץ נתקפלה תחתיו, והובטח לו "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך והיה זרעך כעפר הארץ". ועם כל ערכה וחשיבותה של שכיבה זו, כשהתעורר יעקב ונדע לו שכאן זה "בית אלוקים וזה שער השמים", הצטער מאוד ששכב במקום קדוש זה, שאין זה מדרכי הנימוס, והיה מוכן לוותר על כל החיזיונות וההבטחות, ובלבד שלא לעבור על שמץ פנים בענייני דרך ארץ שקדמה לתורה.

עוד מבארים, דרכו של יעקב אבינו, בנוגע לגשמויות ביקש לעצמו את המינימום - "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש", ואילו בדברים רוחניים, נמנע מלהנות בחינם, ורצה להתעלות רק על ידי יגיעה עצמית, ולא רצה בהשגת מדרגות בלי עמל וכמתנה מן השמים. אילו ידע, היה מתאמץ להשיגם בהקיץ ע"י עבודה ויגיעה. ומעשה אבות סימן לבנים....

"ויקץ יעקב משנתו - ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה" (כ"ה - ט"ז - י"ז)
אדם אחר במקום יעקב, היה מתגאה בכוה חלום, ואילו על יעקב נפל פחד ויראה, ואמר ה"שפת אמת", סימן שזו היתה נבואת אמת, וע"י יראה זו זכה שמקום זה יהיה מקום המקדש. מוסיף ה"שפת אמת", יעקב אבינו חשב שהתגלות הקדושה תלויה בקדושת המקום, אבל הגמי בסנהדרין [כ"ה] אומרת, שקפץ הר המוריה ובה אליו. ואין כאן סתירה, שניהם אמת, יעקב ברוב צדקותו הרגיש שהמקום גורם, אבל באמת הכל היה בזכותו.

"אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמים" (כ"ה - י"ז)
רבי שאול בראך שואל, למה התורה כתבה בלשון שלילה "אין זה", למה לא כתוב "זה בית אלוקים" בלשון חיוב. ומתריך, הגמרא במגילה [כ"ז] שואלת, קדושתו של מי יותר גדולה, האם קדושת בית הכנסת או בית המדרש. והמסקנה, שקדושת בית המדרש יותר גדולה. וזו היתה תמימתו של יעקב, הרי הייתי ארבע עשרה שנה בבית המדרש של שם ועבר, ושם לא ראיתי מראות כאלה, ולמה כאן שזה רק בית כנסת [כי הר המוריה הפך מאז עקדת יצחק למקום תפילה של יצחק אבינו]. אני רואה מראות אלו, וההסבר, הר המוריה קרוי ביהמ"ד על שם העתיד. וזוהי כונת הפסוק "אין זה כי אם בית אלוקים" - זה לא רק בית כנסת, אלא "זה שער השמים" - בית מדרש.

"וזה שער השמים" (כ"ה - י"ז)
הרבי מקוצק היה אומר, בכל מקום משיגים את הקב"ה, השאלה היא רק באיזה שער הולכים אליו. אם הולכים דרך שער השמים, ימצאוהו מיד, אבל אם הולכים דרך שערים אחרים, מוצאים בדרך גם עניינים אחרים.

"ויישם אותה מצבה ויצוק שמן על ראשה" (כ"ה - י"ח)
מה הסיבה שיעקב אבינו יצק שמן על ראשה? מבארים רבנו בחיי ז"ל, בנדר שגדר יעקב אבינו, אמר בסוף דבריו שאם יזכה לכל הדברים שביקש מה, יבוא לכאן בחזרה ויעבוד את ה' על האבן הזאת, כלומר, יקריב קרבן, וזה יהיה אחרי

רבי יוסף קארו פתח את חיבורו הנודע "שולחן ערוך" חלק "אורח חיים" בהלכות השכמת הבוקר, וכתב שם, "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו", ומוסיף הרמ"א בהגהות, "ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב". ומקשים, מה ענין הגהת הרמ"א לכאן, הרי כאן מדובר בהשכמת הבוקר. ומתריצים, אדם קם בדיוק לפי איך שהלך לישון, כשהולכים לישון כיהודי עם מטרה לקום כיהודי, קמים בבוקר כיהודי.

"ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנוכי לא ידעתי" (כ"ה - ט"ז)
על הפסוק "וישכב במקום ההוא" [כ"ה - י"א] אומר רש"י, לשון מיעוט, באותו מקום שכב, אבל ארבע עשרה שנה ששימש בבית שם ועבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה. וכשיעקב ראה במקום הזה בשנתו "והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים", אמר "אכן יש ה' במקום הזה", שגם בשינה אפשר להיות קשור להקב"ה ולעבוד את הבורא, "ואנוכי לא ידעתי" - על דרך עבודה כזאת לא ידעתי כל ארבע עשרה השנים ששימשתי בבית שם ועבר.

חידוש זה שגם בזמן השינה נחשב לעבודת השם מביא הט"ז [אבהע"ז סי' כ"ה ס"ק א] את דברי הרמב"ם על הפסוק "בכל דרכיך דעהו והא יישר אורחותיך" [משלי ג - ה], מי שאוכל ושותה ומעדן נפשו, כדי שיהיה בריא וחזק לעבודת השי"ת, יש לו שכר כמו שמתענה. וכתב הט"ז, לדברים אלו יש אסמכתא, כתוב בתהילים [קכ"ז - ב] "שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שינה". ישנם תלמידי חכמים המגדדים שינה מעיניהם, ועוסקים בתורה הרבה. ויש תלמידי חכמים שישנים הרבה כדי שיהיה להם כוח וזריזות לב לעסוק בתורה, ויכולו ללמוד בשעה אחת מה שזה מצטער ועוסק בשתי שעות. בוודאי שניהם יש להם שכר בשווה, לכן אמר "שוא לכם" - בחינם לכם שאתם מצטערים "משכימי קום" ומשכימים בבוקר, "מאחרי שבת" בלילה וממעטים שנתכם, זה בחינם. והטעם, "כן יתן לידידו שינה", דהיינו מי שישן הרבה כדי שיחזק מוחו בתורה, נותן לו הקב"ה חלקו בתורה כמו מי שממעט בשינה ומצטער עצמו, כי הכל הולך אחר המחשבה.

רבי יצחק מאיר מזורקא היה אומר, כשאומרים החייט או הסנדלר ישן, זה לא נכון. כי אדם בזמן שנתו אינו עוסק במלאכתו, ואינו חייט או סנדלר. אבל כשאומרים הרב ישן, זוהי אמת. כי הרב או הצדיק, גם בשנתם נשארים במעמדם.

"אכן יש ה'.... ואנוכי לא ידעתי" (כ"ה - ט"ז)
ארבעה פרצופים חקוקים בארבע צדדים של המרכבה, אריה, כרוב, נשר ואדם. האדם זה יעקב, יעקב ידע רק על שלש פרצופים, אבל עכשיו בחלום ראה גם את שלו. "אכן ידעתי" - שיש שלש פרצופים (אריה כרוב נשר), אבל עכשיו ראה גם את הפרצוף שלו, "אנוכי - אריה נשר כרוב יעקב - לא ידעתי".

"ואנוכי לא ידעתי" (כ"ה - ט"ז)
שאם ידעתי לא הייתי ישן במקום קדוש כזה. [רש"י].
יעקב אבינו היה מוכן להפסיד את ההתגלות ואת כל הברכות שקיבל באותה התגלות העיקר לא לישון במקום קדוש כזה, אומר הסבא מסלבודקא, איזה

עשרים ושנים שנה, ואיך יכיר את האבן אחרי כל כך הרבה שנים? לכן יצק עליה שמן, וידוע שהכתם שנוצר מהשמן נשאר זמן רב ואולי לנצח, ולכן כדי שיהיה לו סימן שזו היא האבן, שפך על גבה שמן. הרשב"ם מתרץ, כמו שבמשכן מציאנו שהקב"ה ציווה למושח את כל כלי המשכן, כך עשה עכשיו בכדי לקדש את המזבח הזה. ויש אומרים, שעל ידי שהשתמש בו לישון עליו יצא לחוליו, והוצרך לקדשו שנית, ולכן יצק עליה שמן.

"וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן אשר שם מראשתיו וישם אתה מצבה" (כ"ה - י"ה)

מילים אלו בגימטריא ארבעת אלפים מאה ארבעים ושתיים. גם שמות שתיים עשרה אבני החושן "אדם פטודה ברקת. נפך ספיר יהלם. לשם שבו אחלמה. תרשיש שהם ישפה" בגימטריא ארבעת אלפים מאה ארבעים ושתיים. שתיים עשרה האבנים שנטל יעקב למשכבו והפכו להיות אבן אחת בזכות האחדות כנגד שתיים עשרה אבני החושן.

"וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי וכו'" (כ"ה - כ)

בגמרא נדרים [ב:] נחלקו האם טוב לנדור או לא, התוספות במסכת חולין [ב:] שואלים על הגמרא והרי יעקב נדר, רואים שמותר לנדור? תרצו התוספות, בעת צרה מותר לנדור, וכדברי המדרש [בראשית רבה פרשה ע'] "וידר יעקב נדר לאמר", מהו לאמר? לאמר לדורות כדי שיהיו נודרין בעת צרה. לכאורה, באיזה צרה היה יעקב שהיה צריך לנדור, הרי בשעה שהלך לחרן לא חשש מכלום, ורק אח"כ כאשר פגע במקום וילן שם ושמוע מהקב"ה "הנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך וכו' והשיבותיך אל האדמה הזאת וכו', רק אז "ויקץ יעקב משנתו וידר יעקב נדר", נדר של צרה כדברי התוספות, א"כ איך יתכן שלפני שקיבל את ההבטחה מהקב"ה לא היה זה "עת צרה", ואחרי שקיבל הבטחות רבות כל כך פתאום זה נהיה עת צרה הדורשת נדר? תירץ על כך רבה של שיכון ה' בבני ברק, רבי נתן צבי פרידמן ז"ל (הובאו דבריו בקונטרס בית רנה"), כשהורים לוקחים את ילדם לטיפול מכאיב בבית חולים, הילד כמובן אינו שמח ללכת, אבל כיון שאינו יודע שהטיפול יכאיב לו, הולך עם הוריו ללא התנגדות ושומע שהוריו מבטיחים לו הבטחות מהבטחות שונות, ומבטיחים שירעיפו עליו מתנות תמורת הסכמתו לטיפול, וככל שמתקרבים לבית החולים וההבטחות הקסומות הולכות וגדלות, מבין הילד שהטיפול הולך להיות מכאיב במיוחד, שאם לא כן לא היו מבטיחים לו "הרים וגבעות". וכן אצלנו, יעקב אבינו לא ידע מה צפוי לו בחרן בבית לבן, וכאשר חלם ושומע את דבר ה' "ושמרתך בכל אשר תלך" "והשיבותיך" "כי לא אעזבך", חשב יעקב בליבו לשם מה כל ההבטחות, כנראה המקום שהוא הולך לשם הוא מקום צרה, ולכן יעקב עצמו לא חשש, כי הרי היתה לו הבטחה מהקב"ה, אבל צריך "לאמר" לדורות שיהיו בניו נודרים בעת צרה, שזו סגולה לדורות להינצל על ידי נדר והבטחה לה'.

"ונתן לי לחם לאכול" (כ"ה - כ)

ולא למחסן, כי מי שדואג דאגת מחר, הרי הוא מקטני אמנה.

"ושמרני בדרך הזה וגו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" (כ"ה - כ)

רבי שמשון רפאל הירש מעיר על כך שיעקב אבינו הקדים שמירה לברכה, שמתחילה ביקש "ושמרני", ורק אחר כך ביקש על ברכת לחם ומלבוש המסמלים את צרכי הפרנסה החומריים, ובניגוד לברכת כהנים שבה קודמת הברכה לשמירה "יברכך ה' וישמרך", [ואין לומר ש"שמרני" היא בקשת שמירה על גופו, שכן כבר אמר "אם יהיה אלהים עמדי", ואם ה' יהיה עמו בודאי שיהא גופו נשמר ולא יאונה לו כל רע. וכמו כן אין לומר שביקש שמירה על נכסיו שכן לא היה בידו מאומה באותה שעה].

וביאר, יעקב אבינו ביקש שמירה מיוחדת על הקניינים הרוחניים והמוסריים שקנה בעבודתו הרוחנית. כי עד עתה היה ספון בבית הוריו וטמון בבית שם ועבר, אך בשעה זו שהוא הולך בדרך בחוסר כל ופניו מועדות אל עבר הלא נודע, עומד הוא למבחן האם ימשיך להישאר באותה דרגה שהיה בבית אביו ובבית שם ועבר או חלילה....., ובלבו קינן חשש שמא התלאות שיעברו עליו, ונישואיו והדאגה לפרנסה ולקיום בני ביתו, יפגמו ויחסירו ממדרגתו הרוחנית, והדבר היה קשה בעיניו יותר מאבידת ממון ונכסים, וחשוב אצלו יותר מ"לחם לאכול" ומ"בגד ללבוש", ולכן ביקש תחילה "ושמרני בדרך הזה", ורק אחר כך "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש". [וכיסוד דבריו מבואר בספורנו].

ולבסוף העידה התורה [להלן ל"ג - י"ח] "ויבוא יעקב שלם", ודרשו חז"ל [שבת ל"ג - ב'] "שלם בגופו, שלם בממונו, שלם בתורתו", ושלמות זו בתורה אינה רק בחלק של ידיעת התורה שלא שכח מאומה מתלמודו, אלא כלולים בזה תורה ומצוות ויראת שמים וכל אשר קנה וסיגל בנפשו כל השנים, שבסייעתא דשמיא לא נחסר כי הוא זה, והיה שלם באותה מדרגה כמו ביום שיצא לדרך.

ובכך מסמל יעקב את מסלול חייו של כל יהודי עת יוצא הוא מבית הוריו ומחממת הישיבה ופותח במסע לבנין בית משלו. מיום שנתקלל האדם "בזיעת אפך תאכל לחם" ונסגרו בפניו שערי גן עדן, כרוכה בניית בית עצמאי בקשיים ובעמל רב, עד שזקוק הוא לסייעתא דשמיא מיוחדת כדי לשמור על הקניינים הרוחניים וההשקפות שקנה בבית הוריו ובישיבה.

פעמים רבות הדאגה לצרכי הפרנסה והקיום מובילה אותו למקורות פרנסה ומקומות עבודה שאינם עולים בקנה אחד עם ההלכה וההשקפה שלמד מרבותיו. הוא יודע את האמת אך דוחק השעה גורם לו להתיר הדבר בתירוץ שונים, ומה שנראה בתחילה בקולא קטנה הופך לפירצה גדולה עד ש"פנים חדשות" באות לכאן והנהגתו והליכותיו משתנים ללא היכר, ומאבד הוא את סממני הקדושה והיראה שהיו לו לפני כן.

היצר מנצל את תלאות החיים וקשיי הקיום כדי להסיט את האדם מדרך התורנית. ועלינו לזכור תמיד מה שלימד אותנו ישראל סבא, ש"ושמרני בדרך הזה" קודם ל"לחם לאכול ובגד ללבוש", ולבקש בכל עת מה' שישמור אותנו שלא נרד ברוחניות מפאת הדאגה הקיומית לביתנו.

ואודות כך אמר הרב מפוניבז' זצ"ל במסיבת אירוסים אחד מבני הישיבה, שמצינו שדוד המלך ביקש "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבת בבית ה' כל ימי חיי". "אחת שאלתי" היינו כשהייתי במצב של אחד, כלומר לפני שבאתי בברית הנישואין, ביקשתי ממך לשבת בבית ה' כל ימי חיי, זו היתה השאיפה שלי בעודי בחור ואלה היו חלומותי. ועתה "אותה אבקש", כלומר שתזכה אותי שבקשה זו תלווה אותי גם עכשיו כשהנני מקים בית בישראל ועתידיים להיות

ריחיים על צוארי בדמות דאגת הפרנסה והקיום לאשה וילדים, ותמיד תהא שאיפתי היחידה - "שבתי בבית ה' כל ימי חיי".

"ותאמר שובו בני אדם", ואתה אומר לו לעשות תשובה! הרי לתשובה צריך מחשבה בהירה ודעה צלולה.

"ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" (כ"ה - כ"ג)

וכי היה עולה על דעתנו שילבש את הלחם ויאכל את הבגד, לשם מה הלחם והבגד, אם לא לאכול וללבוש? אלא, יעקב הולך לבית לבן ומתפלל שהמאכלים יהיו כשרים, והבגדים בלי שעטנו.

ה"כלי יקר" מתרין, יעקב אבינו בצדקתו הרבה, ביקש מהקב"ה שלא יתן לו לחם יותר מן הצורך לקיומו, ובגד יותר מן הנצרך לו לכיסוי גופו, שיעקב אבינו חשש, שאם יהיו בידו מותרות, עלול הדבר להביאו חס ושלום לידי חטא ועוון. שאל על כך האדמו"ר רבי יואל טייטלבוים מסאטמור, אם כן, תפילתו של יעקב אבינו לא התקבלה? שהרי אנו מוצאים בפסוק שנאמר על יעקב אבינו: "ויפרוץ האיש מאוד מאוד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמורים" [ל - מ"ג], ואם כן מוכח שהתעשר עושר רב הרבה יותר מן הנצרך לו לאכול וללבוש? אלא תירין הרבי, יעקב אבינו לא התפלל שתמנע ממנו העשירות, אלא להיפך, חפץ היה בה לצורך עבודת ה', אלא בקשה ותפילה היה בפיו, שיינתן לו דעת להבין כי חלקו בעושר הניתן לו, הוא רק לחם כדי לאכול ובגד כדי ללבוש, ואילו כל השאר מוקדש כולו לתורה וצדקה ועבודת ה'.

"ושבתי בשלום אל בית אבי" (כ"ה - כ"א)

אומר ה"כתב סופר" ביחס ללבן ומשפחתו, יעקב ודאי שהיה נחשב לצדיק ושלם. אבל הוא ביקש מהקב"ה, שיעזור לו להשיג שלימות גם ביחס ל"בית אבי", בסביבה של צדיקים ותמימים. "ושבתי בשלום אל בית אבי" - גם אצלם אני אשאר בשלמותי.

"וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך" (כ"ה - כ"ב)

המילה "כל" באה תמיד לרבות. שואלים האחרונים מה רצה יעקב לרבות בנדור שאמר "וכל אשר נתן לי"? מצאנו בזה תירוץ רבים.

החיד"א בספרו "פני דוד" מתרין, יש מחלוקת לגבי מעשר כספים, ממה צריך להפריש. יש הסוברים, כי כל ממון שמגיע לאדם, צריך לעשר ממנו מעשר כספים. אבל בספר "כנסת הגדולה" [זו"ד סי' רמ"ט] מביא תשובת כ"י למהר"ם טרריוויס - שחיוב מעשר כספים זה רק מהכסף שנשאר לו אחרי כל ההוצאות. אומר החיד"א, יעקב בא לרבות שלא ינהג כקולא זו. אלא "כל אשר נתן לי", כלומר, גם מה שנצרך לפרנסתו כלחם לאכול וכבגד ללבוש ששאלתי, הכל "עשר אעשרנו לך", ואתפרנס ממה שנשאר.

בספר "אוצר אפרים" כתב פירוש נפלא בעניין זה. אדם הולך לחנות ורוצה לקנות לבנו מאכל טעים, אך מאכל זה הוא יקר, הוא עושה לעצמו חשבון, אם יקנה מאכל זה, לא יוכל לקנות לו מגפיים לחורף. וכשהולך לקנות מגפיים, מוציע לו המוכר מגפיים עם עור ופרווה משובחים, אבל הוא עושה חשבון, אם יקנה מגפיים כאלו, לא יישאר לו כסף לקנות במכולת לחם וחלב. יוצא, שאדם אוכל מגפיים ולובש את מה שלא יכול לקנות במכולת. ולזה ביקש יעקב אבינו שיהיה לו כל צרכו, "ונתן לי לחם לאכול", שהלחם יהיה מאכילה ולא מלבוש, ושהבגד יהיה לבוש ולא מאכל.

רבי מאיר שפירא מלובלין מתרין, מקובל שמעשרות נותנים מכסף. המילה "כל" באה לרבות נתינת מעשרות גם מהחכמה שלך שהקב"ה חנן אותך. וכך היה מקובל בשיבתו "חכמי לובלין", ששעה ביום שהיה נקרא סדר עֶזְרָה, תלמידים מבוגרים למדו שעה עם צעירים מהם, כדי להבין את השיעור. וסיפרו אותם בחורים, שלא רק שלא הפסדנו שעת לימוד, אלא הספקנו ללמוד הרבה יותר, ובעיקר בהבנה גדולה.

ובעניין זה הביא חידוש נפלא מבעל ה"הפלאה", דוד המלך אומר בתהילים [צ"ב - י"ג] "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה", עץ התמר נחשב כידוע כזן של ארז, אך בעוד שארזי הלבנון הוא גבוה ואדיר ממדים, הרי ש"דקל התמר" הוא קטן (יחסית), ומדוע? התשובה היא, כיון שהדקל מוציא פירות, לכן הוא "מפסיד" את התפתחותו העצמית, בעוד שהארז שלא מוציא פירות גדל וצומח לממדים עצומים. לפי זה מסביר בעל ההפלאה, "צדיק כתמר יפרח", הצדיק מוצנח להיות כמו עץ התמר ולדאוג ללמוד את תורתו הלאה לבניו. ואם תאמר: אולי כמו הדקל הוא יפסיד ולא יתפתח בעצמו בתורה? על זה בא הכתוב ומבטיח: "כארז בלבנון ישגה", להיפך, ככל שתעניק מתורתך לאחרים, כך תגדל אתה בעצמך לגובה רב.

בספר "דרך שיחה" מביא את תירוץ של רבי חיים קניבסקי, על פי דברי המדרש [בר"ר ע"ז] שהפריש גם את אחד מכניו מעשר, והוא שבט לוי.

עוד יש מפרשים, אם נתן לי עשירות, לא אומר שכוחי ועוצם ידי עשו לי את החיל הזה ואני בעה"ב על הרכושי, אלא שהכל מאת השי"ת. וזה הפירוש אם עשר - אם אתעשר, אעשרנו לך, אייחס את העשירות לך, ואני לא אהיה יותר מאשר גזבר על הכספת. וזה גם הפירוש "ויהי לי שור וחמור", יש לי אמנם רכוש, אבל "ואשלחה להגיד" שכל זה "לאדוני", להשי"ת, ועלי לעשות בהם מצוות ומעשים טובים.

"ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" "ויהי ה' לי לאלוקים" (כ"ה - כ"ג - כ"א)

אפשר לפרש על דרך הדרש, כשתתן לי בריאות ופרנסה, ויהי ה' לי לאלוקים - אוכל לעבוד את ה' מתוך הרחבה. כי אין אומרים "אדון עולם", רק אחרי "מה טובו". רבי אלימלך מליז'נסק פירש את הפסוק "תשב אנוש עד דכא" [תהילים צ], דוד המלך טוען להקב"ה, אתה מדכא את האדם, אתה שובר אותו לרסיסים

"ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם" (כ"ט - ד)

יעקב פנה לרועים "אחי מאין אתם", נשאלת השאלה מדוע קראם דווקא בשם "אחים", לא מצאנו אדם שיקרא למישהו שזר לו "אחי". ועל אף שמצאנו אצל לוט שאמר לאנשי סדום "אל נא אחי תרעו", אך הלא שם הם היו מכריו, אבל כאן בפנותו לאנשים זרים לו לגמרי, תמוה שיקרא אותם יעקב "אחים", והנה להלן פסוק ז', אמר יעקב לרועים "הן עוד היום גדול השקו הצאן ולכו רעו". לכאורה היה צריך להיות שהרועים יתרעמו על יעקב, ובצדק, מי שמך? אדם בא מרחוק, ותיכף ומיד מותח ביקורת על אנשים שאינם מוכרים לו. האחד בא לגור וישפוט שפוט? ולמעשה אנו רואים, שהרועים לא התרעמו עליו כלל, להיפך, הם מצאו לנכון להצטדק ולהסביר את מעשיהם. מה הפירוש כאן? אומר רבי משה קופשיץ זצ"ל, רב חניכי הישיבות ברוממה, בשם אביו רבי צבי הירש קופשיץ זצ"ל, כל דבר שאומרים, תלוי באיזה ניגון ובאיזו צורה אומרים את הדברים, יותר מאשר תוכן הדברים. שהרי בליל שבת כל הציבור באים לבית הכנסת כאשר כולם הדורים בלבושם, והאושר נסוך על פניהם, ואז נעמד הש"ץ ומנגן בקול נעים וערב: "ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תועי לבב הם והם לא ידעו דרכי אשר נשבעתי באפי אם יבואו אל מנוחתי". [תהילים צ"ד] והרי אלו מילים כדורבנות, תוכחת מוסר נוקבת שהיתה צריכה להרעיד כל לב בשר, ולמרות זאת הכל מאושרים ושמחים, מפני שהמנגינה הזו מביאה שמחה. לעומת זאת, בראש השנה כולם יראים ורועדים מפחד הדין ומעוצם קדושת היום, והנה עומד בעל התוקע ואומר בקול רוטט "זמרו לאלוקים זמרו - זמרו למלכנו זמרו", וכולם נאחזים בפחד איום ונורא. ללמדך כלל נפלא, גם דברים כדורבנות, יכולים להתקבל בשמחה ובברכה, אם הם נאמרים בנחת וברוח טובה. ומאידך, גם דברים שהם נעימים מצד עצמם, ואם לא ייאמרו בצורה נאותה, לא יתקבלו, יעקב אבינו פותח בלשון "אחי" בלשון נעימה וזהו סוד התוכחה שבאה מלב אח אוהב, שסופה להישמע.

כידוע, בדרשותיו נהג הרב מפוניבז' לפנות לשומעים בכינוי האוהב באידיש [ברידעלאך] "אחי היקרים", כינוי ששימש לו כמפתח פלאים אל הלבבות. והסביר, כשהנגן מביע כלפי זולתך רגשות של אהבה, והלה חש בליבו שאין זו אמירה בלבד, כי אם אמת לאמיתה. - מובטח לך שיכנסו באוזניו היטב דברי התוכחה שתשמיע לו בבחינת "את אשר יאהב יוכיח".

רבי יעקב קמיניצקי [מובא בספר "שלל לא יחסר"] למד מוכאן יסוד נפלא בדברי תוכחה, והוא: כאשר אדם מקיים מצוות "הוכח תוכיח את עמיתך", חובה על המוכיח לאהוב את החוטא בשעת התוכחה, וע"כ, כדי לעורר בהם את רגש האהבה והאחוה, כינה אותם בשם "אחים".

"ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור" (כ"ט - ה)

מדוע קרא לו יעקב בן נחור, הרי הוא היה הבן של בתואל. אומר הרמב"ן, מכיוון שסבו נחור היה יותר חשוב מבתואל, לכן משפחת לבן קראו לעצמם בן נחור. מפסוק זה, פוסק בתרומות הדשן [תשובה כ"א], אדם שאביו מומר, מותר לקרוא לו לתורה ע"ש סבו. כמש"כ "הידעתם את לבן בן נחור", וכן פסק הרמ"א [או"ח סימן קל"ט ס"ג].

פירוש נוסף, אין הכוונה שיתן מעשר, אך נרמז כאן לפי מה שכתוב בחובת הלבבות, שחלקו של אדם הוא רק מה שנותן לצדקה. וזהו "כל אשר נתת לך" - מכל מה שאתה נותן לך, רק מה ש"עשר אעשרנו לך" רק זה שייך לך.

"עשר אעשרנו לך" (כ"ח - ב)

בתרגום אונקלוס כתב "אפריש לפניך", לרמז, שאם אדם נותן צדקה או מעשר כספים, שיהיה רק בצנעה, בפני ה' ולא בפני אנשים, וזהו "אפריש לפניך", ואז יכול ליתן לשם שמים בלי פניות. "נתת לך" - לשמי.

"וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם" (כ"ט - א)

חלום יעקב היה נבואה, וכתוב אחרי החלום "וישא יעקב רגליו" - שרגליו נשאו אותו. ולפני כן כתוב "וילך חרנה". אומר ה"חתם סופר", הגמ' בברכות [י:]: אומרת, שאסור לצאת מביהכ"ס במהירות, שלא יראה כאילו קלה עליו הפרידה, אבל כשהוא יוצא מבית הכנסת על מנת לחזור, כדאי שיצא וילך במהירות, כיון שגם ע"י כך גם יחזור מהר. כשיעקב יצא מבאר שבע, הוא הלך לאט, כיון שיצא מארץ ישראל, אבל כששמע מה' בחלום הנבואה [כ"ח - ט"ו] "ושמרתך בכל אשר תלך והשיבותיך אל האדמה", הבין יעקב שהוא עומד לחזור, לכן כדאי לרוץ מהר, ולכן כתוב "וישא רגליו".

"וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם" (כ"ט - א)

שואל הרב מבריסק, מהו הלשון "וישא יעקב רגליו", היה צריך להיות כתוב "וילך ארצה בני קדם", וכמו שכתוב "וילך חרנה"? אומרים בשמו שתירץ, עד עכשיו היתה לו קפיצת הדרך, ואילו מעכשיו צריך ללכת ברגליו.

"והאבן גדולה על פי הבאר" (כ"ט - ב)

אומר הרמב"ן, האריך הכתוב בסיפור הזה, להודיענו כי קווי ה' יחליפו כה, ויראתן נתן עוז. כי הנה יעקב אבינו בא מן הדרך והוא עייף, ויגל לבד האבן אשר היו צריכים אליה כל הרועים, ושלושה עדרי צאן אשר להם רועים רבים ושומרים, כולם רובצים עליה, אינם יכולים להניעה כלל...

"ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם" (כ"ט - ד)

הגמ' בב"ק [ל:]: אומרת, מי שרוצה להיות חסיד, שיקיים "מילי דאבות". בפשטות, הכוונה לדברים האמורים במסכת אבות. אומר ה"בן איש חי" בספרו "בן יהודע": מילי דאבות הכוונה לדברים שאמרו האבות, דהיינו אע"פ שהאבות היו גדולי עולם היו מדברים עם כל אדם בדברי ענוה ושפלות. יעקב אבינו רואה את רועי הצאן, שרמתם הרוחנית בשפל המדרגה, וכך גם לכאורה רמתם השכלית, ובכל זאת הוא פונה אליהם ואומר להם אחי מאין אתם". וכן אברהם אבינו, בראותו שלושה אנשים ניצבים עליו, עוד קודם שידע כי הם מלאכים, אומר להם [י"ה - ה] "כי על כן עברתם על עבדכם".

"ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה השקו הצאן ולכו רעו" (כ"ט - ז)
לפי שראה אותם רובצים, כסבור שרוצים לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו. אמר להם, "הן עוד היום גדול", כלומר, אם שכירי יום אתם, לא שילמתם פעולת היום, ואם הבהמות שלכם, אעפ"כ לא עת האסף המקנה. [רש"י]

שואלים כולם, מה זה עסקו של יעקב אם הם הולכים מוקדם או לא. אומר רבי יהונתן אייבשיץ, הרועים שמו לב שאתמול באמצע היום שקעה החמה, חשבו שגם היום יהיה אותו דבר, והם רצו ללכת הביתה מוקדם בטרם יחשיך. אמר להם יעקב, מה שהיה אתמול זה היה בגללי והיה נס, והיום, "עוד היום גדול". לפי"ז ניתן להבין את מעשיו של יעקב כשפגש את רחל, הרועים רואים - שמגיע אדם בגיל ארבעים, נותן לילדה תכשיטים, ולא מבינים מה קורה פה. אבל מה הם כן רואים, שיעקב גולל את האבן לבד. סימן שהוא לא בא בכוחו שלו, אלא יש פה כח רוחני. ובפרט כשהוא מספר להם ששקיעת השמש בשעה מוקדמת זה בגללו. ושני הדברים תלויים אחד בשני. - הרי מדוע באמת יאמינו לו שאתמול שקעה השמש בגללו, אלא אחרי שראו שכוחו רב מעבר להשגות של בני אדם, הבינו שלא עומד בפניהם סתם אדם, אלא מלאך אלוקים.

"ויאמר הן עוד היום גדול" (כ"ט - ז)

במדרש שיר השירים [ט"ו - ז] מובא, כל האותיות מתחברות אחת עם השניה, חוץ מהאותיות ה"א ונו"ן שמתחברות רק עם עצמם. לדוגמא כשמחברים את האותיות א' ו-ט' התוצאה היא - 10, כך גם כשמצרפים את האותיות ב'-ח' התוצאה היא 10 וכן הלאה. כמו כן האותיות י'-צ' כשמחברים יחד התוצאה היא 100, כמו כן כשמצרפים את האותיות כ'-ו' פ' התוצאה היא 100 וכן הלאה. אומר על כך רבי נפתלי מרופשיץ, "הן עוד היום גדול" - כל זמן שהפירוד בכל תוקפו, כמו ה' והנ' שאינם רוצים להתחבר, אז ח"ו "לא עת האסף המקנה" - לקיבוץ גלויות.

רעיון דומה אמר על זה רבי מאיר מפרמישלאן, "לא עת האסף המקנה", אם טרם הגיע הזמן לקבץ את גלויות ישראל, עכ"פ "השקו הצאן ולכו רעו", תן להם פרנסה ואל תקפח את חלקם בגלל חטאתם, עד שתביא את הגאולה שלימה. מסופר, בימיו האחרונים של הרב מבריסק, ביקש אחד ממקורביו להעלות חיוך על שפתיו, ואמר לו את האמרה של רבי מאיר מפרמישלאן. אותו אדם לא אמר זאת בשם רבי מאיר מפרמישלאן, אלא סתם כאמרה חסידית. הרב ננער מכאביו, ואמר, לא, זו לא סתם אמרה, בוודאי אדם גדול אמרה. בסעודה שלישית חזר הרב על האמרה ואמר שיש לזה מקור בזהר הקדוש, שדימו את יציאת יעקב מארץ ישראל בבחינת מעשה אבות סימן לבנים, לגלות עם ישראל מארצו, והבאר רומזת למקור השפע, והעדרים למלאכים הממונים על השפע. לפי"ז הוסיף הרב מבריסק אפשר להסביר פשט בברכת המזון, "רחם נא ה' אלוקינו וכו' ועל הבית הגדול וכו' רענו זוננו פרנסנו". לכאורה, איך יכול להיות שאחרי שמבקשים דברים כל כך נשגבים, בנין ירושלים, בית המקדש ומלכות בית דוד, פונים אנו תוך כדי דיבור לבקשת מזונות והרווחה, פרנסה בכבוד. אבל לפי"ז מובן, אנו מתפללים לקב"ה "רחם נא וכו' על ישראל עמך וכו' ועל ציון משכן כבודך", אך מוסיפים בקשה להקב"ה, אם עדיין לא הגיע הזמן לגאלנו, אז לכל הפחות מבקשים אנו "רענו זוננו פרנסנו".

"השקו הצאן ולכו רעו" (כ"ט - ז)

מה פתאום יעקב אומר להם "השקו הצאן ולכו רעו", הוא לא רואה שהאבן גדולה ואי אפשר להזיזה רק אם יתאספו כל הרועים? מתרץ ה"שפת אמת", יעקב אבינו בא ללמד אותם שלנסות צריך, ומהיכן ידע שבאמת לא ניסו? התירוץ הוא שבכל שעה ובכל רגע חייבים לנסות מחדש...

"עודנו מדבר עמם ורחל באה עם הצאן אשר לאכיה כי רועה היא" (כ"ט - ט)

אנו מוצאים את שידוכי האבות הקדושים מתרחשים על הבאר. אצל יצחק "הנה אנכי נצב על עין המים והיה העלמה היוצאת לשאוב ואמרתי אליה השקיני נא מעט מים מכדך" [כ"ד - מ"ג], אצל יעקב בפרשתנו, וכך גם אצל משה רבנו [שמות ב' - ט"ו - ט"ז] "וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מדין וישב על הבאר ולכהן מדין שבע בנות וכו'. מסביר רבי שלמה זלמן אויערבאך מדוע השידוכים מתרחשים ליד מים? כי מים נשארים במצבם הטבעי כפי שבראם הקב"ה, בשונה משאר הדברים בהם משתמש האדם בענייני אכילה ולבוש, שבדרך כלל צריכים הכשרה. וזה בא לרמז וללמד, שבענייני שידוכים, לא התערבות בני האדם היא הפועלת, כי אם השגחה הטבעית מאיתו יתברך.

"ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר" (כ"ט - י)

אומר רבנו בחיי, כל מה שהשתדל להשקות את צאן לבן, ומה שריחם על רחל, לא עשה לכבוד לבן, אלא רק לכבוד אמו, בגלל שהיה אחי אמו. ולכן בכל פעם שמזכיר הכתוב שמו של לבן הרשע, יזכיר אחי אמו, כדי לבאר שלא היה משקה את צאנו של לבן כי אם לכבוד אמו, וכדי ליזכור את אמו שאהבה אותו ונתנה בליבו עצה טובה זו ללכת לאחיה, טעם נוסף כותב רבינו בחיי, שלא נחשוב שיעקב נמשך אחרי רחל ומחמת שראה אותה הוסיף כח יותר מכוחו הטבעי ולכן התאמץ לגלול את האבן, אלא הכל היה לכבוד אמו, לכן הוצרך הכתוב לחזור כמה פעמים אחי אמו להורות שלא הוסיף כח מיוחד בגלל רחל אלא הכל בגלל אמו

יסוד גדול למד רבי חיים שמואלביץ ממה שיעקב גלל את האבן בכוחות עצמו, לכאורה לפי הפשט הפשוט יעקב היה כוחו גדול ולכן היה ביכולתו לגלול את האבן. אך בתפילת גשם רואים אנו לא כך, וכך ייסד הפייט "זכור טען מקלו ועבר ירדן מים, ייחד לב וגל אבן מפי באר מים, בעבורו אל תמנע מים". הרי שגבורתו נבעה מ"ייחד לב", כשיעקב ראה את רחל בת לבן אחי אמו, "ייחד לב", הפעיל והשקיע את כל הכוחות הטמונים בו כדי לגלול את האבן. ואם נשלב את דברי רבינו בחיי, הרי ה"ייחד לב" היה כדי לקיים מצוות כיבוד אם. וכך הצליח להסיר את האבן מעל פי הבאר, ולהשקות את הצאן. ולכן "בעבורו אל תמנע מים", בעבור ההתאמצות הגדולה שלו לקיים מצוות ה' כהלכה "אל תמנע מים"

אומר ר' חיים, על ידי ייחוד הלב יכול כל אחד לגול את האבן מעל באר המים החיים, ורק העצלות היא המעכבת.

ולפי ביאורו של ר' חיים מובן הפסוק "כשמוע לבן את שמע יעקב בן אחותו וירץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו ויביאהו אל ביתו ויספר ללבן את כל הדברים האלה" [כ"ט - י"ג]. מפרש שם רש"י, מדוע נישקו וחבקו, משום שלבן בחיבוק ונישוק ערך חיפוש על גופו שמוא יעקב מחביא כסף וזהב במקומות מסתור בגופו.

נשאלת השאלה, יעקב הרי סיפר שאליפו לקח ממנו את כל רכושו ומדוע לבן לא האמין לו עד כדי חיפוש בכל גופו, מבאר בספר "שערי שמחה", "ויהי כשמוע לבן את שמע יעקב וכו'", מה שמע לבן, לבן שמע שיעקב הוריד לבד את האבן מהבאר, ושיעקב הציל לבד את רחל מהרועים, וא"כ יעקב הוא גיבור גדול, א"כ מה הסיפור שהוא מספר על אליפו שרצה להרוג אותו וכו', לבן לא "קנה" את זה. הוא הצליח לגלול אבן כנגד כמה רועים, ופתאום כשהגיע אליפו הוא לא יכול, אותו הוא לא יכול לנצח, ולכן לבן הבין שיעקב משקר ומרמה אותו, ולכן חיבק ונישק אותו, כי הוא חשש שמוא יעקב מחביא את הכסף על גופו. אבל לבן לא הבין שכל הכח שיש ליעקב זה בגלל "יחד לב", המצווה של כיבוד אם גרמה לו להתאמצות יתירה. - אבל כשהגיע אליפו שלא היה עסוק במצוות כיבוד אם, שם באמת היה חלש.

"וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך" (כ"ט - י"א)

לפי שצפה ברוח הקודש שאינה נכנסת עמו לקבורה. [רש"י]

רחל לא נכנסה איתו לקבורה שתהא עזרה לבניה כשיגלה אותם נבזוראדן והיו עוברים דרך קברה של רחל אמנו, ורחל בוכה ומבקשת עליהם רחמים שנאמר "קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה" והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאום ה' ושבו בנים לגבולם.

אומר ה"באר יוסף", רחל לא נקברה במערת המכפלה רק בגלל הבכי שתבכה לעתיד, ואותו בכי לא היה חלוש, אלא "קול ברמה נשמע", ועל ביטוי זה כותב הרמב"ן כי היתה רחל צועקת בקול גדול ומספר מר, עד שנשמע הקול למרחוק, ברמה שהיא בראש ההר. נמצא איפה, כי מה שלא נקברה רחל עם יעקב, היה בשל סיבתו של אותו בכי, בכי אשר היה בקול רם וחזק. כשיעקב אבינו צפה שרחל לא תיכנס איתו לקבורה, וידע גם מהי סיבת הדבר, אותו קול בכי שנישא ברמה, ולכן גם הוא נשא את קולו ברמה ובכה על בניו העתידים לצאת לגלות.

ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר" (כ"ט - י')

"זכור טען מקלו ועבר ירדן מים, ייחד לב וגל אבן מפי באר מים, בעבורו אל תמנע מים" [תפילת גשם]

בתפילת גשם, אנו מבקשים גשם בזכות שיעקב גלל את האבן. החסד שעשה יעקב, לכאורה נראה קטן, בסך הכל גלל את האבן בשביל להשקות הצאן, אבל במעשהו עשה חסד ובזכות חסד "קטן" זה, אנו מזכירים אלפי שנים בתפילת גשם מעשה זה - ואנו לא יודעים ולא מעריכים עד כמה חשובה עשיית חסד. ואין למדוד גודלו של המעשה, כל אחד צריך לעשות חסד כי כך צווית, ואי אתה יודע מתן שכרן של מצוות.

המהר"ל מסביר שייחוד הלב שמופיע בגלילת האבן דומה להתייחדות של יעקב עם בוראו בזמן שנפגש עם יוסף אחר עשרים ושתיים שנות היעדרות של בנו. חז"ל על הפסוק "ויפול על צואריו" [מ"ו - ל'] דרשו שיוסף נפל על צוארי יעקב ויעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו, ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע, כי יעקב אחרי כל הגעגועים ועצמת הכיסופים לראות את בנו חביבו, נתגברה עליו אהבתו העזה עד למדרגה העליונה, ואז העביר את אהבתו לקב"ה וקרא את שמע. וגם כאן, כשראה את רחל בת זוגו, נתעוררה אצלו האהבה, ומסר את האהבה לקב"ה וקרא את שמע. וזה הפירוש "יחד לב", עשה ייחודים, היינו שקרא קריאת שמע בזמן שגל את האבן מעל הבאר, ובכוח הייחוד הצליח לגלול את האבן.

הסבא מסלבודקא אומר, שייחודו של מעשה זה שנעשה ב"יחד לב", בתמצית ליבו רצה לעשות טובה למישהו, לא כדי להתבלט ולהתפאר, אלא לעשות חסד. ולכן מעשה זה ייזכר לעד ויכול לגרום שבזכותו תתקבלנה תפילותינו.

"וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך" (כ"ט - י"א)

ה"חידושי הר"ם" אומר, מה שיעקב בכה, משום שידע שיבואו כאלו שייסבירו את הדבר שלא כהוגן.

"וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך" (כ"ט - י"א)

דבר אחר לפי שבא בידיים ריקניות, אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידי נומים וצמידים ומגדנות, ואני אין בידי כלום. יעקב הגיע לחרן בידיים ריקות, התחיל לבכות. [רש"י]

שואל רבי יעקב גלינסקי, מדוע בכה, היה לו תירץ טוב, אנוס הייתי, הרי הייתי בסכנת נפשות. עונה ר' יעקב, כך נראים עם תירוצים, אחרי הכל זהו "תירוץ", אמת, אין זה באשמתו, ומה היה ביכולתו לעשות? מסר את הכסף והציל את חייו. אבל אחרי ככלות הכל בא בידיים ריקניות. ועל זה היה בכיו של יעקב אבינו. אף אנו מלאי תירוצים, כל בר בי רב דחד יומא יודע את כל מאמרי חז"ל ומתריץ את עצמו מדוע אינו עוסק יומם ולילה בתורה, "אם אין קמח אין תורה" [אבות ג' - י"ז] ונאלצנו לעסוק בפרנסה "בנפשו יביא לחמו", ואין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו [ע"ז ג' - ג]. הכל נכון, אבל ככלות הכל אנו באים בידיים ריקניות... הלא נבכה?

מספר רבי יעקב גלינסקי, נכנסתי לחדרו של הסטייפלר, והוא כיבד אותי לשבת, ואמר לי, חשבתי היום חידוש נפלא. רש"י [כ"ט - י"א] מביא את הסיפור עם אליפו שפגש את יעקב ולא הרגו. ומתחיל לספר לו, כי יש לו מחויבות להרוג אותו [שמעתם, אומר לו הסטייפלר, יש לו כיבוד אב של "לא תרצח"]. ומה היה הסוף, אומר רש"י, ולפי שגדל בחיקו של יצחק משך ידו, ולכן ביקש אליפו מיעקב עצה איך להתחמק בשלום מציווי אביו. אמר לו יעקב, טול מה שבידי, והעני חשוב כמת, וממילא קיימת את מצוות אביך [מעניין מה סיפר אליפו לעשיו שהרג או לא הרג? ומעניין שלא כתוב מה קרה כשעשיו פוגש את יעקב, והרי אליפו סיפר לו שהוא הרג אותו]. משמע מכאן, אומר הסטייפלר, אם

אליפז לא היה לומד בישיבה של יצחק אבינו, ולא היה גדל בחיקו ובסביבתו, הוא לא היה חושב פעמיים אלא מיד היה הורגו. והיינו, שהלימוד בישיבה מנעה את הריגתו של יעקב, א"כ יש לנו ראייה ש"כדאי להחזיק בחור ישיבה, או ילד בחיידר, ולו אך ורק על מנת שלא יהיה רוצח! שבמקום רוצח הוא יהיה גנב". המשיך ר' יעקב גלינסקי ואמר, רבותי, עלינו לדעת, לפעמים מישהו כאילו לוחש באוזן ואומר לאדם, "שמע, עוזב את המאמצים המיותרים, וכי יש לו סיכוי? האם יכול לצאת ממנו בן תורה מושלם, מי אמר שבכלל יזכה להיות ת"ח". אבל זו טענה אכזרית, כי עליו להשיב ליצר הרע, גם אם אותו בחור לא יהיה בן תורה מושלם, וגם אם הוא לא יהיה עליוי גדול, עכ"פ אחוזים מסוימים יהיו לו, משהו יישאר ממנו. לאותם אחוזים הוא בוודאי מסוגל, וא"כ אשרי חלקינו. תראו - להבדיל - את אליפז, מה היה יוצא ממנו, ואיך יכול היה להיראות ללא אותם אחוזים מעטים שהצליחו להידבק ברוחו.

סיפור נוסף מספר מנהל משק של אחת הישיבות, לפני שלושים שנה עבדתי כמנהל משק באיזו ישיבה, ומטבע הדברים הכרתי את כל הבחורים באופן אישי, והצלחתי גם לדבר איתם. היה זה בסוף הזמן, שצוות הישיבה החליטו לזרוק בחור בישיבה שעבר כל גבול. אני שהכרתי את הבחור, ויצא לי להכיר את נבכי נשמתו, הצטערתי לשמוע שרוצים לזרוק אותו. ניסיתי לשוחח עם צוות רבני הישיבה, ואמרתי שלדעתי "דעת הדיוט", חבל לשלוח אותו, כי יש לו פוטנציאל טוב, אך צריך לדעת איך לטפל בו. החליטו לעלות לביתו של

"ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי אתה" (כ"ט - י"ד)

הגמ' בנידה [ל"א]. אומרת, שלושה שותפין יש בו באדם, הקב"ה, אביו ואמו. מאביו יש לו מה, גידין וציפורניים ועצמות ולובן שבעין, מאמו עור ובשר ושערות ושחור שבעין, והקב"ה נותן לו רוח ונשמה וקלסתר פנים, וראיית העין ושמיעת האוזן ודיבור פה והילוך רגלים, ודעת ובינה והשכל. לכן קרבת האב, קרבת עצם, שהרי האב נותן את העצמות, וקרבת האם נקראת קרבת בשר. אומר הגר"א מוילנא לבן היה קרוב ליעקב הן מצד אביו והן מצד אמו. מצד אביו, סבא של יעקב - אברהם - וסבא של לבן, נחור, היו אחים. ומצד אמו, אמו היתה אחות של לבן, וא"כ לבן היה דודו מצד אמו, ובן דוד שני מצד אביו, ולכן מובן מה שאמר "אך עצמי ובשרי אתה", אתה עצם מעצמי ובשר מבשרי, שאתה קרוב אלי משני הצדדים. אומר הגאון, זה גם הפירוש בדברי הימים [א"א - א] "ויקבצו כל ישראל אל דוד חרבונה לאמר הנה עצמך ובשרך אנחנו". ולמה? כי יצא ערעור על דוד כי אינו ראוי לבוא בקהל, כיון שיצא מרות המואביה, ורק אח"כ כשנודעה הדרשה עמוני ולא עמונית, הוכשר לבוא בקהל, ואז ידעו כי לא רק אביו הוא יהודי כשר, אלא גם אמו שרצו להחשיבה כמואביה, ולכן, כשרצו להדגיש כשרותו של המלך דוד משני הוריו, הקדימו לומר "עצמך ובשרך אנחנו", בני אומה אחת אנחנו משני הורך.

"וישב עמו חודש ימים" (כ"ט - י"ד)

מדוע ישב עמו חודש ימים, מפרש ה"אור החיים", כי לבן הרשע, אפילו שחיבק אותו ומימש אותו ולא מצא אצלו כסף, מ"מ עדיין לא האמין לו, והוא עדיין האמין שיעקב בא עם כסף, אבל איך הוא יוכיח את זה - אם הוא ישב אצלו חודש, יוכל לגלות משהו. וכשראה שאין תקוות ממנו, אז התחיל לומר לו מה משכורתך.

"ויאמר לבן ליעקב הכי אחי אתה ועבדתני חנם" (כ"ט - ט"ו)

רש"י לעיל [פסק י"ב] מסביר, אם לרמאות, אני אחיו לרמאות. כשלבן שמע שיעקב אומר שאחיו הוא ברמאות, אמר לו, "הכי אחי אתה" - אם באמת "אחי"

סיפור נוסף מספר מנהל משק של אחת הישיבות, לפני שלושים שנה עבדתי כמנהל משק באיזו ישיבה, ומטבע הדברים הכרתי את כל הבחורים באופן אישי, והצלחתי גם לדבר איתם. היה זה בסוף הזמן, שצוות הישיבה החליטו לזרוק בחור בישיבה שעבר כל גבול. אני שהכרתי את הבחור, ויצא לי להכיר את נבכי נשמתו, הצטערתי לשמוע שרוצים לזרוק אותו. ניסיתי לשוחח עם צוות רבני הישיבה, ואמרתי שלדעתי "דעת הדיוט", חבל לשלוח אותו, כי יש לו פוטנציאל טוב, אך צריך לדעת איך לטפל בו. החליטו לעלות לביתו של הגר"ש אלישיב זצ"ל, וביקשתי גם אני לעלות. הרבנים שטחו לפניו את השאלה, וכשהשתרר שקט, ביקשתי גם אני את רשות הדיבור, וביקשתי והתחננתי שישאירו אותו, ואני "אעזור בטיפול". הגר"ש הכריע שצריך לנסות, הרגשתי סיפוק מזה שהצלחתי, והבחור חזר לישיבה וישב ללמוד מצוין, עד שהדבר נשכח מזכרוני. מספר מנהל המשק, יש לי בן כשרוני, אבל לא מסתדר בחברה, ושמעתי שישנה ישיבה בצפון שמתאימה לו מאוד, נסעתי לצפון והגעתי לישיבה, לראות ולהתרשם מהמקום. תוך כדי התרשמותי מהמקום ניגש אלי אברך נעים פנים, ושאל אותי האם קוראים לך כך וכך, האם היית מנהל משק וכו'. השבתי לו כן. אתה לא מכיר אותי? שאל האברך, אני הבחור שרצו לזרוק אותו מהישיבה. ומה אתה עושה כאן, שאלתי אותו. אני ראש הישיבה! ואז אמרתי, ראו איך שגלגל מסתובב לו, ואף קשר יש לשמות הפרשה, והרי הוא לפניכם, רצו לעשות "ויצא" לבחור מהישיבה, ולעשות לו "וישלח". "וישב" הבחור בעיר אחרת, "מקץ" כמה שנים, "ויגש" אלי וגרם לי ל"יחיי".

"ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא" (כ"ט - י"ב)

הגמ' במגילה [י"ג] אומרת, רחל אמרה ליעקב, אבא רמאי. ענה לה, אחיו אני ברמאות. אמרה לו, וכי מותר לצדיק להיות רמאי. אמר לה, כן, שכתוב "עם נבר תתברר ועם עקש תתפתל" [שמואל ב' - כ"ב]. שואל הרב מברסק, אפילו אם מותר לשקר ולרמות, אבל איך יעקב אבינו היה מסוגל לרמות, הלא בטבעו לא היה מסוגל לשקר. ומתריץ, הפסוק "עם עקש תתפתל" מלמד אותנו, שזו אחת ממידותיו של הקב"ה, ומכיוון שנצטוונו "והלכת בדרכיו" להידבק במידותיו של הקב"ה וכו', א"כ אין כבר שאלה איך אפשר, אם זאת מצוה יכולים ומסוגלים לעשות הכל.

"ועיני לאה רכות" (כ"ט - י"ז)

כתוב במדרש [תנחומא ויצא אות ד], לאה היתה יושבת בפרשת דרכים ושואלת על עשיו ועל מעשיו, והיו אומרים לה איש רע, שופך דמים, מקפח עוברים ושבים, אדמוני כולו כאדרת שער וכל תועבת ה' הוא עושה. כיון שהיתה שומעת כך, היתה בוכה. ובזוהר בפרשת ויחי ישנה תוספת [ויחי דף רכ"ג], א"ר יהודה לאה היתה יושבת כל יום, והגמ' אומרת שהיתה יושבת ושומעת על פרשת דרכים, שהיו אומרים, שני בנים יש לה לרבקה, שתי בנות יש לו ללבן, גדולה לגדול וקטן לקטנה. והיתה יושבת על פרשת דרכים והיתה שואלת, גדול, מה מעשיו? צריך להבין, א'. למה התייחסה לאה לדיבורים של אנשים, וכי הם יקבעו מי השידוך שלה. ב'. עוד צריך להבין, למה צריך לצאת כל יום, הרי שמעה שעשיו רע, ומה יש לברר כל יום על עשיו. מתרץ רבי יהונתן דומב בספרו "להעיר להורות ולהשכיל", יש כאן יסוד במבנה הנפש של האדם, אדם שומע דבר שמוזעזע אותו, הרגעים הראשונים, או הימים הראשונים קשים בשבילו, אבל אח"כ מתרגל, והכאב והזעזוע הולכים ופוחתים. א"כ, לאה חששה שמא תתרגל למצב ותשלים איתו, ותתחיל לשכנע את עצמה שהמצב לא כל כך גרוע. מה עשתה? היתה יוצאת יום יום אל פרשת דרכים, שואלת, חוקרת ובודקת מה מעשיו, כדי שלא יתיישן הזעזוע הראשוני.

"ועיני לאה רכות" (כ"ט - י"ז)

הגמ' בבבא בתרא [קכ"ג] שואלת. מה הכוונה רכות? ומתנצת, שהיתה שומעת שאנשים היו אומרים שני בנים יש לה לרבקה, שתי בנות יש לו ללבן, גדולה לגדול וקטנה לקטן, והיתה יושבת על פרשת דרכים ושואלת: גדול מה מעשיו? איש רע הוא מלסטם בריות. קטן מה מעשיו? איש תם יושב אוהלים, והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה.

מלשון הגמרא משמע שלאה בכתה רק אחרי ששמעה שיעקב איש תם יושב אוהלים, שואל ה"בן יהודיע" [שם], מדוע לא בכתה מיד כששמעה שהיא תיפול לפני עשיו? ויותר קשה, לאחר ששמעה שרחל תקבל איש תם, היתה צריכה לפחות לשמוח על מזלה הטוב של אחותה, וכי עיניה היו צרות בזכייתה של אחותה ביעקב אבינו? מתרץ רבי יהונתן אייבשיץ, "אשה" בגימטריה "דבש", ותכונת הדבש הוא שכל מה שנופל לתוכו נהפך לדבש. שלמה המלך אומר במשלי [י"ד - א] "חכמת נשים בנתה ביתה ואיוולת בידה תהרסנו", פירושו, אשה יש בכוחה לבנות ויש בכוחה להרוס. אם היא אשה צדקנית, גם אם תקבל בעל פחות צדיק ממנה, היא מסוגלת להפוך אותו כמוה, ואם היא מרשעת, גם אם תקבל בעל צדיק, יכולה היא להפכו לרשע. לכן, לאה ששמעה שתיפול לידי בעל רשע, ידעה שבכוחה להפוך אותו לצדיק, וא"כ אין לה סיבה לככות, אבל כדי לבדוק אם היא צודקת, שאלה שאלה נוספת, היכן גדל, באיזה סביבה גדל, מי הם הוריו, "קטן מה מעשיו", וכששמע שהוא צדיק תמים, פה היא נשברה, שאז הבינה שאם שני האחים גדלו באותו בית ובאותה סביבה ושניהם קיבלו אותו חינוך, ובכל זאת אחד יצא רשע, א"כ הבינה שהגדול לא למד מהקטן, ולאחיו הקטן לא היתה השפעה על מעשיו, וא"כ הרע כל כך מושרש בו שאפילו היא לא תצליח להחזירו למוטב, ולכן רק לאחר ששמעה מה עושה יעקב, התחילה לבכות על מר גורלה עד שנשרו ריסי עיניה.

אתה למקצוע, רמאי כמוני שיכול לעמוד כנגדי ברמאות, ועבדתני חינם? הרי זה יעלה לי כפל כפליים, שתסבך אותי ברמאות ובסוף כל רכושי לא יספיק לשלם לך.

רבי חיים ויטאל בספרו "עץ הדעת טוב" – כותב הסבר אחר. לכן היה קמצן, והוא חשש שיעקב יבקש שכר גבוה עבור השמירה, ולכן הקדים ואמר: דרך העולם הוא כי "אחי אתה", וע"כ ראוי ש"עבדתני חינם". ועוד, הרי אתה בורח מעשיו שרוצה להרוג אותך, ובגלל ש"אחי אתה" אני צריך להגן עליך. וא"כ בוודאי לא באת לכאן להרוויח כסף, וכל מטרתך להינצל ובשכר זה לעבוד עבורי חינם. אבל אני, ממשיך לכן, אני רוצה לעשות לך רק טוב, יותר מהרגיל, לכן "הגידה לי מה משכורתך". וכל ההקדמה הזאת של לכן, כדי שיעקב יתבייש, ולא יעלה בדעתו לבקש שכר גבוה, כי הרי הוא בורח ובהתחבאות בכית דודו, ובוודאי יתבייש לבקש הרבה כסף.

"וללבן שתי בנות וכו' ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה" (כ"ט - ט"ז)

בספר "דברי ירמיהו" מביא פירוש מחודש לפסוק זה. לאה לא היתה עצובת רוח, אלא על כל דבר עצב שהיתה רואה, היו עיניה מתמלאות בכי של חמלה, וזוהי וודאי מידה טובה, שבכל מקום שהיתה רואה עני חסר לחם או איש מכאובות וידוע חולי, היו עיניה מתמלאות דמעות והיתה דואגת לטובת האומללים הללו. יעקב לא רצה לקחת אותה לאשה, כי גם הוא כל ימיו עברו בצרות, ולא רצה להוסיף יגון על יגונו. אמנם רחל מידה אחרת היה בה, היא היתה עליזה ושמחה, ופניה היו מפיקות שמחה, וזה מה שכתוב "ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה", ולכן יעקב רצה אותה לאשה שתשמח אותו. ולפי"ז מובן, שהנביא בירמיהו אומר "קול ברמה נשמע וכו'", ולכאורה למה רק רחל בכתה, ולמה לאה לא בכתה. אבל הנביא מצייר פה כמה גדולות היו הצרות של ישראל, כי אם רחל העליזה והשמחה בוכה, סימן שהצרות הן גדולות מאוד, כי אם לאה היתה בוכה, זה לא היה מורגש, כי בין כה וכה היא בכתה על כל מיני צרות שהיו, אבל כשרחל בוכה בכי תמרורים, זה סימן שהצרה היא גדולה, ולכן "ויאהב יעקב את רחל".

"ועיני לאה רכות" (כ"ט - י"ז)

שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשיו וכו'. [רש"י]

הגמ' במגילה [י"ד]: אומרת, שבע נביאות היו בישראל, ואחת מהן שרה - יסכה זו שרה. ומדוע נקראה יסכה, דעה אחת שהיתה סוכה ברוח הקודש, ודעה שניה שהכל סכין ביופייה. לפי הדעה שהיתה סוכה ברוח הקודש, ודאי שהיתה נביאה, אבל לפי הדעה שכולם סכים ביופייה, מה הקשר לנבואה. מתרץ רבי יוסף חיים זוננפלד, כמו אצל יעקב ועשיו הם היו שני אחים שהיו צריכים להינשא לשתי אחיות, כך גם היה אברהם ונחור שני אחים שהיו צריכים להינשא למלכה ויסכה. אברהם למלכה ונחור ליסכה, ואם כן למה שרה לא בכתה, הרי היא היתה קטנה והיתה צריכה להינשא לנחור. שלא ששרה נביאה היתה, וידעה שלא כך יהיה, ולא תינשא לנחור אלא לאברהם. אבל לאה שלא היתה נביאה, בכתה שלא תיפול בידי עשיו.

במושך שנה, וכתוב במדרש [בר"ה י"א - ה] אמרה שבת לפני הקב"ה לכל הימים נתת בן זוג, כי ימי החול הם ששה, שלושה זוגות, ולי לא נתת בן זוג, השיב הקב"ה כנסת ישראל תהא בן זוגך, וקודם מתן תורה שבת היתה ללא בן זוג. נמצא ששבת היא יחידה.

וכך אמרה לו אמו, וישבת עמו "ימים אחדים", היינו שנה שלמה של ימים אחדים שהוא שבת, היינו שנה של שבתות, [שלוש מאות חמישים וחמש שבתות כמנין שנה] וכך במושך שבע שנים יש שנה של שבתות. ולכן יעקב אבינו הציע מעצמו שבע שנים כי הוא הבין שלכך התכוונה אמו. וזה מה שאמר רש"י "אעבדך שבע שנים" הם "ימים אחדים" שאמר לו אמו.

מסופר על הסטייפלה, שפנה אליו אחד מתלמידיו בשאלה, עד מתי השיעור לבקש על בניו שיהיו יראים ושלמים, עובדי ה' באמת? ענה לו: "אלו דברים שאין להם שיעור". והוסיף ואמר עוד כשהיה זקן מופלג, שעד היום הוא עוד מבקש ש"חיימיל" שלו יהיה גדול בתורה וערלכער איד.

"ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה" (כ"ט - י"א)

התורה משבחת את האמהות ביופיין. גם על רבקה נאמר [כ"ד - ט"ז] "והנערה טובת מראה מאוד". איך אפשר לשבח את היופי, אם שלמה המלך אמר "שקר החן והבל היופי" [משל"א ל"א ז], שאין שום חשיבות ליופי. ואמר הגר"א מוילנא, לחן וליופי אין ערך רב, אלא א"כ בנוסף לכך גם "אשה יראת ה'". אמותינו הקדושות יפות מראה היו בנוסף ליראת השם שהיתה טבועה בהם. וזה מה שאמר ירמיהו הנביא [ט - כ"ב - כ"ג] "אל יתהלל חכם בחכמתו אל יתהלל הגיבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעושרו". מתי כן יכול להתגאות? "השכל וידוע אותי" - כשישכיל לדעת איך להתנהג בחכמה, בעשירות ובגבורה, שתהיה כל כוונתו לשם שמים.

הסבא מקלם היה אומר, ישנם אנשים המתהדרים בחומרות והידורים לא להם, בעת ובעונה שעוברים בשאט נפש על גופי תורה חמורים. כנגד אלה היה אומר הסבא מקלם, כי הם כאותו אדם שרץ ערום ברחוב, ולו עניבה מהודרת. עניבה היא כגד יפה ומהדרת את הלובש אותה, אלא שבמה דברים אמורים, כאשר הלובש לובש בגדים יפים, ובנוסף גם לובש עניבה. אך מוגחכת העניבה לבדה. כאלה הם אותם המהדרים בחומרות מיוחדות בו בזמן שמזלזלים בהלכות מפורשות.

"ויאמר אעבדך שבע שנים" (כ"ט - י"א)

הם ימים אחדים שאמרה לו אמו [לעיל כ"ז מ"ד] וישבת עמו ימים אחדים. [רש"י]. יש להקשות מדוע יעקב אבינו מציע לעבוד אצל לבן שבע שנים, שנים כה רבות, בשלמא אם לבן היה דורש תמורת רחל שבע שנים, נוחא, אל שיעקב אבינו יציע מעצמו שנים כה רבות, מדוע? מתרץ רבנו בחיי, רחל אמנו היתה בת חמש באותו הזמן, ועד גיל שתים עשרה אינה יכולה ללדת, ולכן יעקב אמר אעבוד בעבורה עד הזמן שתוכל ללדת ואשא אותה.

ה"בני יששכר" [מאמרי שבתות מאמר א' אות ז' ובמאמר ט' אות א' וב"אגרא דכלה" פרשת ויצא ד"ה אך עצמי, ועיי"ש מדוע אחרי שלבן רימה אותו הציע שוב מעצמו שבע שנים]. מביא את תירוצו של רבי יששכר דב מזלטשוב בספרו "מבשר צדק", רבקה אמנו אומרת ליעקב שילך ללבן וישב עמו ימים אחדים, מה הכוונה ימים אחדים, ימים הכוונה לשנה כמו שכתוב [ויקרא כ"ה - כ"ט] "ימים תהיה גאולתו", ושם הכוונה שיכול לגאול

"ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה" (כ"ט - י"א)

מדוע העדיף יעקב את רחל - הלא לאה היתה צדקנית, היו עיניה רכות מבכי על שעתידה ליפול בחלקו של עשיו, בכי המלמד על גדלותה? אומר רבי יהונתן אייבשיץ, שאם יעדיף קודם את לאה, ימהר עשיו להתחתן עם רחל, כי היתה יפת תואר, אלא שיעקב אבינו חשב, אקח תחילה את רחל, ואז אין חשש שעשיו יתחתן עם לאה, כי עיניה רכות, וכך אוכל להתחתן גם עם לאה.

"ויאמר אעבדך שבע שנים וכו' ויאמר לבן טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר" (כ"ט - י"א - ט"ו)

כשיעקב נוקב שכר עבודתו, שבע שנים עבור רחל - לבן בכלל לא מתווכח איתו ולא נכנס למשא ומתן, ומתחמק במשפט סתמי "טוב תתי אותה לך", וכך היה גם כשסיכמו את ענין השכר לאחר ארבע עשרה שנים. מדוע לבן לא מתווכח כנהוג במו"מ בענייני עסקים, כשכל אחד מנסה לשפר את מזלו. אומר רבי זלמן סורוצקין, כאשר אדם ישר ובכוונתו לקיים חוזים והסכמים, יש לו מניע להיכנס למשא ומתן, להתווכח על המחיר במטרה להורידו. אבל לבן לא התכוון לקיים את החוזה כלל, כפי שאכן היה, וא"כ למה לו להיכנס לוויכוחים מיותרים מבחינתו.

"ויאמר לבן טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר" (כ"ט - י"א)

אומר רבי איצלה מוואלוז'ין, בוא וראה את רמאותו של לבן. יעקב מבקש ממנו במפורש "אעבדך שבע שנים ברחל", ומה עונה לו לבן - בקריצת עין של רמאי: "טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר". בסדר, אתן לך אותה, וכוונתו היתה תתי בגימטריה קטנה תשע, גם "לאה" בגימטריה קטנה - תשע, אותה לך. "מתתי" בגימטריה קטנה שלש עשרה, רחל בגימטריה קטנה שלש עשרה, אותה - אתן לאיש אחר.

"טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר" (כ"ט - י"א)

בספר "להתעודן באהבתך" מביא את שאלת ה"צמח דוד", מה כל כך טוב ללבן לתת את רחל ליעקב מכל איש אחר בעולם? ועוד יש להקשות, מה הרוויח לבן שרימה את יעקב ונתן לו את לאה במקום רחל, הרי לבסוף הוא נתן גם את רחל ליעקב, היה צריך לתת את רחל ליעקב וירוויח כסף מחתן אחר שיבוא לקחת את לאה? ומתריך, לבן ידע שבנותיו צדקניות, וחשב, אם בנותיו תנשאנה לאנשי המקום, יחזירו אותם בתשובה ויהיה עוד אדם כשר בפדן ארם, אבל אם שתי בנותיו תתחתנה עם יעקב, הם לא יחפכו עוד אדם לצדיק. לפי"ז מובן גם למה

נתן לו עוד את שתי בנותיו הנוספות, זלפה ובלהה, שהוא לא רצה שגם הם יתחתנו עם עוד שני אנשים ויהפכו אותם לצדיקים, ובסוף "פדן ארם" תיהפך למקום דתי.

"ויהיו בעיני כימים אחדים באהבתו אותה" (כ"ט - כ)

טבע האדם שכשמצפה למשהו בכליון עיניים, כל יום בעיניו הוא כשנה, ומדוע אצל יעקב היה כימים אחדים. אומר רבי שלמה קלוגר, מאהבתו הרבה אל רחל, נראה בעיניו התנאי שהתנה עמו לכן לעובדו שבע שנים, כמחיר קטן, כאילו ביקש ממנו ימים ספורים בלבד.

"ויהיו בעיני כימים אחדים באהבתו אותה" (כ"ט - כ)

המהרי"ל דיסקין מביא הגהות מרדכי בתחילת מסכת כתובות שכותב, שאין להניח לארוס וארוסתו להיות יחד זמן רב לפני הנישואין, שאז יש לחשוש שמתוך הכירות אישית, יבואו כל אחד להכיר בחסרונו של השני, ונמצאו שונאים זה לזה, אך בזמן קצר אין לחשוש. ולכן התורה מספרת, שעל אף שיעקב עבד שבע שנים וחי עם ארוסתו הרבה זמן, בכל זאת זה היה בשבילו "כימים אחדים", כמו שמכירים זמן קצר אין חשש לשנאה, כך אצל יעקב, אפילו שהיה שבע שנים, לא השתנה כלום באהבתו אותה, כי באמת לא נמצא ברחל כל היסרון, כי היתה צדקת מושלמת.

"ויאמר יעקב אל לכן הבה את אשתי כי מלאו ימי" (כ"ט - כ"א)

הפשט הפשוט, שכבר עברו מכסת השנים שהתחייבתי לעבוד בעבורה. אבל ה"חתם סופר" אומר, אשה יולדת לתשעה חודשים, נוסף שנתיים להנקה וימי טהרה, נקבל לכל ילד שלש שנים. יעקב חשב לשאת אשה אחת ולהוליד ממנה את שנים עשר השבטים, ואם בין ילד לילד יש פער של שלש שנים, נכפיל בשלש נגיע לתוצאה של שלושים ושש שנים, יעקב באותו הזמן היה בן שמונים וארבע, אם נוסף להם את שלושים ושש השנים, נגיע לגיל מאה ועשרים שנה, וזו הכוונה "כי מלאו ימי".

"הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה" (כ"ט - כ"א)

והלא אפילו קל שבקלין אינו אומר כן, אלא להוליד תולדות אמר כן. [רש"י]. הנה ידוע מאמר חז"ל "איש ואשה זכו שכינה שרויה ביניהם". וכידוע, שורש האותיות המרכיבות את המילה "איש ואשה" הם אש, אך כאשר הם חיים בשלום ובשלווה, הם זוכים להשראת השכינה, ואז האיש מקבל את ה-י משם ה-ו-י-ה, והאשה את האות ה, וביחד י-ה. אומר ה"בן איש חי", זהו שביקש יעקב מלבן, "הבה את אשתי ואבואה אליה". כלומר, ע"י שאבוא אל אשתי, שאתחתן איתה ואחיה בשלום ובשלווה, "אבוא אל-י-ה", כלומר, אזכה להשראת השכינה.

מסופר על רבי מאיר שפירא מלובלין, שנפגש עם בעל ה"קדושת ציון" מבאבוב, ושאל אותו למה רש"י תפס את הלשון "קל שבקלין אינו אומר כן", ומדוע רש"י לא אמר אפילו פחות שבפחותים אינו אומר כן. ענה לו, שרש"י התכוון לדברי הגמ' בב"ב [צ"ח], ששואלת על דברי המשנה "המוכר מקום לחבירו וכן המקבל מקום מחבירו לעשות לו בית חתנות לבנו ובית אלמנות לבתו, בונה ארבע אמות על שש". שואלת הגמ', למה כתוב בית חתנות לבנו ובית אלמנות לבתו, שיהיה

"ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה" (כ"ט - כ"ב)
יהודי בא לרבי שלמה זלמן, אחיו של הגר"א מוילנא, וביקש להתייעץ איתו. אני נחשב גביר גדול, אבל האמת שמצבי העכשווי גרוע, ועכשיו הגיע זמן חתונת בתי, ולפי מעמדי אני צריך להכין חתונה מפוארת ולהזמין את כל אנשי העיר, ואני לא יודע מה לעשות. ענה לו רבי שלמה זלמן, פעמיים מסופר בתנ"ך על חתונה שהוזמנו אליה אנשים. פעם אחת אצל לבן, ופעם שניה אצל בועז. אצל לבן כתוב "ויאסוף לבן אל כל אנשי המקום ויעש משתה", ואצל בועז כתוב "ויקח עשרה אנשים מזקני העיר". לבן שהיה מפורסם ברמאותו, כשהיה צריך להשיא את בתו, לא עשה שום חשבון כמה שזה יעלה לו, אלא אסף את כל אנשי המקום, וחשב שבוזה הוא יוכל לרמות אותם. אבל בועז, למרות שהיה עשיר, היה גם איש ישר, חי על פי חשבון, כי מי יודע מה יילד יום. ולכן כשהגיע זמן החתונה עם רות, הזמין רק עשרה אנשים, וגם הם מ"זקני העיר", שלא אוכלים ושותים הרבה. וכך היא חובתו של איש ישר, לא לפזר כסף עבור חתונה, ובפרט שהוא עצמו יודע שאין לו.

"ויהי בבוקר והנה היא לאה" (כ"ט - כ"ה)

בספר "עבודת ישראל" מביא: כתוב בחז"ל שיעקב שאל בבוקר את לאה, הרי בלילה קראתי "רחל" וענית לי שאת "רחל". אמרה לו לאה, וכי לא כך עשית אתה לאביך שאמרת "אנכי עשו בכורך", וא"כ למדתי ממך. וצריך לדעת כי אין זה כפשוטו, כאילו אמרה ליעקב, אתה לא אמרת אמת לאביך ולכן גם אני לא אמרתי אמת לך, חס ושלום לומר שזה היה הדין ודברים ביניהם. אלא הפירוש הנכון הוא, שהעולם היו אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן, הגדולה לגדול והקטן לקטנה, שלאה הגדולה צריכה להינשא לעשיו הגדול והבכור, אבל האמת שעשיו אינו בכור, כי מכר את בכורתו ליעקב, וא"כ יעקב הוא נעשה הגדול, ולאה צריכה להינשא לו. זאת אמרה לאה, הרי אמרת "אנכי עשיו בכורך", ובוודאי אין זה שקר כי אתה כאמת הבכור, ואם קנית חלקו א"כ אני שייכת לך, כי אתה הגדול ואני הגדולה.

"ויאמר אל לבן וכו' ולמה רימיתני וכו' ויאמר לבן לא יעשה כן במקומנו" (כ"ט - כ"ה-כ)

יעקב שואל את לבן שאלה מאוד מאוד פשוטה "ולמה רימיתני"? ומה עונה לבן? "מנהג המקום". הלא כל ילד יכול להבין, שביחס לעוצמת ותביעת השאלה, התשובה של לבן חיוורת למדי, הכיצד הוא עושה צחוק מעצמו? לבן המפולפל לא יכול היה להמציא משהו יותר מתוחכם? וההסבר, הסמ"ע [הושן משפט סוף סימן ג] מביא מתשובות מוהרי"ו [סימן קמ"ו] "אם לעצתי תשמע לא תשב אצל הקהל בשום ענין שהרי ידעת שפסקי הבעלי בתים ופסקי הלומדים הם שני הפכים" (מובא באוצר הידיעות)

בצדקותו ובמידת האמת שבו הבין, כי לא בה תלוי הדבר, וגם אם היא לא היתה מסכימה, לא היה באפשרותה למנוע את הדבר. וכל מה שמסרה את הסימנים זה רק כדי לא לבייש את לאה, א"כ דווקא מאותו מעשה שהיה נראה כי צריך להשניא את רחל על יעקב, דווקא בזה גדלה אהבתו אליה. וזהו פשוטן של דברים, "ויאהב גם את רחל מ-לאה", שהוסיף בה אהבה כתוצאה מאותו מעשה של לאה, ולפי"ז תתיישב הסתירה בין הפסוקים שבאמת לא אהב את לאה אלא רק את רחל, אלא שאהב את רחל מלאה הכוונה כתוצאה מהמעשה של לאה.

"וירא ה' כי שנואה לאה" (כ"ט - ל"א)

הגמ' בב"ב [קכ"ג] אומרת, שלאה בכתה כי חששה ליפול לידי עשיו, והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה, ועשתה זאת בכוונה, שתימאם ולא תמצא חן בעיני עשיו. אומר רבי מאיר מפרמישלאן שלכן מתרגם התרגום "ועיני לאה רכות - ועיני לאה יאיין". יאיין פירושו יופי ולא תרגום של רכות אלא - היופי הוא מעלתה של לאה שקלקלה את עיניה, כי העיניים הרכות באו לה מיראת שמים שלא תיפול בידי עשיו. וזה הפירוש "וירא ה' כי שנואה לאה", הקב"ה ראה שהיא עושה כל מיני פעולות שתימאם ושתהיה שנואה בעיני עשיו, לכן "ויפתח ה' את רחמה", וזכתה ללדת שבטים. ולכן מובן מה שלאה בעצמה אמרה "כי שמע ה' כי שנואה אנוכי", מי האשה שמתפארת שהיא שנואה? אלא, לאה פרסמה את הדבר להיות לדוגמא לבנות ישראל, שכדאי להקריב את היופי החיצוני, להשניא את עצמה, בכדי שלא ליפול בידי אדם רשע.

"ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ה' בעיני כי עתה יאהבני איש" (כ"ט - ל"ב)

ראו מה בין בני לָבָן חמו, שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף [ברכות ז:]. [רש"י] שואל ה"פני יהושע", איך הגמרא מביאה סיבה לקריאת שמו של ראובן הרי בפסוק כתוב בפירוש כי קראה לו ראובן משום "כי ראה ה' בעיני" ולא כפי המובא בגמרא. ומתריץ, ושמעתי שלאה לא רצתה לגלות שקראה שמו ראובן בגלל הטעם של "מה בין בני לָבָן חמו", לפי שטעם זה הוא מעין נבואה שעתידיה רחל ללדת בן, ואז ייהפך לב בעלה עליה ותתחזק אהבתו לרחל, לכן העלימה את הטעם הזה ואמרה שקראה שמו ראובן כי ראה ה' בעיניה.

בהגהות מהר"ץ חיות שם בגמ' כתב, שמצאנו בתורה עצמה שני טעמים לקריאת שמו של יוסף, א. "יוסף ה' לי בן אחר", ב. "אסף אלוקים את חרפתי", וגם ביששכר רמזה "כי שכור שכרתיך", וגם "נתן לי אלוקים שכרי אשר נתתי שפחתי לאיש", וגם בזבולון, לכן התירו חז"ל לעצמם גם לדרוש עוד טעם.

עוד יש מתרצים, בכל השבטים כתוב קודם את הסיבה לקריאת השם ואח"כ את השם, אבל בראובן כתוב קודם את השם ואח"כ את הטעם, זה סימן שיש לזה עוד טעם, ראו מה בין בני לָבָן חמו.

"עתה הפעם ילזה איש אלי" (כ"ט - ל"ד)

מפרש ה"אור החיים" עד עתה היו לי שתי ידיים, יד אחת להרים את ראובן ויד אחת לשמעון, ועכשיו בילד השלישי, בעלי יצטרך לעזור לי לסחוב אותו.

ה"סבא מקלם" במאמרו "פסקי בעלי בתים" [חכמה ומוסר חלק א' מאמר פ"ג] מאריך לנתח תופעה מוזרה, לפיה יכול אדם להעדיף מנהגים על עיקרי הדת, עד ש"אמירת אב הרחמים" ידחה פיקוח נפש היותר גדול. וכך לבן באמת לא מבין עד עצם היום הזה מה רצה ממנו יעקב, רימיתי אותך בזדון? שיקרתי אותך במויז? על כל הפשעים יכסה "מנהג המקום".

"ויאמר לבן לא יעשה כן במקומו לתת הצעירה לפני הבכירה" (כ"ט - ל"ו)

יעקב הרי היה אצל לבן שבע שנים, ועדיין לא הכיר את לבן ואת הרמאות שלו. כזה הוא יעקב, גר עם לבן, אבל חי את חייו הוא, ומנהגיו ואורח חייו של לבן אינם מעניינים אותו.

שואל ה"בית הלוי" מדוע לבן הארמי הוצרך להסביר ליעקב כי איננו נותן לו את רחל בגלל שהיא צעירה, מספיק שהיה אומר לו, איננו נותן את רחל. מבאר ה"בית הלוי", לבן בא לרמוז ליעקב, אנחנו לא כמוך, אצלנו אין עניינים כמו אצלך שקנית את הבכורה, אצלי בכורה זה בכורה וצעירה זו צעירה. "לא יעשה כן במקומו" מה שעשית שם, ה"רמאי" הזה אומר מוסר ליעקב אבינו.

"לא יעשה כן במקומו לתת הצעירה לפני הבכירה" (כ"ט - ל"ז)

הרב מפוניבז' רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל שאל פעם את האדמו"ר מסאטמר רבי יואל טייטלבוים זצ"ל, מדוע אנו נוהגים כדעת לבן לא לחתן את הבת הצעירה לפני הבת הבוגרת, ולא נוהגים כפי שיעקב רצה לעשות, לישא את הצעירה לפני הבכירה? תירץ לו הרבי מסאטמר, מה שלא נושאים את הצעירה לפני הבכירה זה בכדי שלא לצער את הבת הבכירה, אבל אם היא מוחלת אפשר, וכך גם סבר יעקב לבקש רשות מלאה לישא את רחל, אבל לבן אומר לו, "לא יעשה כן במקומו", למילה כן מלבד המשמעות הפשוטה יש לה משמעות נוספת, "אמת", כמו שכתוב אצל בנות צלפחד, "כן בנות צלפחד דוברות", אמת, בנות צלפחד דוברות, אומר לבן ליעקב לא יעשה כן במקומו, לא יעשה אמת במקומו, ולכן אפילו אם לאה תאמר שהיא מסכימה ומוחלת שרחל תתחתן לפניה, אין זה אמת, כי "לא יעשה כן במקומו, אין דיבור של אמת במקומו, ובאמת היא לא מוחלת ולא מסכימה.

"לא יעשה כן במקומו לתת הצעירה לפני הבכירה" (כ"ט - ל"ח)

בספר "קול יהודה" שואל, הרי יעקב אמר ללבן "הלא ברחל עבדתי עמך" ולבן ענה לו "לא יעשה כן במקומו", ולכאורה הרי לבן אמר לו בפירוש שיתן לו את רחל וא"כ אין בתשובתו כלום? ומתריץ, זה מה שענה לו לבן - לא יעשה כן במקומו, שאצלנו הלא הוא כן, כל מה שמחליטים, עושים להיפך.

"ויאהב גם את רחל מלאה" (כ"ט - ל"ט)

מפסוק זה משמע שיעקב אהב גם את לאה, אלא שאת רחל אהב עוד יותר. שואל המהרי"ל דיסקין, להלן כתוב "וירא ה' כי שנואה לאה", א"כ לאה לא היתה אהובה כלל. מסביר המהרי"ל דיסקין, האות מ' שבמילה "מלאה" אין פירושו שרחל עדיפה מלאה, אלא ה"מ" באה לומר מקום, כלומר יעקב אהב את רחל יותר דווקא ממקומה של לאה, דווקא כאשר לאה היתה במקומה של רחל. ומדוע, כשרחל נתנה את מקומה ללאה, היה הדבר נראה כאילו רחל עוזרת ברמאות לאביה, וא"כ מעשה זה אמור ליצור שנאה לרחל, אלא שיעקב

אחת, כשקראה לבנה בשם 'יהודה' הכולל בתוכו את אותיות הוי"ה, וכל מהותו מבטאת הודאה ושבת.

שנטלתי יותר מחלקי, מעתה יש לי להודות - על כן קראה שמו יהודה. [רש"י] ראשי התיבות של ראובן שמעון לוי ויהודה הוא ישראל. י = יהודה, ש = שמעון, רא = ראובן, ל = לוי. והאות א' מיותרת כי לקחתי יותר מחלקי, ועוד כי ראובן מגיע לו כפליים, לכן יש לו שתי אותיות, וביחד ישראל.

"הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה ותעמד מלדת" (כ"ט - ל"ה)
כותב הטור על התורה, אדם צריך תמיד להודות על העבר ולבקש על העתיד כמבואר בשו"ע או"ח, וכאן היתה רק הודאה על העבר ולא היתה תפילה על העתיד, ולכן עמדה מלדת.

למה דווקא ביהודה נזכרה להודות - אומר רבי מאיר שמחה מדווינסק בעל ה"משך חכמה", על שלוש חושים, ראייה, שמיעה וכיטוש, אין ברכה, לא על מראה נאה ולא על קול נעים, וגם לא על מישוש, רק על ריח מברכים. ולומדים את זה מ"כל הנשמה תהלל" - כל דבר שהנשמה נהנית, וזהו ריח, לכן מברכים על הריח. לכן אצל ראובן שמעון ולוי לא הודתה, בראובן "כי ראה", וזהו ראייה שלא מברכים עליה. שמעון - "כי שמע ה' כי שנואה אנוכי", על שמיעה לא מברכים. לוי - "ילוה אישי אלי", חוש המישוש אין ברכה. רק ביהודה שעל יוצאי חלציו משיח בן דוד כתוב "והריחו בירתה ה'" היא חייבת בברכה, ולכן "הפעם אודה את ה'.

"ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחותה" (ל' - א)
שלושת הילדים הראשונים, קשרה לאה שמותיהם ביעקב. ראובן - "כי ראה ה' בעיני כי עתה יאהבני אישי". שמעון - "כי שנואה אנוכי". לוי - "עתה הפעם ילווה אישי אלי", אבל ביהודה כתוב "הפעם אודה את ה'" ולא קשרה כלל את שמו ביעקב, היא לא ביטאה שום משאלה ביחס ליעקב, כל כך היתה בטוחה שהיא היא עקרת הבית, ומכאן באה קנאת רחל. "ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב", היא התכוונה ללאה, שהיא לא מזכירה בלידה הרביעית את יעקב, והיא כל כך בטוחה בו, מיד "ותקנא רחל באחותה".

הפעם אודה - שנטלתי יותר מחלקי, מעתה יש לי להודות - על כן קראה שמו יהודה. [רש"י]

במדרש [בר"ר ע"א - ז] מובא דו שיח שהיה בין יעקב לרחל, רחל טענה ליעקב "הבה לי - וכי כך עשה אביך לאימך? והלא התפלל עליה! ולכן, התפלל עלי לפחות כמו שיצחק אביך העתיר בעד רבקה. עונה לה יעקב, התחת אלוקים אנוכי אשר מנע "ממך" פרי בטן. מבאר המדרש שיעקב השיב לה: לאבי לא היו כלל ילדים לכן התפלל על כך. אבל אני, לי יש ילדים, וה' מנע ממך פרי בטן ולא ממני.

אומר החידושי הרי"ם, כל אחד מישראל נקרא יהודי על שמו, וכל יהודי צריך לדעת, שכל מה שהוא מקבל בעולם הזה, זה יותר מחלקו, ממה שמגיע לו, ולכן צריך להודות לו.

והדברים טעונים הבנה, אשתו רחל עקרה, ממצפים מיעקב, כבעל לכאורה יעקב אבינו היה אמור לתמוך בה. לעומת זאת לכאורה הוא מתנער לגמרי מצרתה, עד כדי שאומר לה, הבעיה איתך - אני מסודר?

ידועים הם דברי הגמרא [ברכות ז:]: "מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו לא היה אדם שהודה לקדוש ברוך הוא, עד שבאתה לאה והודתו, שנאמר: 'הפעם אודה את ה'". וכבר תמהו רבים: וכי האבות לא הודו לה? והלא מקראות מפורשים הם שהודו לה? ואף הקריבו קורבנות על טובות שנעשו עמם? כמה באורים נאמרו על קושיה זאת:

מבאר הרמב"ן: יעקב יודע שעל פי דרך הטבע רחל עקרה ואיננה יכולה להביא ילדים לעולם. כדי שיתרחש גם ורחל תזכה לפרי בטן היא צריכה להתפלל מעומק הלב, יעקב מבין שכל עוד שרחל סומכת עליו שהוא יתפלל עבורה, חסר משהו בתפילתה, כי בליבה אולי סומכת עליו שיסדר לה את העניינים כשם שאביה סידר את אמא. ליעקב אין ברירה, ועם כל הצער הוא נותן לרחל את התחושה שהוא כביכול "מנתק" את עצמו מרגשותיה, ולכן אומר לה "מנע ממך" ולא ממני, התפילה צריכה להיות שלך. אומרת רחל לעצמה, אפילו בעלי כבר לא מתפלל עלי, אני לבד במערכה, ואז היא מתחילה להתפלל ולבכות לה: מעומקא דליבא, ככתוב ויזכור, וישמע, ויפתח את רחמה.

א. רבי צבי הירש הלר בעל "טיב גטין" ביאר: משמעות לשון 'הודאה' היא גם - הודאת אדם בצדקת זולתו, לאחר שבתחילה חלק עליו. והנה, אף לאה בודאי כאבה בתחילה את עובדת היותה 'שנואה', אך משנוכחה לבסוף שדוקא מתוך כך צמחה לה טובה, כשזכתה להעמיד שבטים בישראל יותר מהחלק שנועד לה (ראה פסיקתא זוטרתא כ"ט - ל"א), הסכימה בלבה כי הרעה היתה בעבורה לטובה ומתוך כך הודתה לה. ולפי זה מובן שאף כי בודאי הללו ושבחו האבות את הבורא בתפילותיהם, ביהודאה על הרעה היתה לאה הראשונה.

רעיון זה נלמד גם מן הפסוק, "כל אלמנה ויתום לא תענון, אם ענה תענה אותו, כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו". מבאר שם הרמב"ן אדם רגיל כשמישהו מציק לו הוא פונה לאביו, וכן אישה פונה לבעלה, משא"כ יתום ואלמנה שאין להם מושיע - הם ישר פונים אלי - כי אם צעוק יצעק אלי, כשאדם פונה דבר ראשון לאלוקיו בידעו שהוא היחיד שיכול להושיעו מבטיח ה' שמוע אשמע צעקתו!

ב. ה"כתב סופר" פירש: האבות בודאי הודו לה, אך עשו זאת רק לאחר שנעשו עמם ניסים שלא כדרך הטבע. ואילו לאה היתה הראשונה שהודתה על טובה שעשה עמה הקדוש ברוך הוא בדרך הטבע - לידת הבנים.

ג. ה"פרדס יוסף" מבאר: הגמ' בפסחים [פ"י]. אומרת: "בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים... גדול מכלן 'הללויה' שכולל שם ושבת בבת אחת". אף לאה התייחדה מהקודמים לה בכך שביטאה בהודאתה 'שם ושבת' בבת

ה: אחת משמה כנגד שנתתיה לך, ובוהו יחון אותי הקב"ה כאילו יש את האות
ה: בשמי.

"ויחר אף יעקב ברחל" (ל' - ב')

מדוע יעקב כעס על רחל? כדי לתרץ שאלה זו בספר "מדרש למושה" שואל
שאלה נוספת, אם האבות קיימו את התורה אפילו שלא הצטוו, איך יעקב
התחתן עם שתי אחיות. ומתרץ בכל העריות לא כתוב מה טעם האיסור, חוץ
מלקחת שתי אחיות "לא תקח לצרור", ומפרש רש"י, לעשות את זו צרה לזו.
א"כ, כשרחל מסרה את הסימנים ללאה, היא הראתה שאחת לא תהיה צרה
לשנייה ואין טעם לאיסור, אבל כשראה יעקב שאחת מקנאה בשנייה, למד
שעד היום חי באסור, וא"כ הוא חייב לגרשן מטעם איסור של שתי אחיות, ולכן
מכאן יצא הכעס.

ולפי רעיון זה ניתן לבאר את תשובת יעקב לרחל "התחת אלוקים אנוכי",
הרמב"ן בפ' אחרי מות (י"ח - כ"ה) כתב שרחל מתה בבואה לא"י כדי שלא ישב
בארץ עם שתי אחיות, כי בארץ ישראל נמצאים תחת אלוקים, וזה שהסביר
יעקב "התחת אלוקים אנוכי" - אנחנו כבר בארץ ישראל שהיא תחת הקב"ה,
הרי עדיין אנו בחו"ל ואין לחשוש מאיסור שתי אחיות.

"התחת אלוקים אנוכי" (ל' - ב')

על הפסוק בפרשת ויחי "ויאמר אליהם יוסף אל תראו כי התחת אלוקים אני"
[י' - י"ט] מתרגם האונקלוס "ארי דחלא מה' אנא" (אני מפחד מהקב"ה). והגמ'
במועד קטן [ט"ז:] על הפסוק [שמואל ב' כ"ג - ג'] "צדיק מושל יראת אלוקים" -
הקב"ה גוזר, וצדיק שהוא ירא ה': מבטלה. וזה שאמר יעקב "התחת אלוקים
אנוכי" - האם אני ירא שמים שבידי לבטל גזירת הקב"ה.

"התחת אלוקים אנוכי אשר מנע ממך פרי בטן" (ל' - ב')

הבנה מחודשת כותב ה"כתב סופר" להסביר את הדין ודברים שבין יעקב לרחל.
הגמ' בבבא קמא [צ"ג:] אומרת: כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו
דבר, הוא נענה תחילה, לכן כתוב לעיל [כ"ה - כ"א] "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו
כי עקרה היא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו", כי אף שליצחק לא היו ילדים,
הוא לא התפלל עבור עצמו, כי הבין שזה רצון הקב"ה, אבל לא יכל לראות
בצורה של אשתו, לכן מדרגיש התורה "ויעתר יצחק לנוכח אשתו", ולכן "ויעתר
לו ה'", כי היא התפללה בעד עצמה, והוא התפלל עליה, ולכן תפילתו התקבלה.
לפי זה מובן הפסוק, רחל אומרת ליעקב "תתפלל עלי". עונה לה יעקב "התחת
אלוקים אנוכי אשר מנע ממך פרי בטן", לאבא לא היו ילדים כי גם הוא היה עקר,
ולכן כשהוא התפלל - הוא ביקש עבור אשתו בגדר "המתפלל על החולה והוא
צריך לאותו דבר", ולכן תפילתו התקבלה, אבל לי שיש בנים, גם אם אתפלל,
תפילתי לא תתקבל כל כך, שהרי אני לא צריך לאותו דבר ותפילתי לא תהיה
כתפילתו של אבי שהתקבלה מיד.

"הנה אמתי בלהה וכו' ואבנה גם אנכי ממנה" (ל' - ג')

כותב המזר על התורה, כתוב בספרים, ראוי שיהיה בשם של האשה ה', וזו
סגולה לבנים, וכמו שכתוב בפרשת ויגש "הא לכם זרע", וכיון שלא היה אות ה':
בשמה של רחל, לא היתה לה הסגולה הזאת, ולכן לקחה את אמתה בלהה שיש

כמו כן בפרשתנו, בא יעקב ומלמדנו היאך נגרום לכך שתפילותינו יתקבלו? כל
עוד שיש לך בלב פינה שמישהו בסביבתך יכול לעזור לך, כי אז תפילתך אינה
מושלמת ברגע שתדע, שאין לך על מי להשען אלא רק על ה' אז תפילתך
תתקבל.

"ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכי" (ל' - א')

בספר "יפה לקיץ" מעיר, מומתי מי שאין לו ילדים מת. ותיריך, הגמ' בברכות [דף
ה:] אומרת, לעולם ירגיז יצר טוב על יצר הרע, נצחו מוטב, ואם לא, ילמוד תורה.
נצחו מוטב, ואם לא, יקרא ק"ש. ואם לא, יזכרנו יום המיתה. ואז ילך ממנו
החשק לעשות עבירה. אבל החיסרון בעצה הזאת הוא, שזה גורם לעצבות,
משא"כ לימוד התורה שגורם שמחה לאדם וכמו שכתוב "פקודי ה' ישרים
משמחי לב". ובמסכת סוטה הגמ' שואלת, נשים במאי זכייין? מתרצת הגמ',
שהם מביאות את בניהן לבית המדרש. וב"יערות דבש" [דרוש א] מסביר את
שאלת הגמ', איך הנשים נצחו את יצר הרע, הרי אין להם מצוות תלמוד תורה
והקב"ה אמר בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. מתרצת הגמ', ע"י
שמשלחים את בניהם ללמוד תורה, בזה כוחם לנצח את היצר. וזה מה שאמרה
רחל "הבה לי בנים" ואוכל לנצח את היצר ע"י גידול הבנים לתלמוד תורה, "ואם
אין מתה אנוכי", אצטרך להשתמש בעצה של יזכיר לו יום המיתה, וזו אינה עצה
מעולה, שייכולה להביא את האדם לידי עצבות, ולכן "הבה לי בנים" כדי שאוכל
לנצח את היצר הרע.

"ותקנא רחל באחותה וכו' ויחר אף יעקב ברחל" (ל' - א' - ב')

לעיל כתוב "וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה" [ב"ט - ל"א]. כשרחל ראתה
כי ה' שמע לקול לאה בגלל שהיתה שנואה, ביקשה גם היא להיות שנואה על
יעקב וע"י כך לזכות בבנים. לכן דיברה אליו דברי קנטור ותרעומת, ואמנם
בתחבולה זו הצליחה, שמיד נושעה בבנים.

"ותאמר אל יעקב הבה לי בנים וכו' ויאמר התחת אלוקים אנוכי וכו' ותאמר הנה

אמתי בלהה בא אליה ותלד על ברכי ואבנה" (ל' - א' - ג')

יש להקשות מדוע אמרה לו רחל "הבה", היה לה לומר "הב" לי בנים, שבדקדוק
הדיבור כשהזכר מדבר אל הנקבה אומר לשון הבה וכשהנקבה מדברת אל הזכר
אומרת לשון הב.

בספר "לשד השמן" מתריך ע"פ מה שמובא בחז"ל שכל האמהות שיש ה'
בשמן ילדו, אצל לאה ורבקה יש ה' בשמן, אבל אצל שרה שלא היה ה' שקראו
לה שרי היתה עקרה, ולקח הקב"ה את ה' שבשמה וחילקה ה' לשרה וה'
לאברהם (או שנתנה ליהושע), וכאן חששה רחל שמאחר ובשמה אין ה' לא
תלד לעולם, ולכן אמרה ליעקב "הבה" שנתכוונה לומר "הב-ה'", שרצתה
שיוסיף את האות ה' לשמה ועי"ז תזכה לפרי בטן כמו אצל שרה. ולכן אמרה
דוקא "הבה" ולא הב, וא"כ כך פירוש המקרא "הב ה'" ועי"ז יהיה "לי בנים".

ועפ"ז יש לפרש את מה שהשיב לה יעקב "התחת אלוקים אנוכי", שאמר לה
שאצל רבקה ולאה מעיקרא יש ה' בשמן. ואצל שרה הקב"ה הוסיף, אך אני וכי
תחת אלוקים אנוכי להוסיף אות לשמך.

ועפ"ז יש לפרש אף מה שאמרה לו רחל שיקח את בלהה, שהרי בלהה יש ב'
ה' בשמה, ואמרה רחל שע"י שיקחנה יעקב תחתיה יחשב כאילו נתנה לה בלהה

גד בגימטריה שבע, כי הוא היה הבן השביעי, ולכן אמרה בא- גד. כלומר, בא- הגימטריה, ולכן קראה את שמו גד.

רש"י אומר, שהמילה בא גד, היא מילה אחת, ומוסיף שאינו יודע למה נכתבה מילה אחת ולא בשני מילים. מביאר ה"חתם סופר", על פי מה שכתוב ברש"י שגד נולד מהול. ובמדרש מבואר שנוולד בשבת, והדין שמי שנוולד מהול, צריך להטיף ממנו דם ברית, אבל לא בשבת, אלא ממתניים ליום ראשון. ולכן כתוב בגד, כי גד בגימטריה שבע, בגד בגימטריה זה תשע, משום שאי אפשר למול אותו ביום השמיני שהוא שבת, כי הוא מהול, אלא מלים אותו רק ביום ראשון שהוא היום התשיעי.

בספר "פנינים משולחן גבוה" מביא תירוץ נוסף בשם רבי מרדכי גימפל יפה אב"ד רוזניו, על שאלת רש"י למה נכתב במילה אחת, על פי הגמ' בשבת [ס"ט], רבי יהודה אומר גד אינו אלא לשון עבודה זרה, שנאמר "העורכים לגד שולחן", ומכיוון שלא לא רצתה להזכיר שם עבודה זרה, וכמו שכתוב "ושם אלקים אחרים לא תזכירו" [שמות כ"ג - י"ג], לכן הבליעה אותו בתיבה אחת - "בגד" וקראתו גד על שם המזל טוב. וכן מצאנו אצל יששכר שנתן שם לבנו יוב, אך כדי שלא יתגנה בשם עבודה זרה, נקרא שמו "ישוב".

"וילך ראובן בימי קציר חיטים" (ל' - י"א)

הגמ' בסנהדרין [צ"ט]: אומרת, שמנשה היה דורש באגדות של דופי (שהיה מגלה פנים בתורה ומלגלג על פסוקים בתורה, והיה אומר שמנשה רבנו כתבם שלא לצורך), ואמר שהיה מספיק לכתוב "וילך ראובן", למה כתבה התורה "בימי קציר חיטים". אומר ה"חתם סופר", דווקא מנשה התקשה מדוע הוסיפה התורה שהדבר היה בימי קציר חיטים, משום ש"קציר חיטים" הוא בחג השבועות, כמו שכתוב במדרש רות, כל מקום שנאמר "קציר חיטים", זה שבועות, וכתוצאה ממעשה זה נולד יששכר - שהוא עמוד התורה, ולכן רחל ויתרה ללאה בידעה שהיא עקרה, כדי שיוולד אז עמוד התורה. אך את כל זה נבין על פי אמונתנו במתן תורה, אבל מנשה שכפר בתורה, לכן דורש זאת באגדות של דופי.

"וילך ראובן בימי וכו' ותאמר רחל אל לאה תני לי מדודאי בנך" (ל' - י"ד)

להגיד שבחן של שבטים, שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים אלא דבר ההפקר שאין אדם מקפיד בו. [רש"י]. צריך להבין למה רחל ביקשה מלאה את הדודאים הרי הדודאים היו הפקר, ובאותה מידה שראובן לקחם מהשדה גם רחל יכלה ללכת לשדה ולהביא דודאים? תירץ רבי יוסף צבי הלוי דינר זצ"ל, [הופיע בעלון "דברי שיר"], לומדים מכאן יסוד גדול, בכל מקצוע צריכים ללמוד כדי להתמקצע, להיות מורה ומחנך מלבד הלימודים צריכים להיבחן ולמסור שיעור לדוגמא, לא כל אחד מסוגל לזה, ואילו להיות אבא זה הרבה יותר קשה, אך לזה לא צריכים שום לימוד שום מבחן שום הכנה ושום הסמכה, פתאום נולד ילד, זהו, הוא כבר אבא ואח"כ הוא כבר סבא.

רחל ראתה שללאה יש ילדים ולה אין ילדים, אמרה רחל למה לאה זכתה בילדים יותר ממני, האם היא צדקת יותר ממני? עד שלפתע ראתה את ראובן שלפי החשבון היה בן חמש, הולך לשדה ולא לוקח מחיטים ושעורים, כי זה גזל, ולקח רק דודאים שהם הפקר, חשבה רחל איזה חינוך לאה הכניסה לראובן

בשמה פעמיים ה', אחד בשביל עצמה ואחד בשביל רחל ויפקדו שניהם, וזה הפירוש "ואבנה גם אנכי מזמנה".

"ותתן לו את בלהה לאשה" (ל' - ד')

במדרש מובא המשא ומתן שהיה בין יעקב לרחל כדלהלן, ויחר אף יעקב ברחל ויאמר וגו', אמר לו הקדוש ברוך הוא כך עונים את המעיקות, חייך שבניך עתידים לעמוד לפני בנה. ויאמר התחת אלקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן, ממך מנע ממני לא מנע. אמרה לו כך עשה אביך לאמך, לא חגר מתניו כנגדה. אמר לה אבי לא היה לו בנים אבל אני יש לי בנים. אמרה לו וזקנך לא היה לו בנים, וחגר מתניו כנגד שרה. אמר לה יכולה את לעשות כשם שעשתה זקנתי. אמרה לו מה עשתה, אמר לה הכניסה צרתה לתוך ביתה. אמרה לו אם הדבר הזה מעכב [בראשית ל], הגה אמותי בלהה בא אליה ואבנה גם אנכי, מה זו נבנית על ידי צרתה אף זו נבנית על ידי צרתה. [מדרש רבה ע"א - י']

שואל רבי אברהם יפה, מה רוצה יעקב מרחל, האם מסירות הנפש שוויתרה על עתידה כשמסרה את הסימנים ללאה כדי שלא תתבייש בליל החתונה אין זאת הקרבה מספקת, הרי במקום להינשא ליעקב באותו לילה ויתרה ולא ידעה מה יפול בחלקה, ובפרט שציפתה בקוצר רוח לרגע זה שבע שנים, האין די בזה, וכי צריכה היא להקרבה נוספת? ומתרגן, יעקב ראה ששערי דמעות נעולים, וכל העצה להיושע זה לפעול בהנהגת "מידה כנגד מידה", כלל הוא שבו מנהיג הבורא את עולמו, במידה שאדם מודד מודדים לו, וכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים, המעביר על מידותיו מעבירים לו על כל פשעיו. אומר יעקב לרחל, אמנם אי אפשר לתאר את ההקרבה העצומה מצדך כשמסרת את הסימנים ללאה, אבל לא עשית זאת כדי שלא תלד, אלא עשית זאת כדי שלא תלד, את צריכה להקריב בשטח זה עצמו, למסור את שפחתך כדי שתלד, ואין שום עצה אחרת.

"ותאמר רחל נפתולי אלוקים נפתלתי עם אחותי גם יכולתי ותקרא שמו נפתלי" (ל' - ה')

נפתלתי, לשון עיקש ופתלתל, התעקשתי והפצתי פצירות ונפתולים הרבה למקום. גם יכולתי, הסכים על ידי. [רש"י].

בקונטרס משיחותיו של המשגיח רבי יוסף לייב ננדיק הי"ד כתב: ראה עד כמה חשובה היא הנחישות והעקשנות, אלו מאמצים אדירים השקיעה רחל על מנת לזכות בפרי בטן, כמעט לא השאירה איזו תחבולה שלא עשתה, והיא הצליחה על ידי שהתעקשה והפצירה הרבה בתפילות עד שהקב"ה התרצה. כיוצא בו מצינו אצל משה רבנו, כשנגזרה עליו גזירה שלא להיכנס לארץ, עמד בתפילה כמניין ואתחנן. והשאלה, מנין שאבו את כוחם העצום, להתמיד ולהתפלל ולהתעקש לפני בורא עולם? וההסבר, זהו כוחו של האדם, לא לוותר, שיתעקש כלפי עצמו עד קצה גבול היכולת. שום אדם גדול לא צמח מעצמו, אלא בכח ההתמדה העצומה במשך שנים הגיעו לאן שהגיעו.

"ותאמר לאה בא גד" (ל' - י"א)

בא מזל טוב... ודומה לו העורכים לגד שולחן [ישעיהו ס"ה] ומדרש אגדה שנוולד מהול, ולא ידעתי על מה נכתב תיבה אחת. [רש"י]

"ותקרא שמו יששכר" (י' - י"ה)

ב"דעת זקנים" מבעלי התוספות מביאים, שבמילה יששכר יש פעמיים את האות ש', אחת בשביל ש"נתן אלוקים את שכרי", ואחת כנגד "שכור שכרתך בדודאי בני", ומפני שהוא לשון גנאי, לכן אינו נקרא אלא בשין אחת, ישכר. ויש להקשות אם יש בזה גנאי מדוע לאה עצמה קראה שם שיש בו לשון גנאי ומזכיר שקנתה אותו בדודאי בנה, אלא משום שהיא עצמה ידעה שעשתה זאת לשם שמים, כדי להעמיד בנים, ולא היה לה להתבייש בכך. אבל מכיוון שהדבר לא היה ידוע לאחרים, ואפשר לחשוב שאולי ח"ו עשתה את זה להנאת עצמה, לכן לא מזכירים את השין השנייה.

אומר ה"חתם סופר", שבפעם הראשונה שקוראים 'יששכר' בתורה קוראים אותו ככתבו וכופלים את האות ש', ולא ישכר עם ש' אחת, כדי לכטא את השם המלא הנכון. ובשאר פעמים קוראים רק עם ש' אחת.

והמנהג הנפוץ לקרוא תמיד יששכר בש' אחת, ויש נוהגים כהחת"ס שקוראים בפעם הראשונה בשני ש'.

"ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה" (י' - י"א)

פרשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמה אם זה זכר לא תהא אחותי כאחת השפחות והתפללה עליו ונהפך לנקבה. [רש"י].

איזה דין עשתה לאה, כתוב בגמ' בברכות [פ.], אמר רב: לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה, שנים עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני וארבעה מן השפחות, הרי עשרה, אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות, מיד נהפכה לבת, שנאמר "ותקרא את שמה דינה".

אומר רבי יעקב גלינסקי אם נתבונן בפרשה זו נראה מה גדול כוחו של ויתור ומה גדול שכרו של המוותר אף אם לא נראה זאת באופן מידי.

לנו אין מושג בגודל קדושת השבטים ואף איננו יכולים להשיג בקדושתו של שבט אחד, אך האמהות, רחל ולאה בוודאי ידעו את רום ערכו של כל שבט ושבט, ואע"פ כן לאה אמנו התפללה לה' שלא תזכה לעוד בן, וויתרה בזה על שבט נוסף, והקב"ה שמע לתפילתה והעובר התהפך מזכר לנקבה. מסירות נפש כדי שאחותה לא תתבייש. אמנם ילדה בת אך הפסידה שבט, אך כל זה במבט ראשון כי בטווח הארוך היה בזה רווח כפול, כפי שיתבאר. והנה ניתן לחשוב כי בת זו שנולדה מתוך מסירות נפש ותפילות מיוחדות, בוודאי שתזכה בחתן מובחר, אך לא, דינה נלקחה לשכם, יחשוב כל אחד במרירות, האם זה תשלום עבור מסירות נפש והויתור הגדול שנולדה דינה? וכי זו "אידישע נחת" ששולם ללאה אמנו, זה השכר על המסירות? אבל כשנעיין ב"פרקי דר' אליעזר" [פרק י"ח], נגלה דבר נפלא. משכם בת חמור נולדה לדינה בת, ובת זו יהודיה היא על אף שאביה היה גוי, ובכל זאת השבטים רצו להרגה, ויעקב אבינו מנע מהם וכתב לה קמע ותלה בצווארה ושילחה והלכה לה. ירד מיכאל המלאך והורידה למצרים, לביתו של פוטיפרע, שהיתה אסנת ראויה ליוסף לאשה, והיתה אשתו של פוטיפרע עקרה וגידלה אותה כבת, וכשירד יוסף למצרים לקחה לו, שנאמר "ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע כהן און לאשה" (בספר הישר כתוב שזרקה לו מהחומה את שם הקודש, ולכן הבין להתחתן איתה), ונולדו להם שני בנים מנשה אפרים שבטי קה. ההמשך ידוע, יעקב אבינו מברך את יוסף ואומר לו אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי [בראשית מ"ה ה.]. ושבט יוסף נחלק לשני שבטים, לכל ענין לדגלים ולחלוקת הארץ, כלומר, בתחילה לאה הפקירה שבט

שילד בן חמש מסתובב בשדה והוא יודע לא לקחת מגזל, זה סימן שלאה יודעת איך לחנך, ואמרה לעצמה אני לא יודעת אם אני מסוגלת לחנך כל כך טוב, ויכול להיות שבגלל זה אני לא ראויה להיות אמא, לכן אמרה ללאה אני רוצה "מדודאי בנדך", סתם דודאים לא חסר לי, אני יכולה ללכת לשדה ולקחת, אבל היא רצתה לקחת את הדודאים האלו, לא כדי לאכול אותם, אלא לתלות אותם על הקיר, לשם סימן "ככה מחנכים ילדים", זה הדוגמא שמוזה היא תלמוד לעצמה איך מחנכים ילדים, שלוקחים רק דודאים של הפקר ולא משהו אחר, לדעת איך להשריש לילדים קטנים שאסור לקחת מהשני, והיא חשבה שעל ידי זה היא תזכה לילדים.

ובזה מיושב למה היה כדאי לרחל לוותר על יעקב באותו לילה בשביל דודאים, וכי בשביל דודאים מוותרים על יעקב, אלא שחשבה שע"י הדוגמא של הדודאים תזכה לילדים.

חינוך זה שלא יקחו דבר שאינו שלהם, הושרש אצל בניו של יעקב אבינו, ורואים את זה במקום נוסף, כשלבן הגיע ליעקב, אמר יעקב ללבן [י"א - י"ז] "כי משישת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך שים כה נגד אחי ואחיק ויוכיחו בין שנינו". דהיינו שלבן לא מצא שום דבר גנוב בין הכלים של יעקב וילדיו.

אומר רבי שמשון רפאל הירש זצ"ל, בדרך כלל כשנכדים נמצאים אצל הסבא, מרגישים שהכל מותר, פה לוקחים משחק, פה לוקחים איזה ספר... עשרים שנה היו בבית הסבא לבן, ועכשיו יעקב מגיע ואומר שלא לקח כלום, לא מצא שום דבר ששייך ללבן, הילדים לא לקחו כלום, זה מראה על החינוך של יעקב והאימהות.

כך באמת צריכים לחנך, שהשם יעזור שכולנו נזכה לחנך את הילדים להיות גדולים בתורה ויראה ביחד עם אמת ומידות טובות.

"ותאמר רחל לכן ישכב עמך הלילה" (י' - י"ז)

רעיון נפלא אומר ה"חתם סופר". רחל ויתרה ללאה פעמיים. פעם אחת כשנסרה לה את הסימנים, ואצלנו, "המעט קחתך את אישיו", ורחל מסכימה ואומרת "לכן ישכב עמך הלילה". בגלל שני ויתורים אלו, זכתה רחל ששני בתי מקדשות ייבנו בחלקו של בנימין. הבנין הראשון עמד ארבע מאות ועשר שנים, והבניין השני ארבע מאות ועשרים שנה, בסה"כ שמונה מאות ושלושים שנה. המילים "יש-שכר לפעולתך" שאמר הקב"ה לרחל שוות בגימטריה ל- שמונה מאות ושלושים - יש שכר לפעולתך, שתי בתי מקדשות.

"ותאמר רחל לכן ישכב עמך הלילה" (י' - י"ז)

בהספרו של דוד המלך על יהונתן, אומר דוד, צר לי עליך אחי יהונתן נעמת לי מאוד נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים" [שמואל ב' א' כ"ד]. מה כוונת דוד בדבריו, מבאר הרמ"ע מפאנו כאשר אדם זוכה במשרה גבוהה, הוא משתדל עבור קרוביו. אבל לוותר על כסאו, וודאי שלא. יהונתן היה בנו של שאול, ומוותר על כסאו לטובת דוד. אומר דוד, תכונה זו של ויתור, באה לך בירושה, שהרי אני משבט יהודה ואתה משבט בנימין. הסבתא שלך היא רחל, והסבתא שלי היא לאה. הסבתא שלך כבר וויתרה לסבתא שלי, וממנה ירשת את התכונה הזאת. מאיפה זה בא לך? "מאהבת נשים" - מאהבת רחל ללאה.

אחד, פעלה במסירות נפש, ובאותה שעה אכן לא הבחינו בתוצאות, ואדרבה, היא קיבלה סטירה לכאורה, אבל בסוף זכתה לכפליים - "כל הדוחק את השעה, השעה דוחקת", אבל אם אדם לא דוחק את השעה, ויש לו זמן להמתין בסבלנות, הוא יכול לראות נפלאות כיצד בשמים משלמים בשביל מסירות נפש, כפי שאסנת זכתה להתחתן עם יוסף והעמידה שני שבטים. [הרעיון הובא בספר "להגיד"]

"ויזכור אלקים את רחל וישמע אליה אלקים ויפתח את רחמה" (י' - כ"ג)

זכר לה שמסרה סימניה לאחותה. [רש"י].

בספר "נחל אליהו" כותב, יש כאן לימוד גדול. כאשר הולכים בדרך הישרה, לא מפסידים לעולם, גם אם בתחילת הדרך נראה שהבחירה לנהוג ביושר ומתוך התחשבות בזולת מהווה הקרבה, ונדמה שהבוחר בדרך זו מפסיד, בסופו של דבר מתברר שהכל היה כדאי, ולפעמים אותו דבר עצמו מביא את הרווח. דבר זה אנו למדים מרחל אמנו שסיכנה את כל עתידה כאחת האמהות של עם ישראל, ובלבד שלא תיכלם אחותה, היא מסרה לה את הסימנים אע"פ שלא היתה בטוחה בכלל שיעקב יישא שתי אחיות, וגם אם יישא אותה בנוסף ללאה, היא לא תהיה יחידה שתביא את השבטים לעולם, כפי שבאמת היה, שילדה רק את יוסף ובנימין, ואמרה, שעכשיו עבודת ה' שלה היא למנוע את הכושה מאחותה ולא עשתה חשבונות של רווח והפסד. ברבות הימים התברר, שדווקא הפעולה שנראתה כמעשה הסוגר בפניה את השערים לעתיד הגדול שנועד לה, דווקא היא פתחה בפניה את השערים הנעולים. לא רק שלא הפסידה, אלא הדבר שהיה נראה כהקרבה הביא לה את העתיד המיוחל, שהוברר הדבר למפרע שהיא היתה עקרה, ורק בזכות מסירת הסימנים פתח לה ה' את רחמה. אילו לא היתה מוסרת את הסימנים, היתה נשארת עקרה ואז היה לוקח יעקב את לאה והיא היתה מעמידה את כל י"ב השבטים. המסקנה היא אפוא, שלעולם אין לעשות חשבונות של רווח והפסד לפי ראות עיני האדם, אלא יש לעשות את רצון ה' בתמימות. הרב שך היה רגיל לומר: נער הייתי וגם זקנתי, ולא ראיתי שמישהו הפסיד כתוצאה מוויתור שוויתר.

"ויזכור אלקים את רחל וישמע אליה אלקים ויפתח את רחמה" (י' - כ"ג)

זכר לה שמסרה סימניה לאחותה. [רש"י].

רבי משה חברוני דיבר ביום כיפור לפני נעילה, וכה היו דבריו, המתבונן בדברי רש"י עומד ותוהה, מדוע רחל היתה צריכה להמתין שנים כה רבות ורק עכשיו זכר לה ה' את הסימנים שמסרה, מדוע לא שילם לה הקב"ה על המעשה הגדול הזה מיד לאחר שעשתה אותו? ותירץ, מכאן אפשר ללמוד יסוד גדול וחשוב, ובפרט בשעה נעלה ונעילה זו, מסירת הסימנים ודאי הוא מעשה נעלה ביותר, שבכך ויתרה על הזכות הגדול להינשא ליעקב אבינו, בחיר האבות, ולהיות אמם של שבטי קה, היא לא העלתה בדעתה שיעקב יקח שתי אחיות. יתרה מזו, היא היתה עלולה ליפול על ידי כך לידו של עשו הרשע, אע"פ כן היה אפשר לומר שהיתה זו התעלות רגעית שלא נמשכה זמן רב, כפי שמצוי גם אצל בעלי מעלה, שבשעת התעלות מיוחדת הם מסוגלים להתעלות מעל עצמם, אבל במשך הזמן ההתעלות פגה, ואז הם עלולים לומר שבמצבם הנוכחי הם לא היו נוהגים כפי שנהגו בשעת ההתעלות, ולפעמים יתכן שברבות הזמן הם אפילו יתהו על הראשונות ויצטערו על מה שעשו. מתי הוכח שהוויתור של רחל נעשה

בשלימות ללא רבב, וגם לאחר שנים, אחרי מעשה הדודאים. רחל מבקשת מלאה "תני נא לי מדודאי בנך", לאה עונה לה: "המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני"? אנו היינו מצפים שרחל תקפוץ ותאמר לה, מה? אני לקחתי לך את יעקב, הרי כל מה שאת נמצאת בבית הזה הוא בזכות הוויתור שלי על הסימנים! במקום זה, עונה לה רחל "לכן ישכב עמך הלילה", היא מקבלת את הטענה ומצדיקה את דברי לאה. כאן הוכח עומק הוויתור ועוצם גודל התעלותה של רחל. הנה, זמן רב חלף מאז, ואע"פ כן אין שום שמוץ של חרטה, אדרבה, מדבריה מובן שהכל מובן מאליו, כאילו כך היה צריך להיות ואין כאן שום ויתור. והדברים מגיעים עד כדי כך שללאה אין שום תחושה שנעשה עבורה משהו מיוחד. כל זה נבע מהתנהגותה של רחל, שיצרה רושם כאילו לא היה כאן ויתור, ולכן אחרי המעשה הזה זכר לה הקב"ה שמסרה את הסימנים ונפקדה. סיים רבי משה חברוני את דרשתו ואמר, המבחן שלנו זה לא ההתעלות עכשיו, אלא שכל הקבלות שנקבל וכל ההתעלות שעלינו ביום זה, אם יישמרו לעתיד יוכיחו עד כמה התעלינו בשעה זו של התעלות של קבע, התעלות עקבית ויציבה.

"ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלקים את חרפתי" (י' - כ"ג)

חרפתי וכו' ואגדה, כל זמן שאין לאשה בן, אין לה במי לתלות סרחונה, משיש לה בן תולה בו, מי שבר כלי, בנך, מי אכל תאנים אלו, בנך. [רש"י].
הדברים מפליאים, וכי זהו מעלת הבן אצל רחל אמנו, שמוזכרים דברים של מה בכך, לעומת האושר הגדול שלאחר הרבה שנות עקרות ילדה בן משבטי קה? מתרץ **רבי לייב חסמן**, כשאדם איבד כובעו וחבירו רץ אחריו ונכנס למים כדי להוציאו, הרי הוא מודה לו מאוד ומכיר לו טובה על זה, ואם הוא עצמו היה בסכנה ונפל לים, ובא חבירו והצילו, וגם הציל לו את כובעו, מטבע האדם, שמרוב שבח והודיה על הצלת חייו, לא נחשב בעיניו כלום מה שהצילו לו גם את כובעו. אמנם, ממידת האמת והכרת טובה, ראוי לו להודות על כל דבר ודבר בפני עצמו, וכי בגלל שעשה דברים גדולים יותר, בטלה חובתו לגבי דבר הקטן. זה מה שהזכירה רחל אמנו, שלא תשכח לעולם להכיר טובה גם על דבר קטן כזה של "אסף אלקים את חרפתי", ומתוך גדולתה הזכירה גם ענין קטן שאין אדם שם לב אליהם.

"ויאמר נקבה שרך עלי ואתנה" (י' - כ"ג)

צריך להבין, מה קרה פתאום שלבן הארמי מציע ליעקב את שכרו, ומאיךדך למה באמת יעקב לא רוצה לקבל את שכרו מלבן, מה הוויכוח ביניהם?
מבאר ה"רד"ק, כשיעקב מבקש מלבן להתחיל לעבוד בשביל פרנסתו, מציע לו לבן מיד, משכורת קבועה בלא שיעטרך לדאוג לפרנסתו, הבין יעקב שבהכרח מטרת לבן בהצעה זו, לעקור את הכל, איך? ברגע שתהיה ליעקב משכורת קבועה, ולא יצטרך לדאוג לפרנסתו - לא ירגיש תלוי בקב"ה המפרנס לכל, ולכן מסרב יעקב לשמוע, ועונה ללבן בנחרצות "לא תתן לי מאומה". אני לא רוצה משכורת קבועה, אני רוצה לחיות ולהרגיש מידי יום ביומו שפרנסתי ופרנסת אנשי ביתי תלויה אך ורק בקב"ה, המחליט וקובע כמה תהא משכורת.

"ויקח לו יעקב מקל לבנה" (י' - ל"ז)

יעקב עשה כביכול תחבולות כדי שיוולד מהצאן מה שסיכס עם לבן, ולכאורה מדוע עשה תחבולות אלו הרי הכל בידי שמים, אך אפשר להבין לפי מה שמביא

אשר לאבינו" וחוז' מזה "ומאשר לאבינו" - מכספו של אבינו "עשה את החיל הזה" כלומר גם מהצאן שנשא אצל לבן עשה יעקב תחבולות כדי לעשות את החיל הזה. ולכן יעצו לו בניו, שישנה את מעשיו להיות כיעקב, ויעשה עצמו צדיק, וישב בבית המדרש וילמד וישנה פניו כלפי חוץ כפני תם, ואז גם יעקב יחזור למידתו, מידת האמת. וכשראה יעקב שלבן נעשה צבוע ושינה את מראהו, אמר, כעת אי אפשר להיות איתו יחד, כי הצבוע גרוע יותר ממי שמגלה את פרצופו האמיתי. וזה מה שאומר יעקב "רואה אני את פני אביכן כי איננו אלי כתמול שלשום" - שנשתנה ונעשה צדיק במראהו, ולכן אני חייב לברוח מכאן.

"וישמע את דברי בני לבן לאמר" (ל"א - א')

אומר רבי שמשון רפאל הירש, הרי גם לבן היה מלא תרעומת על יעקב, כמו שכתוב בפסוק ב' שפני לבן לא היו כתמול שלשום, ומדוע משמיעים את דבריהם, אלא שהם קפצו בראש. חינוך זה נתחנכו אצל לבן אביהם, הם למדו זאת ממנו - "ויען לבן ובתואל" הדיוט קופץ בראש.

"ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה" (ל"א - א')

ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר, אין כבוד אלא כסף היך מה דאת אמר [נחום ב'] בוז כסף בוז זהב ואין קצה לתכונה כבוד מכל כלי חמדה. וכו'. [בר"ר ע"ג - י"ב] המשנה במסכת אבות [ג - ג] אומרת "אין כבוד אלא תורה", שנאמר "כבוד חכמים ינחלו", שואל הגר"א מוילנא, הרי שכבוד הוא כינוי לכבוד התורה ולא כסף. ומתריץ, בכל התנ"ך לא נמצאה המילה כבוד חסרה ללא ו', אלא בשתי מקומות בלבד. כאן, ובספר נחום, מקום שממנו מביא ר' לוי ראיה. ובשאר המקומות מופיעה מילה זו בכתוב מלא, והסיבה לכך שהכבוד כאן ובספר נחום אינו אלא כבוד מדומה, כבוד חסר, שאם יחסר הכסף שגרם לכבוד, יחסר גם הכבוד, אבל בשאר המקומות כתוב כבוד בכתוב מלא, וזאת באמת המוונה לכבוד התורה, שלעולם אינו חסר. וכאן הרי בניו של לבן התלוננו, כמוכן לא על התורה שהחסיר יעקב לאביהם, כי אם על ממון אביהם שנחסר בידי יעקב שהוא כבוד מדומה.

"וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו" (ל"א - ד')

מדוע הזכירה התורה שיעקב קרא להם אל צאנו, ומה זה בא ללמדנו, בספר "נחל אליהו" תירץ, התורה באה ללמדנו מהי מידת חסידות. יעקב היה רועה את צאן לבן בנאמנות ובמסירות, וגם בשעה שהיה עומד לעזוב את בית לבן על פי הדיבור, לא השאיר את הצאן רגע אחד בלי שמירה, שהרי עדיין היה רועה את צאן לבן הנותרות, ולכן קרא לרחל וללאה אל צאנו אל השדה. וזה הגמ' אומרת בב"ק [ג'] שלומדים דיני שמירה מהנהגת יעקב.

"ויאמר להן ראה אנוכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמול שלשום ואלוקי אבי היה עמדי" (ל"א - ד' - ה')

רבי יהונתן אייבשיץ בספרו "יערות דבש" [חלק ב' דרוש ג'] שואל, לשם מה היה צריך יעקב לומר בסוף דבריו "ואלוקי אבי היה עמדי", מה זה נוגע להתנהגותו של לבן ליעקב? ומתריץ, המשנה באבות [ג' - ג'] אומרת, כל שרוח הבריות נוח הימנו רוח המקום נוחה הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוח הימנו אין רוח המקום

רש"י בשם המדרש על הפסוק "וארא בחלומי והנה העתודים העולים על הצאן", שהיו המלאכים מביאים את הצאן מהעדר של לבן לעדר יעקב, ראה יעקב שרצון ה' שיתעשר, אך כדי שלא יהנה ממעשי ניסים, עשה ענין המקלות שיהיה לו הכל בדרך הטבע.

ה"אמרי אמת" מתריץ, הרי לבן החליף את משכורתו פעמים רבות, ומצד הדין כסף זה כבר היה שייך ליעקב, ואמנם מצד עצמו יעקב יכל לוותר, אך יעקב נדר נדר ליתן מעשר מכל, ועל זה לא יכל לוותר כי לגבי מעשר אינו רשאי לוותר ולכן עשה את כל התחבולות.

אמנם ברור הדבר שבדרך הטבע הצאן לא ממליט עיזים שחורות וולדות מנוקדות בגלל שהן מביטות במקלות, אלא אומר רבי אייזיק שר שהיה בזה מעשה שעל ידו יוכל הנס לחול. ולכן לבן בוודאי לא התנגד לכל זה, וכל מה שיעקב עשה נראה לו כדברים בטלים, אבל יעקב אבינו לימד את לבן כי הקב"ה מנהל את העולם, ומשיגה בפרטי כל ענייני האדם, עד שילדו כולם נקודים. לכן מובא בדברי חז"ל כי יום לפני הלידה בא לבן ושינה את תנאו, ויעקב הסכים לכך, להוכיח עד היכן מגיעה השגחת הבורא על יראיו המייחלים לחסדו.

בתום שיעורו הקבוע של מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, נכנס לרכבו בחור וביקש לשאול שאלה כלשהי. שאל אותו הרב אלישיב בבת שחוק: "און פרשת השבוע קענסט'ע שוין"? (- ופרשת השבוע אתה כבר יודע!?) הבחור, שמכריו מגדירים אותו כעילוי נענה בבטחה "כן...". המעשה התרחש בפרשת ויצא, ומרן שאל אותו כך: "רש"י אומר בפרשה [ל"א - י] שהמלאכים היו נוטלים את הכבשים מצאן לבן ומעבירים אותם לצאן יעקב - וכי לא חשש יעקב אבינו מגזל עכו"ם?" נענה הבחור: "וואז הייסט, אנשים רואים מלאכים מתעופפים, תופסים כבשים ועושים עמם כרצונם - אין לך זוטו של ים גדול מזה!..." למשמע התשובה נמסך חיוב רחב של שביעות רצון על פניו של רבינו.

"ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים" (ל' - ל"ה)

בהושענות להושענא רבה אומרים "למען מיחם מקלות בשקתות המים הושענא והושיעא נא". איזו זכות היא זאת שנוכיר אותה בכל שנה ביום גדול כהושענא רבה? אלא אנו מזכירים לקב"ה, שאפילו איש אמת כיעקב היה ג"כ מוכרח ללכת בדרכים עקומות אחרי שגר עשרים שנה עם לבן. ומה אנו נגיד, אלפיים שנה אנו נמצאים בין האומות, בין זאבים רמאים ונוכלים. מה הפלא אם הרבה פעמים אנו מוכרחים לסטות מהדרך הישרה ולפעול נגד הצדק והמצפון.

"וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום וכו'" (ל"א - א' - ה')

מוסופר, האדמו"ר מסאטמר בעל ה"דברי יואל" ישב באסיפה בביתו, ותקף את אלו הנקראים "צבועים", העושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס. ושאל, מהו כפל הלשון "לקח יעקב את כל אשר לאבינו, ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה". ועוד קשה, מדוע השתנו פני לבן, עד שיעקב היה חייב ללכת משם ולברוח? ותירץ, אחרי כל מה שעשה יעקב עם הצאן, התפלאו בני לבן, הלא יעקב איש אמת, ואיך רימה את לבן. אבל יעקב באמת קיים "עם עיקש תתפתל". ובתחילה לקח מעט צאן, ועל זה אמרו בני לבן "לקח יעקב את כל

נוחה הימנו", ולכאורה הרי הגמי' במסכת כתובות [ק"ה]: אומרת: תלמיד חכם שמקובל על בני עירו סימן רע עבורו, כי זה סימן שהוא לא מספיק מוכיח אותם, הרי רואים ההיפך, שאם רוח הבריות נוחה ממנו זה סימן שרוח המקום לא נוחה ממנו? ותירץ, "רוח הבריות" אין הכוונה להמוני העם, אלא הכוונה לתלמידי חכמים, וההיפך, אם דעת התלמידי חכמים נוחה ממנו, זאת ראייה שרוח המקום נוחה ממנו. יעקב הבין שרחל ולאה חושבות שאם פני לבן איננו אליו כתמול שלשום, סימן שגם רוח המקום אינו נוחה ממנו, לכן הודיע יעקב "ואלוקי אבי היה עמדי", שרוח המקום כן נוחה ממני, ולכן לא "כלול" בתוך הבריות שיש להתחשב בדעתם.

"ויאכל גם אוכל את כספנו" (ל"א - ט"ו)

כתב בספר "מעיינה של תורה", טבעו של אדם הגון וישר, כשיש לו הרבה חובות ואין לו אפשרות לפרוע אותם, הוא אוכל בלי תאבון. ואילו אדם שאינו הגון, אוכל תמיד בהנאה אף שיודע שהוא אוכל רכוש אחרים. וזה שאמרו בנות לבן, "ויאכל" - אוכל הוא את לחמו במצפון שקט, בו בזמן שהוא גם "אוכל את כספנו", ואין זה גורע כלל מתאבוננו והנאתו. עוד יש מפרשים, כשגוי אוכל ממון ישראל, הוא נהנה בכפליים, א'. על עצם האכילה, ב'. טעם מתיקות של גזל. וזה הפירוש "ויאכל גם אוכל", שתי אכילות מחמת שזה כספנו.

"ויברח הוא וכל אשר לו וכו' וירדוף אחריו" (ל"א - כ"א - כ"ב)

שואל ה"אור החיים" הקדוש, מה נשתנה בהליכה זו של יעקב אבינו שלא קפצה לו הארץ, הרי אפילו לאלעזר עבד אביו קפצה לו הארץ, ומן הנכון לעשות נס ליעקב אבינו להצילו מהרודף, ולא היה משיגו לבן.

ומתירץ, הקדוש ברוך הוא רצה להראות שיכול להצילו, גם אם לבן ישיג אותו, ואם היה עושה קפיצת הדרך, יאמר לבן שכביכול הקדוש ברוך הוא לא יכול להציל את יעקב מידי לבן, ולכן הוא עושה לו קפיצת הדרך.

עוד מתירץ ה"אור החיים", הדבר היה לתועלת עם ישראל לעתיד, כי לבן הרי חיפש את התרפים שלו, ויעקב אמר שמי שלקח התרפים לא יהיה זה גרם למיתת רחל, ולכן לא קפצה הארץ, כדי שתקבר רחל בבית לחם, במטרה עתידית שיתפללו שם ישראל כשיעברו שם בגלותם, ורחל אמנו תתפלל עליהם, כמו שכתוב "קול ברמה נשמע, נהי בכי תמרורים, רחל מבכה על בניה", וזה יהיה להם לסימן טוב, ולחזיון בגלותם, ולגאולתם הקרובה.

"השמר לך" (ל"א - כ"ד)

בתרגום יונתן בן עוזיאל, וכן בפרקי דרבי אליעזר [פרק ל"ז] כתוב, שמלאך ה' נראה אליו כשחרבו שלופה בידו. ואמר רבי זלמן סורוצקין, ללמדך, שאפילו רק לומר ללבן הארמי "השמר לך" אי אפשר אלא רק כשחרב שלופה כנגדו.

"השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע" (ל"א - כ"ד)

שואל ה"כתב סופר", בשלמא מה שהזכירו לא לדבר רע עם יעקב, הדבר מובן, אבל מדוע הזהירו שגם טוב לא ידבר איתו. ואמר ה"כתב סופר", בהגדה של פסח אנו אומרים, "ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים". פירושו, שאילו לא היה פרעה מוציא אותנו ממצרים מרצונו הטוב, היינו צריכים תמיד להודות לו שהואיל בטובו להוציאנו ממצרים. ולכן לא רצה הקב"ה שלבן יעשה טובות ליעקב, כדי שלא יצטרך יעקב להיות נכנע לו ולהודות לו על הטוב. ולכן גם היה צורך שלבן יגיד ליעקב שהקב"ה נגלה אליו והזהיר אותו, ושלא יחשוב שהוא צריך להודות ללבן על זה.

נוחה הימנו", ולכאורה הרי הגמי' במסכת כתובות [ק"ה]: אומרת: תלמיד חכם שמקובל על בני עירו סימן רע עבורו, כי זה סימן שהוא לא מספיק מוכיח אותם, הרי רואים ההיפך, שאם רוח הבריות נוחה ממנו זה סימן שרוח המקום לא נוחה ממנו? ותירץ, "רוח הבריות" אין הכוונה להמוני העם, אלא הכוונה לתלמידי חכמים, וההיפך, אם דעת התלמידי חכמים נוחה ממנו, זאת ראייה שרוח המקום נוחה ממנו. יעקב הבין שרחל ולאה חושבות שאם פני לבן איננו אליו כתמול שלשום, סימן שגם רוח המקום אינו נוחה ממנו, לכן הודיע יעקב "ואלוקי אבי היה עמדי", שרוח המקום כן נוחה ממני, ולכן לא "כלול" בתוך הבריות שיש להתחשב בדעתם.

"כי ראיתי את כל אשר לבן עשה לך" (ל"א - ט"ו)

"עתה קום צא מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מולדתך" (ל"א - ט"ו)

תחילה הסביר להם יעקב סיבת רצונו לברוח מלבן בנימוקים הגיוניים, החליף את משכורת עשרת מונים וכו', ורק לבסוף אמר להן שזה ציווי ה'. ואמר רבי שמחה זיסל מקלם, יעקב ביקש להקל עליהן את הניסיון, ולכן רצה להשפיע עליהן בתחילה בדרך השכל, ודיבר על העוול והקיפוח מצד לבן, ואח"כ גילה להן כי זה רצון ה'. ומזה נוכל ללמד הלכה למעשה בענייני חינוך, עדיף להסביר לילד או לתלמיד מדוע משתלם לו וכדאי לו לעשות מה שנצווה אותו, מאשר לומר לו עשה כי כך אתה מצווה לעשות, כדי להקטין לו את הניסיון, וכמובן הכל לפי העניין. [וע"ע בפסוק הבא].

"ותען רחל ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו הלא נכריות נחשבנו" (ל"א - ט"ד)

"כל אשר אמר אלוקים אליך עשה" (ל"א - ט"ז)

נשאלת השאלה האם הם חוזרות רק משום מצבן הרע בבית אביהן. הלא גם אם לא היו נחשבות כנכריות בבית אביהן, גם אם לא היו נמכרות וגם אם לא היה אביהן אוכל את כספן, גם אז היו מחויבות לקיים את ציווי ה', שציווי ה' חייבים לבצע גם בלי סיבה. וא"כ השאלה, למה רחל ולאה תלו את הסכמתן לקיום רצון ה' בזה שלא טוב להן בבית אביהן.

אומר הסבא מקלם, האימהות רצו להקטין לעצמם את הניסיון ושכנעו את עצמם בזה שבין כך הם נכריות ואין להם חלק ונחלה בבית אביהם, ועי"ז הניסיון לעזוב את בית אביהם יקטן. מוסיף הסבא מקלם שמזה צריך ללמוד, שהאדם שעומד בפני ניסיון צריך להקטין את ממדי הניסיון במידת האפשר, וממילא הניסיון שלו יקטן ויראת ה' תגדל.

רבי משה פיינשטיין לומד מתשובתם של רחל ולאה יסוד גדול, עדיפה הדרך לשמור תורה ומצוות בדרך נינוחה וקלה, מאשר לעבור דרך ייסורים שלא כל אחד יכול לעמוד בהם. משל למה הדבר דומה, אדם שגר עשרות שנים במקום שיש חילולי שבת, והוא מתפאר בזה שעל אף שהוא נמצא בסביבת מחללי שבת בכל זאת הוא עומד בניסיון ומעולם לא חילל שבת, אך התפארות זו אינה במקומה, כי אמנם הוא עומד בניסיון, אבל הדבר אינו מחייב שגם בניו ובנותיו יעמדו בניסיון, ואנו אף מתפללים בכל יום "ואל תביאנו לא לידי ניסיון", אלא עדיף היה לחנך את משפחתו בגודל מעלתה של השבת על ידי שהיה מראה את יופייה וטובתה של השבת, ועד כמה אין שום הפסד או אפילו מניעת רוח

ובספר "ילקוט הרועים", מתרץ, מפני מה היו אמותינו עקרות, שלא יאמרו לבן ומשפחתו ברכתו עושים פירות. שהרי לבן בירך את רבקה "אחותנו את היי לאלפי רבבה", ולכן רחל היתה עקרה, כדי שלא יאמרו שרחל ילדה מברכתו של לבן. נמצא שמברכותיו של לבן נמנע מהאימהות פרי בטן, וזאת האזהרה "לא מדובשך ולא מעוקצך" - כי מהברכות שלך, מהטוב שלך, יש רק צרות.

"ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך למה גנבת את אלהי" (ל"א - ל')
מדבריו של לבן משמע שיש קשר בין רצונו של יעקב לחזור לבית אביו לבין גניבת התרפים, והדברים טעונים ביאור מה הקשר בין הדברים. עוד צריך להבין מהיכן הביטחון של לבן שאכן יעקב הוא זה שגנב את הפסלים, וגם אם הוא גנב אותם כדי שלא יהיו ברשותו של לבן, מי אמר שהם כעת ברשותו אולי השליך אותם בדרך? בספר "מתוק האור" מתרץ, לבן טען ליעקב ואמר לו, ידוע לנו שבמשפחה שלך כל מי שיוצא לדרך זוכה לקפיצת הדרך, וגם אתה כשהגעת לכאן קפצה לך הדרך, וא"כ מדוע בדרך חזרה לבית אביך לא קפצה לך הדרך, והראיה שלך לא קפצה הדרך שהצלחתי להשיג אותך, אלא בהכרח עונה לבן מיניה וביה, כל זה בגלל שהפסלים שלי נמצאים אצלך, אמנם אתה רוצה לחזור לבית אביך ובמהירות, כמו שכתוב **"ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך"** וא"כ לכאורה אתה מעוניין בקפיצת הדרך שהרי **"נכסף נכספת"**, אז **"למה גנבת את אלהי"** שגם לך למניעת קפיצת הדרך, ומכאן לבן בטוח שהתרפים אכן נגנבו ע"י יעקב ונמצאים ברשותו.

ומדוע באמת לא זכה יעקב אבינו לקפיצת הדרך, כבר הבאנו לעיל [פסוק כ"ג] את תשובתו של ה"אור החיים" הקדוש, שאם יעקב היה זוכה לקפיצת הדרך לבן היה פוגש אותו אחרי שהוא כבר הגיע לארץ ישראל, ושם היה מתנהל הדין ודברים שבין לבן ליעקב שבו יעקב אמר **"עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה"** דבר שגם לפטירתה של רחל, ואז רחל היתה נקברת בארץ ישראל, אבל הקב"ה רצה שרחל אמנו תיקבר בבית לחם כדי שכשיצאו בניה לגלות יעברו בדרכם על יד קברה ורחל אמנו תתפלל עבורם.

"ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך למה גנבת את אלהי ויען יעקב ויאמר ללבן כי יראתי כי אמרתי פן תגזול את בנותיך מעמי" (ל"א - ל' - ל"א)
מדוע באמת רחל גנבה את התרפים? כותב ה"אבן עזרא" [פסוק י"ט], אמרו כי יש כח בחכמי המזלות לעשות צורה, בשעות ידועות תדבר הצורה וכו' והיה לבן אביה יודע מזלות ופחדה שאביה יסתכל במזלות לדעת אי זה דרך ברחו, וירדוף אחריהם, עיי"ש. אולם כותב רבי צבי חריף זצ"ל (מוכבא בחידושי רבי מנחם כ"ץ פרוסטין זצ"ל, עמוד קצ"ה) באמת לא היה יכול לבן להרע ליעקב, שהרי הלך עכשיו כדי לקיים מצות כיבוד אב ואם, ו"שלוחי מצוה אינן ניזוקין" [פסחים ה:]. אמנם זה שייך רק ביעקב, אך לא אצל שאר בני ביתו, ולהם לבן יכל להרע, ולכן גנבתם רחל.

וזו היתה כוונת לבן: **"ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך"** - לקיים מצות כיבוד אב ואם, ומאחר שאתה שליח מצוה - **"למה גנבת את אלהי"** - התרפים. **"ויעקב יעקב ויאמר ללבן כי יראתי כי אמרתי פן תגזול את בנותיך מעמי"**, כלומר, גם אם נכון הדבר שאני גנבתי, הרי זה בכדי שלא תוכל לעשות רעה לבנותיך, שהן אינן שלוחי מצוה.

"למה נחבאת לברוח ותגנוב אותי ולא הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשירים בתוף ובכינור" (ל"א - כ"ז)

אין יהודי שלא מגחך לשמע דברי לבן ליעקב. אם היינו רק יכולים להשיב ללבן היינו אומרים לו: 'סליחה, אתה אמיתית? איזה תוף ואיזה מחול? הלא אתה עשית הכל כדי שיעקב יתעכב אצלך...'

יחד עם זאת ראוי להביא את ביאורו הנפלא של ה"קדושת לוי" זיע"א [ד"ת לפ"ש], הגה ידוע הדבר כי הרע לא יכול לסבול את הטוב והטובמה לא יכולה לסבול את הקדושה. לבן הארמי לא הכיר בצדקתו ובקדושתו של יעקב כלל, אלא חשב אותו לרועה צאן פשוט. ורק כאשר הוא רודף אחרי יעקב מתגלה אליו האלוקים בחלום ואומר לו 'הישמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע'. או אז הוא מבין שיעקב הוא איש צדיק וקדוש.

וזו כוונת דברי לבן ליעקב 'למה נחבאת' למה הסתרת ממני את קדושתך וצדקותך והיית צריך לברוח? הלא אם רק היית מגלה את גודל קדושתך הייתי שמח להיפטר ממך, כי הרי אין הטובמה יכולה לסבול את הקדושה. ואז באמת הייתי משלח אותך בשמחה בשירים בתוף ובכינור.

"יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלוקי אביכם אמש אמר אלי" (ל"א - כ"ט)

אומר האדמו"ר רבי בונים מפשיסחא, ראו מה קרה ללבן שזכה פעם להתגלות אלוקית בחלום, שלא היה יכול לעצור ברוחו ולא לספר על זה ביותר משמוץ של גאוה. כי סה"כ מה היתה ההתגלות, אזהרה, ובכל זאת גם בזה היה יכול להתגאות.

ובספר "הכתב והקבלה" כתב, שלבן אמר **"יש לקל ידי לעשות עמכם רע"**, לא עמד בלשון יחיד, אלא עמכם לשון רבים. לבן הרשע מתפאר ברשעותו, שלא רק איתך הייתי בא בחשבון, אלא גם על כל משפחתך, שהם בעצם הבנות והנכדים שלי.

"יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלוקי אביכם אמש אמר אלי וכו' וכו' למה גנבת את אלהי" (ל"א - כ"ט - ל')

בספר "ארץ בנימין" לרב בנימין סופר (דיין) שואל, לשם מה מספר לבן ליעקב מה שאמר לו הקב"ה בחלום הלילה, הרי על ידי זה הוא מגביר את בטחונו של יעקב, שהרי לבן עצמו מודה שאין בכוחו לעשות לו רע, ומה היתה כוונתו בכך? עוד קשה, מה הקשר של המשך דברי לבן **"למה גנבת את אלהי"** לזה שהקב"ה נגלה אליו? ועוד יש להקשות, מנין ידע לבן שיעקב גנב את התרפים? מתרץ רבי קאפיל חריף אב"ד ווערבו, כשהגיע לבן ליעקב, ראה שיעקב מפחד ממנו, ואף שבוודאי בטח בקב"ה, בכל זאת חשש שמא יש בו חטא וא"כ אין לו הגנה, וכמו שמצינו בפגישתו עם עשיו. לבן הבין מדוע יעקב פחד, כי הקב"ה לא נגלה ליעקב כמו שנגלה אליו, והוא התפלא מדוע רק אליו נגלה הקב"ה ולא ליעקב.

כשפים ונקראים גם "דרך נשים", נמצאים אצלי. לפי פירוש זה יוצא, שבאמת רחל לא שיקרה, אלא אמרה באופן שמשמע לשתי פנים.

"ויהי ערב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי מה חטאתי" (ל"א - ל"ז)

לבן עונה ליעקב, הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא" עד היכן יכולה להגיע עזותו של לבן, הרי לבן חיפש ובדק בכל כליו של יעקב ולא מצא אפילו שרוך נעל שיעקב לקח, ובכל זאת עונה "הבנות בנותי וכו' וכל אשר אתה רואה לי הוא", עד היכן יכולה להגיע חוצפתו של אדם ועוד לעמוד ולשקר שקר כה גם? מסביר ה"חפץ חיים" לבן אמר ליעקב, מבחינתי אתה שקוף, אתה בכלל לא קיים, אין לך בכלל זכות קיום, ולכן הכל שלי.

בספר "כמוצא שלל רב" מביא בשם שו"ת "זית רענן" [ח"ב ליקוטי חידושי תורה] שמביא את דבריו של הזוהר הקדוש במעשה של אשת עובדיה שבאה אל אלישע ואמרת לו עבדך אישי מת והנושה בא לקחת את שני ילדיו בגלל החובות שהשאיר, אומר לה אלישע הנביא "מה יש ליכי בבית" [מלכים ב, ד - ב], אומרת לו אשת עובדיה "אין לשפחתך כל בבית כי אם אסוך שמן", אומר לה אלישע לך שאלתי כלים מכל השכנים ותמלאי בהם שמן, ההמשך ידוע שאשת עובדיה מילאה בכל הכלים שמן עד שהתמלאו כל הכלים שהביאה, נשאלת השאלה מדוע היה צריך שיהיה לה מעט שמן, נס כה גדול שכל הכלים מתמלאים שמן, האם צריך את המעט שמן כדי למלא את אותם, הנס יכל להתרחש שהכלים יתמלאו מאליהם אפילו בלי מעט שמן, אלא שהקב"ה לא עושה נס לתת ברכה אלא במה שכבר נמצא בעולם, ואפילו הוא דבר מועט, אבל כשאין לברכה על מה לחול הקב"ה לא עושה נס.

זו היתה טענתו של לבן כלפי יעקב אבינו, נכון, הרכוש שרכשת ניתן לך מאת ה', אבל הברכה חלה על מה שהיה אצלי בבית, שהרי מעצמך לא היה לך כלום - "כי במקלי עברתי את הירדן הזה" באת לביתי בלא כלום, אפילו מתנות לא היה לך לתת, והברכה חלה על רכושי. "הצאן צאני", הצאן שהיה לך בהתחלה היה ממני, והברכה שבירך אותך ה' לא היה שורה עליך בלעדי צאני, ולכן "וכל אשר אתה רואה לי הוא", שהרי אני הוא מסובב הברכה, אני העיקר. ועל טענה זו לא היה ליעקב אבינו מה להשיב.

"כי מיששת את כל כלי וכו' שים כה נגד אחי" (ל"א - ל"ז)

רבי יוסף שאול נתנון מסביר את הפסוק בדרך צחות, לאחר שלבן חיפש באוהליו ופשפש בכל כליו, לא ידע יעקב אם לבן לא ניצל את ההזדמנות ולא לקח משהו בקניין "אגב" ו"במשיכה", ולכן הציע לו בלשון אדיבה "מה מצאת מכל כלי ביתך שים כה נגד אחי ואחיד", הואיל נא חותני היקר ותפרוש את כל חפצך, לראות אם נחסר משהו, ואגב כך רצה יעקב לראות אם אין שם, בין חפציו של לבן, גם חפצים שלו.

"שים כה נגד אחי" (ל"א - ל"ז)

בהגדה של פסח כתוב כי לבן הארמי ביקש לעקור את הכל. מה המקור לזה. הנצי"ב מוואלוז'ין בשו"ת "משיב דבר" מדייק זאת מפרשתנו, לבן בדברו עם יעקב הוא אומר לו "יש לאל ידי לעשות עמכם רע", ומדוע דיבר לבן בלשון רבים, הרי עם יעקב לבדו דיבר, וכי באמת רצונו היה לפגוע גם בבנותיו ונכדיו? אלא מסביר הנצי"ב, לבן דיבר עם יעקב ועם ההולכים בדרכו, אלו שנתגיירו

הש"ך על התורה מעיר, לבן עושה צחוק מעצמו. יעקב גנב את האלוהים שלו? הרי בזה הוא מקטין את אלוהיו, כי אם הוא אלוהים, איך אפשר לגנוב אותו? והתשובה, גם לזה לא חשש לבן, העיקר שיוכל לקרוא ליעקב גנב.

"ויען יעקב ויאמר אל לבן וכו' עם אשר תמצא את אלוהיך לא יחיה" (ל"א - ל"א - ל"ב)

ומאותה קללה מתה רחל בדרך. [רש"י].

הגמ' במסכת ברכות [י"ט]. אומרת, לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן - ומסבירים, כי האמירה של דבר שלילי, עלולה לגרום להגשמתו, ולדיבור עצמו יש בו כח סגולי שמביאה כעין הזמנה לשטן.

על המצבה הראשונה בבית הקברות בפתח תקווה, חרוט "ברית כרותה לשפתיים". הסיפור שמאחורי מצבה זו הוא נורא! בית העלמין הוקם בשנת תרמ"ט, ובי"ט תשרי תרמ"ט נקבר שם הנפטר הראשון. כשקידשו את בית הקברות, כמנהג ישראל לקדש את חלקת האדמה לפני שקובעים אותה עבור קבורת נפטרים, הנפטר הנ"ל היה בין אותם אנשים שקידשו את בית הקברות. אחרי שסיימו, לפני שפנו ללכת, עמדו אותם קבוצת אנשים ושוחחו ביניהם, ובהלצה אמרו זה לזה, נו, מי יהיה כאן הנפטר הראשון? עמד אחד מן העומדים, והחזיר את תשובתו בהלצה, אין לי בעיה להיות הראשון. לא עברו עשרה ימים, והאדם נפטר! וכשקברו אותו, החליטו רבני העיר לרשום על המצבה, למען יראו וילמדו את סיפור פטירתו. ובאותיות גדולות נרשם "ברית כרותה לשפתיים".

ה"חפץ חיים" היה אומר, כמה צריך להיזהר בלשון. יעקב לא רצה שרחל תמות, אבל כיון שהוציא מפיו, נפטרה. מוסף הח"ח, נתאר לעצמנו מה היה קורה אם יעקב היה מקלל את יוסף, לאחר שהאחים חזרו וסיפרו לו על ה"מעללים" של המשנה למלך יוסף...

"עם אשר תמצא את אלוהיך לא יחיה וכו' הכר לך מה עמדי וקח לך" (ל"א - ל"ב)

רבי מאיר שפירא מלובלין מבאר את קללתו של יעקב לא כפשוטו, אמונתו של יעקב היתה בקב"ה בורא שמים וארץ. אמונתו של לבן, בעין ואבן מעשה ידי אדם, אין רוח בהם. וזאת היתה טענתו של יעקב: מה כל הרעש הזה? "עם אשר תמצא את אלוהיך", נניח שתמצא את אלוהיך! מה יועיל ומה תועלת בו? הרי "לא יחיה"! הרי זה בול עין, אין בו ממש! אבל "הכר לך מה עמדי", ראה איזה אל יש לי "וקח לך", קבל את אמונתי, אמונת אמת באלוקים חיים.

"ורחל לקחה את התרפים וכו' כי דרך נשים לי" (ל"א - ל"ד - ל"ה)

בספר "למחר אעתיר", הביא דבר נפלא ששמע מפי סבו הגרמ"מ ברסלוצ'ער. רבי ישעיהו פיק, בעל "מסורת הש"ס" אמר בשם רעייתו הרבנית - כוונתה של רחל באמרה "דרך נשים לי", שהתרפים נמצאים אצלה, והראיה, בפסוק "מכשפה לא תחיה" [שמות כ"ב - י"ז], פירש רש"י אחד זכרים ואחד נקבות, אלא שדיבר הכתוב בהווה, שהנשים מצויות מכשפות. - א"כ הכישוף נקרא "דרך נשים", שנשים דרכן לעשות כשפים. וזה שאמרה רחל, התרפים, שהם מעשה

בפסוק הראשון, מדובר על עזרה בשעה דחוקה, בלקיטת אבנים, ולעזרה בשעת הדחק מוכרח היה לקרוא לבניו. ידידים אחרים אינם אחים בשעת צרה.

"ויאמר לכן ליעקב הנה הגל הזה והנה המצבה אשר יריתי בני ובינך" (ל"א - נ"א)
לכן לא עזר ולא סייע כלום בבניית המצבה, רק יעקב ובניו התעסקו, כמו שכתוב "ויקח אבן וירימה מצבה ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים ויקחו אבנים ויעשו גל", ואומר הסטייפלר, לכן היה רגיל בשקרים, ולכן למרות שלא היתה לו יד ורגל בבניית המצבה, היה לו את העוז והחוצפה לומר "אשר יריתי".

מספרים, שאמרו לשקרן אחד, ניתן לך מאה שקל אם תגיד שקר מיניה וביה. אמר להם, הרי הבטחתם לי מאתיים. אותו הדבר עם לבן, עוד לא הספיקו לנוח מבניית הגלעד שאמורה להשכין שלום ביניהם, ומיד הוא מכריז "הנה המצבה אשר יריתי".

"אם אני לא אעבר אליך את הגל ואם אתה לא תעבר את הגל הזה ואת המצבה" (ל"א - נ"ב)

התבוננות בלשון הפסוק מגלה, שבעוד כלפי עצמו מעמיד לבן את הגל בלבד כמחסום שלא יכול לעבור, כלשון הפסוק "אם אני לא אעבר אליך את הגל", הרי שכלפי יעקב הוא מעמיד הן את ה"גל" והן את ה"מצבה" כמחסום שיעקב לא יכול לעבור. כלשון הפסוק "אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה". מה החילוק? מתרץ רבי מנחם נפתלי הוטנר [חותנו של רבי מאיר חדש] רבה של אישישוק בשם אביו רבי יוסף זונדל הוטנר זצ"ל, בן נח נידון בעד אחד, וא"כ כלפי לבן די בעד אחד, ולכן אומר "אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה". אבל יעקב שנידון כישראל, לכן העיד עליו שני עדים "ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת".

"וינשק לבניו ולבנותיו" (ל"ב - א)
משמע בפסוק שלבן נישק את בניו ובנותיו אבל לא ליעקב, אומר ה"חפץ חיים", כשיעקב הגיע כתוב "ויחבק לו וישק לו" כ"ט - י"ג, ופירש"י שם שלבן חשב שמרגליות טמונות בפיו, אבל עכשיו שידע שאין בזה ממש, לא היה לו סיבה לנשקו ולכן לא נשקו כשנפרד ממנו.

"וילך וישב לבן למקומו" (ל"ב - א)
כתוב בחז"ל, מה הפירוש למקומו, שבאותם ימים שרדף אחרי יעקב, נכנסו גנבים ורוקנו את ביתו, וכשחזר הביתה, חזר למצבו הכלכלי שהיה לפני שהגיע יעקב אליו. לעומתו, יעקב הלך לדרכו, הלך מחיל אל חיל, ועשיו הלך מדחי אל דחי. חיל בגימטריה 48 דחי בגימטריה 22, ההפרש בין חיל (48) לדחי (22) הוא 26, כמניין ה-ו-י-ה. מי שהולך עם אלוקים, הולך מחיל אל חיל, ולכן "ויפגעו בו מלאכי אלוקים". ומי שהולך בלעדי הקב"ה, הולך מדחי לדחי, ולכן "וישב לבן למקומו".

לקח מוסרי לומדים מפה, איך אדם יכול לחשוב שהנה הוא הצליח, הרוויח ועשה חיל, ובעצם זה כלל לא קשור אליו אלא ליעקב שהתארח אצלו, וברגע שיעקב עזב הכל חזר למקומו.

מכוחו של יעקב וליוו אותו בדרכו חזרה לארץ ישראל, כפי שאמר יעקב אבינו ללבן "שים כה נגד אחי ואחיק", מי הם אותם אחים? אלו אותן יושבי חרן שהתגיירו והלכו עם יעקב, בהם ביקש לבן לפגוע, רצונו היה לעקור, ואין מדובר רק ברצון להרוג את יעקב אבינו, כי אם "לעקור את הכל" - את כל היהדות, ותלמידים רבים קמו לו בכל הדורות, לכן, אומר הנצי"ב, נאמר בפסוק "ארמי אובד אבי", לא בלשון עבר, אלא בלשון הווה, ללמדנו כי "בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו", לא תמיד פיזית, אבל תמיד רוחנית.

"טרפה לא הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה" (ל"א - ט"ט)

יש לפרש, כי באמת על פי דין פטור שומר שכר מן האונסין, ובוה נכלל גם כן אונס טרפה על ידי חית השדה, אולם היות ויעקב אבינו ע"ה, היה גיבור ואיש חיל, כמו שנאמר לעיל: "ויגל את האבן מעל פי הבאר" - כמעביר את הפקק מעל פי הצלוחית, אם כן היה יכול גם כן להציל את השה מפי הארי וכדו', והיה מחוייב לשלם גם על האונס.

וזהו שאמר: "אנכי אחטנה" - אפילו אם היה אצלי באונס חטא בשוגג, מכל מקום "מידי תבקשנה" - מידי דייקא - יען כי בידי היה להציל.

"הייתי ביום אכלני חורב וקרחה בלילה ותדד שנתני מעיני" (ל"א - מ')

ה"פרדס יוסף" מסביר את המילה "הייתי", על פי משלו של המגיד מדובנא על הפסוק בתהילים [ל"א - י"ג] "נשכחתי כמות מלב הייתי ככלי אובד", בשעת שמחה שוכחים את העני והריהו כמות, ואם הוא כבר מגיע, הוא מקבל את השיריים, אבל אבד, אם נאבד איזה כלי בשמחה, מיד חושדים בו. "נשכחתי כמות מלב" אומר העני, אין מזמינים אותי לשמחה וכדומה, אבל הייתי, נזכרים שהייתי "ככלי אובד", כאשר נאבד איזה חפץ.

וזו דרכם של האומות בקשר לישראל, רק כשרע להם תולים שכל הרוע מגיע מישראל אבל את הדברים הטובים לא תולים בישראל. בשעת שלום והמדינה היא על מי מנוחות, אז אין מכירים בחלקם של ישראל בזה, אבל כשמתחילות הצרות, מיד מצביעים על היהודים כשעיר לעזאזל. וכן אמר אבימלך ליצחק [כ"ו - ט"ז] "לך מאתנו כי עצמת ממנו מאוד", אבל כשהוא עצמו התעצם מיצחק, זאת לא ראה. וזה גם הביאור בדברי הגמ' בסנהדרין [ק"ה:], בלעם סומא באחת מעיניו היה, היתה לו ראייה סלקטיבית לראות רק את הדברים "הגרועים" שעשו ישראל, אבל את הטובות שיצא לאומות העולם מישראל את זה לא ראה. וכן בפרשתנו, בני לבן אמרו "לקח יעקב את כל אשר לאבינו", אבל את ההצלחה והברכה שיעקב הביא לביתם לא ראו. אומר ה"פרדס יוסף" זה מה שאמר יעקב "הייתי" במציאות היום יומית כאשר "ביום אכלני חורב וקרחה בלילה", אבל כשבאתי על שכרי, אז שכחת מקיומי.

"ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים" (ל"א - מ"ו)

"לאחיו - הם בניו שהיו לו אחים לצרה ולמלחמה". [רש"י]

בפסוק נ"ד כתוב "ויקרא לאחיו לאכול לחם", פירש שם רש"י "לאחיו - לאוהביו שעם לבן", מדוע רש"י שינה, והבדיל בין אחיו הראשון - בניו, לבין אחיו השני - אוהביו. מתרץ רבי אליעזר רוקח, מחכמי ברודי, בפסוק השני מדובר על סעודה, ולסעודה, רחוקים נעשים קרובים, וכל הידידים הם אחים נאמנים. אבל

אומר ה"משך חכמה", גם במצרים כשפרעה אמר "טוב הארץ תאכלו", וכשהגיעו יעקב ובניו למצרים, היתה הארץ עשירה מאוד, וכשעזבו אבותינו אחרי מאתיים ועשר שנים, עשאוה כמצולה שאין בה דגים. א"כ, כל העושר של מצרים היה רק בשביל עם ישראל, כדי שלא ישתעבדו לאומה שפלה ועניה. וגם עפרון החיתי שנתמנה לשופט, אומר רש"י שאותו היום מינוהו לשופט, הוא בוודאי חשב על זה שסוף סוף השכילו אנשי חת להבין כמה תועלת יכולה החברה לקבל מכישרונותיו הברוכים. ובאמת, שהקב"ה לא רצה שאברהם אבינו ידבר סתם עם אדם, ולכן באותו יום מינוהו לשופט עליהם. וכמה פעמים גם אנו חושבים איך שאני מוצלח, ואיזו חכמה עשיתי כאן, והאמת, שיתכן שכל ההצלחה הזאת נובעת מהזכויות של בני הבית או סיבות אחרות.

"וישב לבן למקומו ויעקב הלך לדרכו" (ל"ב - א' - ב')

לבן חזר למקומו הראשון לדרגתו הראשונה, יעקב לעומתו הלך ממשיך הוא בהליכתו הולך ומתעלה, אומר ה"משך חכמה", התורה באה בזה לספר בגנותו של לבן, שהיה בעצם צריך להתעלות מעצם השהייה עם יעקב הצדיק במשך כל כך הרבה שנים, ובכל זאת רק יעקב הלך ממנו, לבן שב למקומו הראשון, למעמדו השפל, אם בדעות, אם במידות, רמאי וחומד ממון. אבל יעקב הלך לדרכו, למקומו לא נאמר אלא לדרכו, לדרכם של צדיקים שלא עומדים במקום אחד, אלא הולכים ועולים ממקומם הראשון למדרגות גבוהות יותר ויותר, ומוסיפים מעלה מיום ליום, כמו שכתוב בחז"ל כי ת"ח אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שתמיד הם נמצאים במצב של עליה מתמדת, אשר אותה ביטאו חז"ל כחסר מנוחה, ומיד יעקב מגיע למצב נעלה - "ויפגעו בו מלאכי אלוקים".

"ויפגעו בו מלאכי אלקים ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלקים זה ויקרא שם

המקום ההוא מחנים" (ל"ב - ב' - ג')

שתי מחנות, של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו. [רש"י]

רבי עזריה פיגו בספרו "בינה לעיתים" [דרוש ב'] מבאר מהי ההוספה שהוסיף יעקב "מחנה אלקים זה" ולא אמר סתם מלאכי אלקים? ומבאר, ליעקב היו "שומרי ראש" - מלאכים שהיו שומרים עליו בכל מקום שהלך בארץ ישראל ובחוץ לארץ, ונקראו על שמו "מלאכי יעקב", אבל עכשיו לכבודו שלח הקב"ה מלאכים משרתי עליו והם נקראים "מלאכי אלקים" ולא מלאכי יעקב, ויעקב אבינו הכירם שהם אינם אלו המלאכים השומרים עליו תמיד, ולכן, "כאשר ראם" אמר "מחנה אלקים זה", כלומר, זה אינו המחנה שלי, ולכן קרא למקום ההוא "מחניים", מחנה שלו ומחנה אלקים. זו הכוונה בפסוק "וישלח יעקב מלאכים לפניו", מאלה שהלכו תמיד לפניו, לשמור אותו.

**הזכויות שמורות
למחבר הרב יוסף זריצקי שליט"א**

**דרוש חכם לב
היודע את ערך זיכוי הרבים בלימוד התורה
ומוכן לתרום את הוצאת הספר "מדשן ביתך"
המלא וגדוש יותר מרבה
פנינים ורעיונות נפלאים ומתוקים
המיועדים לדרשנים, מגידי שיעורים, מרצים
ושאר מזכי הרבים וכמובן לכל אוהבי תורה
ומבקשיה ניתן לפנות בטלפון
054/8484044
או בדואר אלקטרוני
mideshenbeytecha@gmail.com**

נערך לדפוס לע"נ המחנך
רבי דוד בן רבי חיים הכהן עדני זצ"ל
גלב"ע כ"ח בניסן תשע"ד.

ולע"נ אחיו בעל-הייסורים
ראש ישיבת נתיב השבים באר-שבע הגה"צ
רבי שלום בן רבי חיים הכהן עדני זצ"ל
גלב"ע כ"ז בניסן תשע"ז.

ולע"נ אחיו בעל-הייסורים
ר' שמואל בן אבי חיים עדני הכהן ז"ל
גלב"ע י' באדר א' תשע"ט

לרפואת רעייתו הרבנית
סגולה תחי' בת שרה זוהרה